

European Union

รายงานการศึกษา
เรื่องการคุ้มครอง
นักปกป้องสิทธิมนุษยชน

The Protection
of Human Rights
Defenders

รายงานการศึกษาเรื่อง
“การคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน
(The Protection of Human Rights Defenders)”

โดย
โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ประจำประเทศไทย

คณะผู้ศึกษา
ดร.ณิ ไพศาลพาณิชย์กุล
กรกนก วัฒนภูมิ
วรรณณา แท้มทอง
ศูนย์วิจัยและพัฒนากฎหมาย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ข้อจำกัดความรับผิดชอบ

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติทำงานร่วมกับคนทุกระดับของสังคม เพื่อพัฒนาประเทศไทยให้พร้อมรับวิกฤติ ตลอดจนขับเคลื่อนและรักษาความเจริญและคุณภาพชีวิตของทุกคนผ่านการทำงานในกว่า 170 ประเทศและเขตภูมิภาค เราเสนอมุมมองระดับโลก รวมถึงมุมมองเชิงลึกในท้องถิ่น เพื่อพัฒนาคุณภาพของชีวิตและพัฒนาประเทศไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อปัญหา

ผลลัพธ์ การตีความ และข้อสรุปที่ให้ไว้ในรายงานนี้เป็นของผู้เขียนทั้งหมด สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่การสะท้อนมุมมองของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติไม่สามารถรับประกันความถูกต้องของข้อมูลในงานได้

ขอบเขต รูปแบบ ชื่อ และข้อมูลอื่น ๆ ที่ปรากฏบนรายงานฉบับนี้ไม่ใช่การตัดสินใจของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ไม่มีความเกี่ยวข้องกับสถานะทางกฎหมายของดินแดนใด ๆ และไม่ได้หมายความว่ามีการรับรองหรือการยอมรับขอบเขตดังกล่าวโดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ

ลิขสิทธิ์ © 2023 United Nations Development Programme (UNDP)
โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ประเทศไทย
ชั้น 14 อาคารสหประชาชาติ ถนนราชดำเนินนอก
กรุงเทพมหานคร 10200 ประเทศไทย
อีเมล: undp.thailand@undp.org
โทรศัพท์: +66 2 288 3350

คำนำ

การเคลื่อนไหวของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน (Human Rights Defenders: HRDs) ในประเทศไทย ซึ่งทำงานเพื่อรักษาความรับผิดชอบต่อการเคารพสิทธิมนุษยชนนั้นมีความโดดเด่นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในการคุ้มครองเหยื่อที่ถูกล่วงละเมิดโดยภาครัฐและภาคธุรกิจ อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องแลกด้วยราคาที่สูง นักปกป้องสิทธิมนุษยชนเองยังคงตกเป็นเป้าของการถูกโจมตีในหลากหลายรูปแบบ เช่น การคุกคามจากกระบวนการยุติธรรม การจับกุมตัวตามอำเภอใจ การปฏิบัติอย่างโหดร้ายในการควบคุมตัว การตีตรา และการละเมิดสิทธิอื่น ๆ หลายประการ เช่น เสรีภาพในการชุมนุมและการแสดงออก ซึ่งเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองโดยกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (The International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR) ที่ประเทศไทยร่วมลงนาม

ข้อกังวลเหล่านี้เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับภาคธุรกิจที่มีส่วนร่วมในการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือล้มเหลวในการดำเนินการต่อต้านการละเมิด โดยเหตุการณ์ดังกล่าวมักเกิดขึ้นเมื่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนพยายามสร้างความตระหนักรู้ และเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบด้านลบจากการดำเนินธุรกิจ รวมถึงรูปแบบการดำเนินธุรกิจที่เป็นอันตรายและมีความเสี่ยง

อย่างไรก็ตาม บทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนได้รับการยอมรับมากขึ้นในกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญ รวมถึงผู้กำหนดนโยบาย ทั้งนี้ การคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนได้รับการระบุให้เป็นหนึ่งในสี่ประเด็นสำคัญในแผนปฏิบัติการแห่งชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนฉบับแรกของประเทศไทย (The National Action Plan on Business and Human Rights: NAP) ซึ่งประกาศใช้เมื่อเดือนธันวาคมปี พ.ศ. 2562 โดยมีการนำเสนอมาตรการต่าง ๆ เพื่อยกระดับการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนให้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการตามแผนนี้ เช่น การแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อป้องกันการใช้กระบวนการยุติธรรมละเมิดนักปกป้องสิทธิมนุษยชนผ่านรูปแบบของการฟ้องคดีปิดปาก และการเสริมสร้างกลไกการเข้าถึงกระบวนการร้องเรียนและการเยียวยาสำหรับผู้ได้รับผลกระทบ เป็นต้น

ทั้งนี้ เพื่อขับเคลื่อนความพยายามดังกล่าว กระทรวงยุติธรรมได้ขอให้โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติทำการศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์นักปกป้องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายและมาตรการเพิ่มเติม โดยรายงานการศึกษาระดับนี้จะถูกนำเสนอต่อคณะกรรมการขับเคลื่อนงานด้านสิทธิมนุษยชนเพื่อพิจารณาและดำเนินการต่อไปเพื่อให้การคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนดียิ่งขึ้น

การศึกษานี้ได้วิเคราะห์ และรวบรวมกรณีการละเมิดต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 – 2565 ภายใต้บริบทธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน โดยคณะวิจัยได้ค้นพบรูปแบบการละเมิดสิทธิมนุษยชน และผลกระทบจากการละเมิดดังกล่าว โดยเฉพาะผลกระทบทางจิตวิทยาของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ถูกละเมิด การศึกษาระดับนี้ยังนำเสนอภาพรวมของกลไกที่มีอยู่ในปัจจุบัน และวิเคราะห์ถึงประสิทธิภาพในการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน รวมถึงข้อเสนอแนะถึงแนวทางที่สามารถดำเนินการเพื่อปรับปรุงกลไกดังกล่าวต่อไป

ข้อค้นพบที่สำคัญประการหนึ่งในการศึกษานี้พบว่าระดับความเข้าใจและการยอมรับต่อบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ไม่สอดคล้องกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคธุรกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับท้องถิ่น ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญ ซึ่งนำไปสู่ช่องโหว่ต่อการทำงานและคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งยังชี้ให้เห็นว่าบุคลากรในระบบยุติธรรม เช่น ผู้พิพากษา พนักงานอัยการ และทนายความ มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการรับรองการคุ้มครองและการเข้าถึงการเยียวยาสำหรับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตาม ในหลายกรณี แม้ว่าผลลัพธ์ของคดีความที่เกี่ยวข้องกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนจะจบลงด้วยประโยชน์ที่แก่งกับตัวนักปกป้องสิทธิ แต่การตีความการทำหน้าที่ของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในคำตัดสินของคดีความในหลายกรณียังสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เข้าใจและเป็นที่ยอมรับในกระบวนการยุติธรรม โดยข้อค้นพบทั้งหมดนี้ล้วนชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของโครงการและกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความตระหนักรู้และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมที่สอดคล้องกฎหมายของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและเอื้ออำนวยสำหรับผู้ปกป้องในการใช้สิทธิของตน

การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นหัวใจสำคัญต่อการพัฒนา โดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติส่งเสริมการดำเนินการตามวาระปี ค.ศ. 2030 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และต่อ 17 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ด้วยแนวทางที่ยึดหลักสิทธิมนุษยชนและการดำเนินงานของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนมีความสำคัญต่อความก้าวหน้าของหลักสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย และหลักนิติธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน เราหวังว่าการศึกษานี้จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนที่สร้างสรรค์ และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้แน่ใจว่านักปกป้องสิทธิมนุษยชนจะได้รับการคุ้มครองที่ดีขึ้น และทุกคนสามารถได้รับสิทธิมนุษยชนอย่างเต็มที่ และอย่างมีศักดิ์ศรีโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติมุ่งมั่นที่จะทำงานร่วมกับพันธมิตร ซึ่งรวมถึงหน่วยงานภาครัฐ ภาคธุรกิจ นักปกป้องสิทธิมนุษยชน และภาคประชาสังคม เพื่อนำผลการศึกษานี้ไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม และเพื่อให้มั่นใจยิ่งขึ้นถึงการตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนอย่างเต็มรูปแบบสำหรับทุกคนและดำเนินการตามวาระปี 2030 ให้ประสบความสำเร็จ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในประเทศไทย

เรอโน นูแ่น

ผู้แทนโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ประจำประเทศไทย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน (The Protection of Human Rights Defenders)” จัดทำขึ้นภายใต้ความร่วมมือระหว่างโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) และกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากสหภาพยุโรป

คณะทำงานของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติในรายงานฉบับนี้ประกอบด้วย คุณธาริณี สุวรรณนท์ - ผู้จัดการโครงการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน คุณ Reidun Gjerstad - ที่ปรึกษาด้านเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG) และคุณนล บัวเข็ม - เจ้าหน้าที่ประสานงาน โครงการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติขอชื่นชมในความเชี่ยวชาญ และขอบคุณคณะผู้วิจัยทั้งสาม ได้แก่ ดร.ณิไพศาลพานิชย์กุล คุณกรรณก วัฒนภูมิ และคุณวราภรณ์ แต้มทอง จากศูนย์วิจัยและพัฒนากฎหมาย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้อุทิศเวลาและแรงอุตสาหะในการทำการศึกษาวินิจฉัยฉบับนี้ เราขอขอบคุณความร่วมมือจากกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ที่ได้ให้การสนับสนุนการศึกษาของโครงการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนตลอดมา เราขอขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือรวมถึงคณะกรรมการงานวิจัยฉบับนี้ (Reference Group) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารายงานฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

รายงานฉบับนี้ไม่สามารถเสร็จสมบูรณ์ได้โดยปราศจากความร่วมมือจากทุกท่านข้างต้น

สารบัญ

ข้อจำกัดความรับผิดชอบ	ii
คำนำ	iii
กิตติกรรมประกาศ	v
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)	viii
คำย่อ	xi
บทที่ 1. บทนำ	1
1.1 ระเบียบวิธีวิจัย	2
1.2 โครงสร้างของรายงาน	3
บทที่ 2. นิยาม ความหมาย	4
2.1 ภาพรวมนิยามและความหมาย	5
2.2 ก่อนจะมาเป็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ข้อถกเถียง	6
บทที่ 3. นักปกป้องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย	10
3.1 สถานการณ์ปัจจุบัน	11
3.2 ก่อนจะมาเป็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชน	14
3.3 รูปแบบการดำเนินงานของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน	21
3.4 รูปแบบการคุกคามที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนเผชิญจากกรณีศึกษาเบื้องต้น	22
3.5 การรับมือของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเมื่อเผชิญกับการคุกคาม	23
3.6 ผลกระทบด้านต่าง ๆ	24
บทที่ 4. กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง	26
4.1 กฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง	27
4.2 กลไกสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ	29
4.3 ตัวอย่างจากต่างประเทศ	31
4.4 กฎหมายและนโยบายของประเทศไทย	35

บทที่ 5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเสี่ยง/ความปลอดภัยของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน	45
5.1 การคุ้มครองโดยกฎหมาย	46
5.2 กลไกภายในประเทศสำหรับการร้องเรียนและการเยียวยา (State Non-Judicial Mechanism)	47
5.3 บทบาทของหน่วยงานกำกับดูแลภาครัฐกิจ (Regulator)	51
5.4 กลไกของกระบวนการยุติธรรม (Judicial Mechanism): เมื่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนไปศาล	53
5.5 การบังคับใช้กฎหมายโดยหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง	60
5.6 การฟื้นฟิตลอยนวล	60
บทที่ 6. บทวิเคราะห์	61
บทที่ 7. ข้อเสนอแนะ	63
ภาคผนวก ก. แนวคำถามในการเก็บข้อมูล	66
ภาคผนวก ข. เอกสารอ้างอิง	67
แผนภาพ	
แผนภาพที่ 1 การคุกคามที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนต้องเผชิญระหว่างปี 2544-2564	12
แผนภาพที่ 2 (บางส่วน) นักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ถูกคุกคาม	13
แผนภาพที่ 3 ข้อมูลผลกระทบด้านจิตใจ	25

บทสรุป สำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)

ที่มาของการศึกษา

สืบเนื่องจากการที่ประเทศไทยได้จัดทำและประกาศใช้แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (The 1st National Action Plan on Business and Human Rights: NAP) ในปี พ.ศ. 2562 ประเทศไทยจึงเป็นประเทศแรกในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกที่มีแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะ โดยเอกสารฉบับนี้เป็นเสมือนเอกสารที่สำคัญซึ่งบ่งบอกหน้าที่และความรับผิดชอบของรัฐบาลและภาคธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองและเคารพสิทธิมนุษยชน รวมถึงการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ประเด็นการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนนั้นยังได้รับการระบุให้เป็น 1 ใน 4 ประเด็นหลักภายใต้แผน NAP นอกจากนี้ นักปกป้องสิทธิมนุษยชนยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม ปกป้อง และคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ซึ่งทำให้รากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ. 2573 (The 2030 Agenda for Sustainable Development) รวมถึงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนส่วนใหญ่ สอดคล้องกับพันธกรณีสิทธิมนุษยชนของประเทศสมาชิก รวมถึงประเทศไทย

แม้ประเทศไทยมีความมุ่งมั่นและความพยายามอย่างต่อเนื่องในการปกป้องและคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลดังกล่าวโดยภาคธุรกิจยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในบางพื้นที่ ด้วยเหตุนี้โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติได้จัดทำงานวิจัยเรื่องการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยมีคณะผู้วิจัยจากศูนย์วิจัยและพัฒนากฎหมาย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ดร.ณิ ไพศาลพานิชย์กุล คุณกรกรก วัฒนภูมิ และคุณวรรณมา เต็มทอง) ดำเนินการ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยกำลังเผชิญภายใต้บริบทของหลักการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน และเพื่อการพัฒนาข้อเสนอแนะต่อการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย ทั้งนี้ ผลของงานวิจัยชิ้นนี้ยังมุ่งหวังให้ช่วยสนับสนุนประเทศไทยในการพัฒนาตามวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ. 2573 ตลอดจนส่งเสริมความมุ่งมั่นด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น

วิธีเก็บข้อมูล

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้วิธีทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Desk review) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept interview) แบ่งออกเป็นบุคคลและกลุ่มบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนา อาทิ กรณีชาวบ้านในชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับผลกระทบจากกิจการเหมือง ชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่ภาคเหนือที่มีความเสี่ยงที่จะได้รับผลกระทบจากกิจการเหมือง คนในชุมชนที่ติดตามเผ่ากระวังผลกระทบอันสืบเนื่องมาจากนิคมอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชุมชนมุสลิมและชุมชนอื่นในภาคใต้ที่มีความเสี่ยงจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ (ร้อยละ 57) เจ้าหน้าที่ในองค์กรภาคประชาสังคมที่ไม่แสวงหากำไรและนักกิจกรรมที่ทำงานในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แรงงานข้ามชาติ กลุ่มคนผู้มีความหลากหลายทางเพศ เจ้าหน้าที่ในองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ (ร้อยละ 24) ทนายความ (ร้อยละ 9) สื่อมวลชน (ร้อยละ 5) และนักวิชาการ (ร้อยละ 5) นอกจากนี้ ร้อยละ 71 เป็นผู้หญิง (รวมถึงเยาวชน ผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ คนมุสลิม เป็นแรงงานข้ามชาติ) ร้อยละ 23 เป็นผู้ชาย (รวมถึงผู้ชายที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ห่างไกล) และร้อยละ 6 เป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBT) การสัมภาษณ์ดำเนินการผ่าน Zoom เนื่องจากข้อจำกัดของสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

ผลการศึกษา

จากผลการศึกษาและข้อถกเถียง คณะวิจัยมีข้อวิเคราะห์และความเห็นดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง แม้ความหมาย รวมถึงสถานะบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน จะมีความชัดเจนในทางระหว่างประเทศ รวมถึงหน่วยงานในประเทศไทย อย่างคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ก็ได้กำหนดนิยามความหมายไว้ แต่ความหมายรวมถึงบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนยังไม่เป็นที่รู้จักเข้าใจในวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางปฏิบัติของหน่วยงานรัฐ หรือแม้แต่กลไกการร้องทุกข์ของรัฐที่ไม่ใช่กระบวนการยุติธรรม (State Non-Judicial Mechanism) ความเข้าใจและความยอมรับต่อบทบาทนักปกป้องสิทธิมนุษยชนยังขาดความสม่ำเสมอและทั่วถึง ประเด็นนี้ส่งผลกระทบต่อความเสี่ยงของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนจากการถูกคุกคามทุกรูปแบบ กระทบคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และ กสม. พิจารณาเป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนามาตรการต่าง ๆ เพื่อการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนต่อไป

ประการที่สอง กลไกหรือมาตรการด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่เพื่อคุ้มครองและเยียวยาสำหรับชุมชน รวมถึงนักปกป้องสิทธิมนุษยชน อาทิ ยุติธรรมชุมชน การคุ้มครองพยาน การให้ความช่วยเหลือต่อจำเลยหรือผู้เสียหายในคดี ฯลฯ ที่อยู่ระหว่างการพัฒนาปรับปรุง เป็นเรื่องที่น่าชื่นชม แต่การพัฒนามาตรการอื่น ๆ หรือที่อยู่ระหว่างการพัฒนา อาทิ การคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแส (Whistle blower) ควรเปิดกว้างให้กับกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ โดยศึกษาทบทวนแนวปฏิบัติของต่างประเทศประกอบ

ประการที่สาม การมีกฎหมายเฉพาะเพื่อการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน แม้จะมีกฎหมายต้นแบบ (Model Law for the Recognition and Protection of Human Rights Defender) ที่สังคมไทยสามารถนำมาปรับใช้หรือต่อยอด ดังที่ประเทศต่าง ๆ (อาทิ โคลอมเบีย ฟิลิปปินส์) นำไปปรับใช้เป็นกฎหมายเฉพาะของตนเอง แต่เป้าหมายและกระบวนการในเรื่องนี้ควรเป็นไปอย่างมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

ประการที่สี่ การบังคับใช้กฎหมายของหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่กำกับดูแลการดำเนินการของโครงการพัฒนาต่าง ๆ การกำกับดูแลกระบวนการจัดทำ การประเมินและติดตามตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมก่อนและระหว่างการดำเนินโครงการต่าง ๆ รวมถึงเมื่อสิ้นสุดโครงการ ฯลฯ ที่ยังไม่เปิดโอกาสการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วน เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเกิดขึ้นของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน เปรียบได้กับต้นทางของการลดหรือเพิ่มความขัดแย้ง การเผชิญหน้าระหว่างชุมชนและผู้ประกอบการหรือเจ้าของโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายไม่เข้าใจถึงบทบาทสถานะของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน การเผชิญหน้าย่อมขยายไปสู่การคุกคามนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ นักปกป้องสิทธิมนุษยชนควรถูกนับรวมเข้าเป็นหนึ่งในผู้มีส่วนได้เสียในการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder Analysis)

ประการที่ห้า แม้ว่าจะมีการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่มุ่งป้องกันการฟ้องคดีปิดปากนักปกป้องสิทธิมนุษยชน แต่ในทางปฏิบัติ การ “สั่งฟ้อง” หรือ “การรับฟ้อง” ยังคงเกิดขึ้นต่อไปด้วยเหตุผลที่เห็นว่าเกรงว่าจะเป็นการปิดโอกาสการปกป้องสิทธิของโจทก์ รวมถึงความพยายามใกล้เคียงในชั้นศาล การโน้มน้าวให้นักปกป้องสิทธิมนุษยชน “ขอโทษ” การขาดความสามารถหรือตัดหรือละเลยความเชื่อมโยงระหว่างเหตุและผลของการปกป้องสิทธิของบุคคลและชุมชนนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ฯลฯ ในหลายกรณีนำไปสู่ข้อสังเกต คำถามต่อความเข้าใจ ความเท่าทันต่อมาตรฐานระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน พันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ความเชื่อมโยงต่อสิทธิในการปกป้องสิทธิ การมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสิ่งแวดล้อมที่ดี การมีส่วนร่วมในการพัฒนาในระดับพื้นที่ของผู้อื่น รวมถึงบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีผลต่อการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการยุติหรือลดบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

ประการที่หก ผู้กำกับดูแลภาคธุรกิจ อย่างสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) ที่พยายามพัฒนาเครื่องมือใหม่ ๆ เพื่อเชิญชวนภาคธุรกิจในตลาดหลักทรัพย์ให้แสดงความสนใจต่อหลักการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน เป็นจุดเริ่มต้นที่น่าชื่นชมเช่นกัน และการผสมผสานหลักการใช้กฎหมาย (Regulatory discipline) แรงผลักดันจากตลาด (Market force) และวินัยในตนเอง (Self-discipline) นับเป็นพันธกิจที่ทำนายสำหรับ ก.ล.ต. อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเพื่อปรับใช้เครื่องมือหรือกลไกทั้งในเชิงบังคับและสมัครใจ โดยพิจารณาถึงการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน (Human Rights Due Diligence: HRDD) มาตรการกลไกรับข้อร้องเรียน (Operational Grievance Mechanism: OGM) การส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศและวัฒนธรรมความหลากหลาย (Diversity and Inclusion) การไม่ทนต่อการตอบโต้ที่เป็นการละเมิด (Zero Tolerance on Reprisal) รวมถึงหลักการอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับหลักการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนสากลเป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาอย่างจริงจังที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องต้องพิจารณาและปรับใช้ต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะที่สำคัญ

งานวิจัยมีข้อเสนอแนะว่ารัฐไทยโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรกำหนดเป้าหมายเพื่อการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในห้าประการคือ **ประการที่หนึ่ง** ประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมภาคเอกชน จะต้องยอมรับและตระหนักต่อความหมาย สถานะบทบาท และความสำคัญของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และสื่อสารบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนต่อสาธารณะ **ประการที่สอง** หน่วยงานรัฐควรมีบทบาทอย่างสำคัญในการเสริมสร้างขีดความสามารถ ความเข้มแข็งให้กับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน **ประการที่สาม** พัฒนากลไกการคุ้มครองและให้ความช่วยเหลือแก่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนอย่างมีส่วนร่วมกับภาคเอกชน ภาคประชาสังคม โดยจำเป็นต้องพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของกฎหมายเฉพาะเพื่อการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน **ประการที่สี่** กำหนดให้มีมาตรการเพื่อลดและป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และ **ประการสุดท้าย** ขับเคลื่อนกับภาคธุรกิจเพื่อการบรรลุหลักการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน

คำย่อ

CHIA	การประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน
EIA	รายงานวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม
ESG	ความรับผิดชอบต่อด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล
HRD	นักปกป้องสิทธิมนุษยชน
HRDD	การตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน
ICCPR	กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง
ICESCR	กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
LGBT	กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ
mHRDD	การตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้านภาคบังคับ
NAP	แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน
NGOs	องค์กรที่ไม่แสวงหากำไร
OGM	กลไกรับข้อร้องเรียน
OPCAT	พิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาต่อต้านการทรมาน และการกระทำอื่น ๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี
UNGPs	หลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ
UNDP	โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ
UPR	กระบวนการทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชน
SDGs	เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
SEA	การประเมินด้านสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์
SLAPP	การดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของสาธารณะ

บทที่ 1 บทนำ

แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (The 1st National Action Plan on Business and Human Rights: NAP) ที่ประเทศไทยประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2562 ส่งผลให้ประเทศไทยเป็นประเทศแรกในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกที่มีแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนเป็นการเฉพาะ เอกสารฉบับนี้บ่งบอกหน้าที่และความรับผิดชอบของรัฐบาลและภาคธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครอง และเคารพสิทธิมนุษยชน รวมถึงการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ประเด็นการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนนั้นยังได้รับการระบุให้เป็น 1 ใน 4 ประเด็นหลักภายใต้แผน NAP นอกจากนี้ นักปกป้องสิทธิมนุษยชนยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม ปกป้อง และคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ซึ่งทำให้รากฐานสำคัญของวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ. 2573 (The 2030 Agenda for Sustainable Development) รวมถึงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนส่วนใหญ่ สอดคล้องกับพันธกรณีสิทธิมนุษยชนของประชาคมโลก รวมถึงประเทศไทย

อย่างไรก็ดี แม้ประเทศไทยมีความมุ่งมั่นและความพยายามอย่างต่อเนื่องในการปกป้องและคุ้มครองนักสิทธิมนุษยชน ประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลดังกล่าวโดยภาคธุรกิจยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในบางพื้นที่ ด้วยเหตุนี้ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติได้จัดทำงานวิจัยเรื่องการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยมีคณะผู้วิจัยจากศูนย์วิจัยและพัฒนากฎหมาย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย ดร.ณิ ไพศาลพาณิชย์กุล หัวหน้าโครงการ และนักวิจัยคือ และกรรณก วัฒนภูมิ และวรรณมา เต็มทอง

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยกำลังเผชิญ ภายใต้บริบทของหลักการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน และเพื่อการพัฒนาข้อเสนอแนะต่อการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย ทั้งนี้ ผลของงานวิจัยชิ้นนี้ยังมุ่งหวังให้ช่วยสนับสนุนประเทศไทยในการพัฒนาตามวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ. 2573 ตลอดจนส่งเสริมความมุ่งมั่นด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น

1.1 ระเบียบวิธีวิจัย

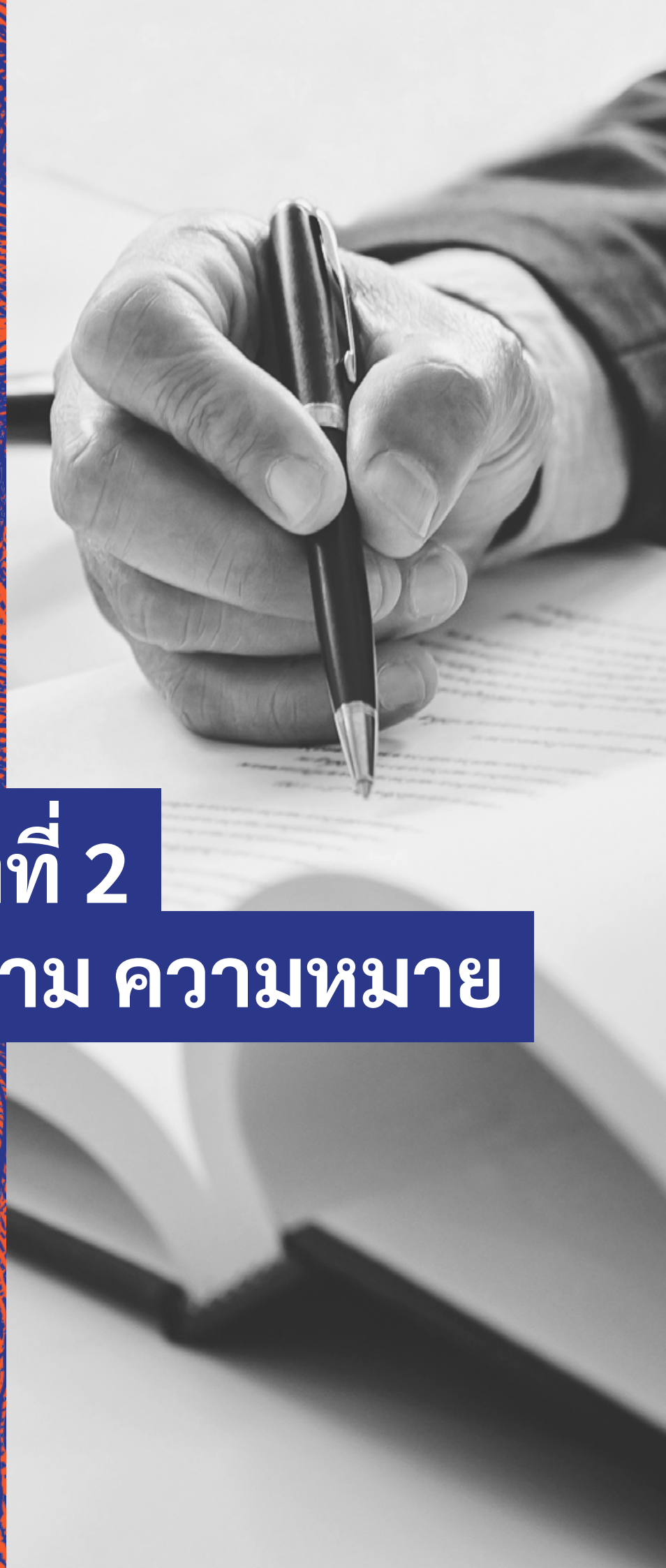
งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้วิธีทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Desk review) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept interview) บุคคลและกลุ่มบุคคลที่เป็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชนจากกรณีศึกษาภายใต้กรอบหลักการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน แบ่งออกเป็นบุคคลและกลุ่มบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนา อาทิ กรณีชาวบ้านในชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือผู้ได้รับผลกระทบจากกิจการเหมือง ชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่ภาคเหนือที่มีความเสี่ยงที่จะได้รับผลกระทบจากกิจการเหมือง คนในชุมชนที่ติดตามเผ่าละว้าผลกระทบอันสืบเนื่องมาจากนิคมอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชุมชนมุสลิมและชุมชนอื่นในภาคใต้ที่มีความเสี่ยงจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ (ร้อยละ 57) เจ้าหน้าที่ในองค์กรภาคประชาสังคมที่ไม่แสวงหากำไร และนักกิจกรรมที่ทำงานในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แรงงานข้ามชาติ กลุ่มคนผู้มีความหลากหลายทางเพศ เจ้าหน้าที่ในองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ (ร้อยละ 24) ทนายความ (ร้อยละ 9) สื่อมวลชน (ร้อยละ 5) และนักวิชาการ (ร้อยละ 5) นอกจากนี้ ร้อยละ 71 เป็นผู้หญิง (รวมถึงเยาวชน ผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ คนมุสลิม เป็นแรงงานข้ามชาติ) ร้อยละ 23 เป็นผู้ชาย (รวมถึงผู้ชายที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ อยู่ในพื้นที่ห่างไกล) และร้อยละ 6 เป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBT) การสัมภาษณ์ออนไลน์ดำเนินการผ่านโปรแกรม Zoom เนื่องจากข้อจำกัดของสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

งานวิจัยนี้ผ่านการพิจารณาและได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2564

1.2 โครงสร้างของรายงาน

รายงานฉบับนี้มีการเรียบเรียงตามโครงสร้างดังนี้

- บทนำ:** ส่วนนี้เป็นการกล่าวถึงที่มาของการศึกษาและอธิบายถึงวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
- นิยาม:** ส่วนนี้เป็นการทบทวนนิยามความหมายของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และรายงานผลการศึกษาร่วมให้ความหมาย
- นักปกป้องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย:** ส่วนนี้เป็นการทบทวนถึงความเป็นมาของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน รูปแบบการทำงานของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน รูปแบบการคุกคามและการรับมือของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และผลกระทบที่ตามมาด้านต่าง ๆ
- กฎหมาย นโยบายที่เกี่ยวข้อง:** ส่วนนี้เป็นการทบทวนถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับระหว่างประเทศ กฎหมายภายในของประเทศไทย รวมถึงนโยบายที่เกี่ยวข้อง
- ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเสี่ยง/ความปลอดภัยของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน:** ส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์ถึงนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในบริบทต่าง ๆ ที่มีส่วนกำหนดความเสี่ยง หรือความปลอดภัยของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน
- บทวิเคราะห์:** ส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์ ให้ข้อสังเกตต่อผลการศึกษา และข้อถกเถียงในผลการศึกษา
- ข้อเสนอแนะ:** ส่วนนี้เป็นข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

บทที่ 2

นิยาม ความหมาย

2.1 ภาพรวมนิยามและความหมาย

จากการทบทวนเอกสารต่าง ๆ งานวิจัยพบว่ามีการให้ความหมายของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน (Human Rights Defenders) ไว้อย่างหลากหลายโดยองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ

ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิและความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรของสังคม ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน¹: บุคคล กลุ่มบุคคล ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการคุ้มครองและการปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานทั้งในระดับชาติและนานาชาติ

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (2546)²: บุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรอื่น ๆ ของสังคมใดก็ตามที่ปฏิบัติหน้าที่ในการส่งเสริม และคุ้มครองสิทธิมนุษยชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม พลเมืองและการเมือง รวมถึงสิทธิในการดำเนินการต่าง ๆ เช่น การชุมนุมโดยสันติ การเข้าร่วมในองค์กร หรือสมาคม รวมทั้งการติดต่อกับองค์กรต่างประเทศ เพื่อดำเนินงานด้านสิทธิมนุษยชนกับฝ่ายต่าง ๆ ฯลฯ

สหภาพยุโรป (2547)³: บุคคล กลุ่ม และหน่วยงานของสังคม ที่ส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานอันเป็นที่ยอมรับในระดับสากล นักปกป้องสิทธิมนุษยชนมุ่งส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิพลเรือนและสิทธิทางการเมือง รวมทั้งส่งเสริมการคุ้มครองและการปฏิบัติตามสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม นักปกป้องสิทธิมนุษยชนยังส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของสมาชิกกลุ่ม เช่น ชุมชนพื้นเมือง แต่นิยามนี้ไม่ครอบคลุมถึงกลุ่มหรือบุคคลที่ส่งเสริมความรุนแรง

องค์กร Protection International (2556)⁴: นักต่อสู้ปกป้องสิทธิมนุษยชน คือ ผู้ที่ทำงานเพื่อให้เกิดความตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ซึ่งถูกบัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนโดยสันติวิธี

Amnesty International (2560)⁵: บุคคลทั้งที่กระทำการโดยส่วนตัว หรือโดยการรวมกลุ่มกับบุคคลอื่น เพื่อปกป้องและ/หรือส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับภูมิภาค หรือนานาชาติ ทั้งนี้โดยมิได้มีการใช้ หรือสนับสนุนการใช้ความเกลียดชัง การเลือกปฏิบัติ หรือความรุนแรง⁶

ในงานศึกษานี้ มีนิยามความหมายจากผู้ให้ข้อมูลด้วยเช่นกัน อาทิ

ภาคธุรกิจ (2564)⁷: บุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินกิจการของบริษัท องค์กรพัฒนาเอกชน แกนนำที่ออกมาเรียกร้องสิทธิ เนื่องจากกากระทำผิดของเอกชนอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม

เจ้าหน้าที่รัฐในกระทรวงยุติธรรมด้านการคุ้มครองพยาน (2564)⁸: บุคคลที่กระทำการปกป้องสิทธิ ผลประโยชน์ของประเทศ โดยไม่มีผลประโยชน์ส่วนตัวแอบแฝง

- 1 Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms (UN Declaration on Human Rights Defenders) Article 1 Everyone has the right, individually and in association with others, to promote and to strive for the protection and realization of human rights and fundamental freedoms at the national and international levels ได้รับการรับรองโดยมติสหประชาชาติที่ 53/144 เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2542 (RESOLUTION ADOPTED BY THE GENERAL ASSEMBLY [on the report of the Third Committee (A/53/625/Add.2)] 53/144), สืบค้นได้ที่ <https://undocs.org/A/RES/53/144>
- 2 สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, “แนวทางปฏิบัติและมาตรฐานระหว่างประเทศ: ผู้พิทักษ์สิทธิมนุษยชน”, 2546, น.3, สืบค้นได้ที่ <http://library.nhrc.or.th/ulib/document/ebook/E03977/mobile/index.html>
- 3 แนวปฏิบัติของสหภาพยุโรปต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชน (European Union Guidelines on Human Rights Defenders), 2547, น.6, สืบค้นได้ที่ https://eeas.europa.eu/delegations/zambia/93204/eu-guidelines-human-rights-defenders-2020_ka
- 4 Protection International, คู่มือการปกป้องและความปลอดภัยสำหรับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนระดับชุมชน, 2556, น.5-6, สืบค้นได้ที่ <https://www.protectioninternational.org/wp-content/uploads/2013/09/Thai-Handbook.pdf>
- 5 ก่อนหน้านั้นแอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศไทย ให้นิยามไว้ว่า “...ถือนิยามขององค์การสหประชาชาติไว้เป็นหลักพื้นฐาน แต่คำนึงถึงข้อถกเถียงของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนและกลุ่มเอ็นจีโอในประเทศไว้เป็นข้อพิจารณาในแต่ละกรณี”, ดูเพิ่มเติม “ประเทศไทย : การวิเคราะห์สถานการณ์และกลไกการส่งเสริมและคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน”, 2558, น.10, สืบค้นได้ที่ https://www.amnesty.or.th/files/2815/5444/3012/-_Final.pdf
- 6 “...HRD is someone who, individually or in association with others, acts to defend and promote human rights at the local, national, regional, or international levels, without resorting to or advocating hatred, discrimination or violence” ดูเพิ่มเติม Amnesty International, นักปกป้องสิทธิมนุษยชนภายใต้การคุกคาม, 2560, หน้า 6, สืบค้นได้ที่ <https://www.amnesty.or.th/files/8115/5444/4292/-Thai.pdf>
- 7 ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่บริษัทเอกชน (1) สัมภาษณ์โดยครุณี ไทศาลพาณิชย์กุล เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2564
- 8 เจ้าหน้าที่รัฐในกระทรวงยุติธรรม ด้านการคุ้มครองพยาน (1) สัมภาษณ์โดยครุณี ไทศาลพาณิชย์กุล เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2564

นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (1)⁹: กรณีของแรงงานที่ไม่ว่าจะเป็นลูกจ้างคนไทย หรือลูกจ้างที่เป็นแรงงานข้ามชาติ ที่มีความพลวัตสูง อาจจะไม่ใช่คนที่ เป็น “แกน” ผู้เสียหายก็เป็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชนได้ เพราะทุกคนแบกรับความเสี่ยง หรือเมื่อเกิดการรวมกลุ่ม เพื่อการต่อรอง แม้จะยังไม่ได้ขยับไปถึงการใช้สิทธิเพียงการรวมกลุ่มก็สร้างความสั่นไหวในสถานประกอบการได้แล้ว ดังนั้น คนทุกคน เป็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ถ้าเขาลุกขึ้นมาต่อสู้ หรือทำกิจกรรมที่นำไปสู่การ Balance of power

2.2 ก่อนจะมาเป็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ข้อถกเถียง

งานวิจัยมีข้อสังเกตว่า ความหมายของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนได้ถูกขยายความไปถึงแนวทางการดำเนินการของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนด้วยว่า นักปกป้องสิทธิมนุษยชนจะเลือกปกป้องสิทธิใดสิทธิหนึ่ง โดยต่อต้านหรือไม่ยอมรับสิทธิด้านอื่นไม่ได้ (Accepting the universality of human rights) นักปกป้องสิทธิมนุษยชนจะปกป้องสิทธิมนุษยชนเชิงหลักการ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างของแนวคิด ความเห็น (Who is right and who is wrong – does it make a difference?) และการดำเนินการของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนจะเป็นไปโดยสงบหรือไม่ใช้ความรุนแรง (Peaceful action)¹⁰ และดูเหมือนประเด็นการดำเนินการโดยสงบหรือไม่ใช้ความรุนแรงนี้เอง มักถูกหยิบยกเอ่ยถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงแลกเปลี่ยนของหน่วยงานรัฐ รวมถึงองค์กรอิสระ โดยตั้งเป็นคำถามโดยอ้อมว่า “ควรมีการกำหนดนิยามนักปกป้องสิทธิมนุษยชนให้ชัดเจนว่าหมายถึงใครบ้าง” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนใช้รูปแบบ “การชุมนุม” เพื่อเดินขบวน ปิดถนน-ปิดกั้นการจราจร การรวมกลุ่มกันและเข้าไปในสถานที่ (อาจเป็นสถานที่ราชการ หรือของเอกชน) ที่กำลังมีการประชุม โดยหวังผลให้การประชมนั้นยุติ หรือเลื่อนการตัดสินใจออกไป รวมถึงกรณีเกิดการปะทะ มีการใช้ความรุนแรง การชุมนุมดังกล่าวจะอยู่นอกความหมายของการชุมนุมโดยสงบ และไม่ควรถูกนับว่าเป็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ด้วยเพราะหากว่ายังคงให้การคุ้มครองต่อไปอาจเป็นการยกเว้นให้แก่ผู้กระทำความผิด ทำให้เกิดสิทธิพิเศษหรืออภิสิทธิ์ (Privilege)

ข้อกังวลคล้าย ๆ กันนี้ ก็เกิดขึ้นในภาคธุรกิจเช่นกัน กล่าวคือ

“ก.ล.ต. ยังไม่ได้มีการกำหนดนิยามของ HRDs ว่าควรเป็นเช่นไร แต่โดยหลักการแล้ว HRDs ควรมีนิยามเป็นไปตามหลักสากลที่ใช้อย่างกว้างขวาง และแม้ HRDs คือ นักปกป้องสิทธิมนุษยชนและเป็นผู้ทำเพื่อประโยชน์สาธารณะ แต่ (อาจต้องสร้างความชัดเจนว่า) การกระทำใดที่ควรเรียกว่าเป็นการปกป้องสิทธิมนุษยชน และทำเพื่อประโยชน์สาธารณะ ... และ ...แต่ละภาคส่วนในสังคมไทยต้องมีความเข้าใจต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนอย่างสอดคล้อง ต้องตรงกันก่อน”¹¹

“... สังเกตได้ว่านักปกป้องสิทธิมนุษยชนในพื้นที่บางราย ซึ่งเป็นส่วนน้อย มีอคติต่อโครงการที่บริษัทเราดำเนินการอยู่ ทำให้บริษัทมีความยากลำบากเมื่อต้องเข้าไปคุยกับชุมชน รวมถึงนักปกป้องสิทธิมนุษยชนบางรายก็ได้ไปชวน NGO และสื่อมาร่วม”¹²

คณะวิจัยมีความเห็นต่อประเด็นดังกล่าวดังนี้

ประการที่หนึ่ง “Peaceful action” ถูกตีความว่า “สันติวิธี” ซึ่งเป็นถ้อยคำที่มีปัญหาในตัวเอง การใช้หรืออ้างถึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการถกเถียงต่อ เพราะคำว่า สันติวิธี รวมถึงปฏิบัติการทางสังคมที่เรียกว่าสันติวิธี เป็นถ้อยคำที่มีพลังในตัวเอง สามารถสร้างความชอบธรรมให้กับผู้หยิบ-ฉวยไปใช้ หน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานอิสระบางแห่ง รวมถึงคนในสังคมจำนวนหนึ่ง อาจมีความเชื่อว่า สันติวิธี หมายถึง การเชื่อฟัง หรือ สันติวิธี คือ การไม่ก่อความวุ่นวาย สันติวิธีเท่ากับการทำตามกฎหมาย¹³ แต่ในมุมมองของภาคประชาชน โดยเฉพาะนักปกป้องสิทธิมนุษยชน การเคลื่อนไหวอย่างสันติวิธีย่อมไม่ได้หมายถึง การไม่สร้างความเดือดร้อน เพราะเป้าหมาย

9 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (1) สัมภาษณ์โดยครุณี ไพศาลพาณิชย์กุล และกรรณก วัฒนภูมิ เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2564

10 United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, Fact sheet No.29 (April 2004). p.8-9, Available at <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet29en.pdf>

11 ผู้บริหาร สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ สัมภาษณ์โดยครุณี ไพศาลพาณิชย์กุล เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2564

12 เจ้าหน้าที่ในบริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง (1) สัมภาษณ์โดยครุณี ไพศาลพาณิชย์กุล เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2564

13 หากจะอธิบายจากมุมมองของทฤษฎีสำนึกต่าง ๆ ก็พบว่ามีความหมายที่หลากหลาย (สำนักสันตินิยม, สำนักปฏิบัติการที่ไร้ความรุนแรง, สำนักจัดการความขัดแย้ง ฯลฯ) นอกจากนี้ สันติวิธียังมีความหลากหลายในเรื่องของลักษณะหรือประเภทอีกเช่นกัน อาทิ Non-resistance, Active reconciliation, Moral resistance, Selective nonviolence, Satyagraha, Nonviolent revolution ซึ่งการทำความเข้าใจในเรื่องนี้ไม่อยู่ในขอบเขตของงานศึกษาฉบับนี้

ของการเคลื่อนไหวที่มุ่งโน้มน้าวรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานในภาครัฐหรือภาคธุรกิจ รวมถึงสังคมในวงกว้าง ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและเรียกร้องให้เกิดการลงมือแก้ปัญหา หรือการเคลื่อนไหวที่มุ่งโน้มน้าวในระดับพื้นฐานบนฐานความเชื่อที่ว่า ปฏิบัติการเคลื่อนไหวดังกล่าวจะสามารถสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ หรือเกิดความเห็นใจ (Empathy) จากอีกฝ่ายหนึ่ง หรือจากสังคมไทยได้¹⁴ ปรากฏตามความเห็นของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนรายหนึ่ง¹⁵ คือ “การกระทบกระทั่งต่อสิทธิของบุคคลอื่น สาธารณะ หรือความเดือดร้อนจึงย่อมเกิดขึ้น แต่ต้องเข้าใจให้ตรงกันว่า ความเดือดร้อนไม่ใช่เป้าหมายลำดับแรก และแน่นอนว่า นักปกป้องสิทธิมนุษยชนต้องตระหนัก และยอมรับถึงผลที่จะตามมาจากการกระทบกระทั่งต่อสิทธิดังกล่าว...” หรือ “ในการเคลื่อนไหวของเรา เราเชื่อมั่นในแนวทางสันติ แต่มันมีอยู่บ้างสัก 3-4% ที่เราต้องยอมรับว่ามันนอกเหนือการควบคุมของขบวน และเราก็ต้องยอมรับผลที่จะตามมา...”¹⁶

ประการที่สอง การดำเนินการของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนควรมีแนวทางดำเนินการโดยสงบ (Peaceful action) โดยพิจารณาความหมายเช่นเดียวกับวิธีการหนึ่งที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนเลือกใช้ นั่นคือ การชุมนุมโดยสงบ (Peaceful assembly)

การชุมนุมถือเป็นเรื่องปกติในสังคมประชาธิปไตยที่ประชาชนจะออกมารวมกลุ่มกันเพื่อแสดงออกถึงการเรียกร้องให้หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ได้รับรู้และตอบสนองต่อปัญหาความเดือดร้อน หรือเพื่อแสดงออก รณรงค์ต่อสาธารณะเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือกล่าวได้ว่าเป็นสิทธิส่วนบุคคลที่ถูกใช้ร่วมกัน ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของสิทธินี้คือการรวมกลุ่ม เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ และปราศจากอาวุธ (Freedom of Peaceful Assembly) ได้รับการคุ้มครองว่าเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานประการหนึ่ง ตามข้อ 21 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางพลเมือง (แ่ง) และสิทธิทางการเมือง¹⁷ และเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย¹⁸

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน Human Rights Committee ประจำกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและการเมือง ได้มีข้อวินิจฉัยลำดับที่ 37 เกี่ยวกับสิทธิในการชุมนุมโดยสงบ (General Comment No. 37 (2020) on the rights of peaceful assembly)¹⁹ โดยระบุว่า

“การชุมนุมมีหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น การประท้วง (Demonstrations) การต่อต้าน (Protest) การประชุม (Meeting) การเดินขบวน (Processions) การรวมตัว (Rallies) การยึดพื้นที่ประท้วง (Sit-ins) การรวมตัวจุดเทียน (Candlelit vigils) แฟลชม็อบ (Flash-mobs) โดยอาจเป็นการชุมนุมที่อยู่กบที่ เช่น การปักหลักประท้วง (Pickets) หรือเป็นการชุมนุมที่มีการเคลื่อนที่ เช่น การเดินขบวน (Processions or marches)

... การชุมนุม “โดยสงบ” มีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับการชุมนุมที่มีการใช้ความรุนแรงอย่างร้ายแรง และเป็นวงกว้าง ดังนั้น คำว่า “โดยสงบ” และ “โดยไม่ใช้ความรุนแรง” จึงใช้แทนกันได้
ในบริบทนี้สิทธิในการชุมนุมโดยสงบจึงไม่สามารถถูกใช้ผ่านความรุนแรง “ความรุนแรง” ในบริบทของข้อ 21 นี้ มีรวมถึงการใช้กำลังทางกายภาพของผู้เข้าร่วมการชุมนุมต่อผู้อื่นที่อาจนำไปสู่การบาดเจ็บ การเสียชีวิต หรือความเสียหายร้ายแรงต่อทรัพย์สิน การชุมนุมที่มีเพียงแต่การผลักหรือดันกัน หรือการขัดขวางการเคลื่อนที่ของยานพาหนะ หรือผู้คนบนทางเท้า หรือทำกิจวัตรประจำวัน ไม่นับว่าเป็น “ความรุนแรง”

14 ดร.ขวัญชนก กิตติวานิชย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้เชี่ยวชาญด้าน Peace and Conflict Studies สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2564

15 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (2) สัมภาษณ์โดยครุณี ไทศาลพานิชย์กุล และกรรณก วัฒนภูมิ เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2564

16 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (3) สัมภาษณ์โดยครุณี ไทศาลพานิชย์กุล เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2564

17 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางพลเมือง (แ่ง) และสิทธิทางการเมือง ข้อ 21 สิทธิในการชุมนุมโดยสงบย่อมได้รับการรับรอง การจำกัดการใช้สิทธินี้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายและเพียงเท่าที่จำเป็นสำหรับสังคมประชาธิปไตย เพื่อประโยชน์แห่งความมั่นคงของชาติ หรือความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย การสาธารณสุข หรือศีลธรรมของประชาชนหรือการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น

18 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560 มาตรา 44 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยสาธารณะ ความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น

19 General Comment No.37 (2020) on the rights of peaceful assembly (Article 21), Human Rights Committee, Available at <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPrICAqhKb7yhsrdB0H1I5979OVGGb%2BWPAXj3%2Bho0P51AAHSqSuby-W2%2FRxcFiagfuwxyucvui40WJfdPLI9%2FeceDWBX%2Fij2tgpDXgdjx8wTKKbloySyDptsMO>

ถ้าการประชุมนั้นเป็นการชุมนุมโดยสงบ การอาศัยเพียงข้อเท็จจริงที่ว่า ผู้จัดการชุมนุม หรือผู้ชุมนุมไม่ปฏิบัติตามข้อเรียกร้องตามกฎหมายภายในประเทศเกี่ยวกับการชุมนุมบางประการ ไม่อาจทำให้ผู้เข้าร่วมการประชุมหลุดพ้นจากความคุ้มครองตามข้อ 21 การกระทำอารยะขัดขืนร่วมกันหรือการรณรงค์กดดัน (Direct-action) สามารถได้รับการคุ้มครองตามข้อ 21 หากกระทำโดยปราศจากความรุนแรง

เส้นแบ่งระหว่างการชุมนุมที่สงบและไม่สงบอาจไม่ชัดเจนเสมอไป แต่จะต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า การชุมนุมนั้น ๆ เป็นไปโดยสงบ ยิ่งไปกว่านั้น การกระทำรุนแรงเฉพาะตัวของผู้ชุมนุมบางคนไม่ควรจะถูกนำไปเหมารวมเป็นการกระทำของผู้ชุมนุมคนอื่น ๆ ของผู้จัดการชุมนุม หรือของการชุมนุมโดยรวม ดังนั้น การกระทำของผู้ชุมนุมบางคนอาจได้รับความคุ้มครองตามข้อ 21 ในขณะที่ผู้ชุมนุมบางส่วนอาจไม่ได้รับความคุ้มครอง

การตอบคำถามว่า การชุมนุมนั้นเป็นการชุมนุมโดยสงบหรือไม่ ต้องพิจารณาอ้างอิงถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากผู้ชุมนุม ความรุนแรงที่เจ้าหน้าที่รัฐหรือผู้ใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐกับผู้ชุมนุมที่ชุมนุมโดยสงบไม่ทำให้การประชุมนั้นกลายเป็นการประชุมที่ใช้ความรุนแรง หลักการเดียวกันนี้ก็นำไปใช้กับความรุนแรงที่เกิดขึ้นโดยบุคคลทั่วไปต่อผู้ชุมนุมหรือความรุนแรงที่เกิดขึ้นโดยผู้ชุมนุมในการชุมนุมต่อไป

การกระทำของผู้ชุมนุมบางรายในการชุมนุมอาจถือได้ว่าเป็นความรุนแรง หากเจ้าหน้าที่สามารถแสดงหลักฐานที่น่าเชื่อถือเพื่อแสดงให้เห็นว่า ก่อนหรือระหว่างการชุมนุม ผู้เข้าร่วมชุมนุมเหล่านั้นยุยงให้ผู้ร่วมการประชุมคนอื่น ๆ ใช้ความรุนแรง และมีแผนที่จะกระทำการด้วยความรุนแรง หรือการใช้ความรุนแรงโดยผู้ร่วมการประชุมนั้นใกล้เคียงเกิดขึ้น การกระทำเหล่านี้หากเกิดขึ้นอย่างเป็นเอกเทศ ไม่เพียงพอที่จะเป็นเหตุให้สรุปได้ว่าการชุมนุมทั้งหมดนั้นเกิดขึ้นโดยไม่สงบ แต่หากเห็นได้ชัดว่าการกระทำเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในที่ชุมนุม การร่วมชุมนุมในการชุมนุมเช่นนั้นย่อมไม่ได้รับความคุ้มครองตามข้อ 21

การที่ผู้ชุมนุมมีวัตถุประสงค์ที่เป็นอาวุธหรืออาจถูกมองว่าเป็นอาวุธ หรืออุปกรณ์เพื่อความปลอดภัย เช่น หน้ากากป้องกันสารพิษ ไม่เพียงพอที่จะชี้ว่าผู้ชุมนุมมีพฤติกรรมรุนแรงเสมอไป แต่ต้องพิจารณาเป็นรายกรณีไป โดยต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่น ๆ เช่น กฎหมายภายในประเทศเกี่ยวกับการพกพาอาวุธ (โดยเฉพาะอาวุธปืน) วัตถุประสงค์ตามวัฒนธรรมท้องถิ่น หลักฐานที่บ่งชี้ว่าผู้ชุมนุมมีเจตนาที่จะใช้ความรุนแรงหรือไม่ และมีความเสี่ยงที่จะเกิดความรุนแรงจากการมีวัตถุประสงค์กล่าวหรือไม่...”²⁰

ประการที่สาม ต่อข้อกังวลถึงวิธีการที่รุนแรง ที่หากจะเกิดขึ้น จำเป็นต้องพิจารณาในสามประเด็นดังต่อไปนี้ ประเด็นที่หนึ่ง - ควรต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า การชุมนุมหนึ่ง ๆ นั้นเป็นไปโดยสงบ ประเด็นที่สอง - การกระทำรุนแรงเฉพาะตัวของผู้ชุมนุมบางคนไม่ควรจะถูกนำไปเหมารวมเป็นการกระทำของผู้ชุมนุมคนอื่น ๆ ของผู้จัดการชุมนุมหรือของการชุมนุมโดยรวม หรือ “ความรุนแรงหรือไม่รุนแรงไม่ควรถูกนำมาลดทอนสิทธิ หากทำผิดก็ควรรับผิดชอบกับการกระทำ”²¹ ประเด็นที่สาม - ประเด็นที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐและกระบวนการยุติธรรม จำเป็นต้องคำนึงถึงก็คือ จุดมุ่งหมายของการแสดงออก หรือการดำเนินการของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเป็นไปด้วยเจตจำนงที่จะปกป้องประโยชน์สาธารณะหรือป้องกันมิให้เกิดผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะ ซึ่งการป้องกันนี้แตกต่างและเป็นคนละประเด็นกับ “ป้องกัน” “จำเป็น” ตามประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้น จึงไม่สามารถนำแนวทางการพิสูจน์ถึงการป้องกันหรือจำเป็นในทางอาญามาเทียบเคียงหรือปรับใช้กับการพิสูจน์ถึงความพยายามปกป้องประโยชน์สาธารณะ²² และควรพิจารณาถึงมาตรการที่เกิดขึ้นเพื่อป้องปรามการแก่งแย่งด้วย กล่าวคือ การฟ้องคดีดังกล่าวเป็นการฟ้องโดยไม่สุจริตหรือโดยบิดเบือนข้อเท็จจริง เพื่อกลับแก่งแย่งหรือเอาเปรียบจำเลยหรือโดยมุ่งหวังผลอย่างอื่นยิ่งกว่าประโยชน์ที่พึงได้โดยชอบ²³

20 General comment No.37, para 6, 15-20

21 นายความสิทธิมนุษยชน (1) สัมภาษณ์โดยครุณี ไชศาลพาณิชย์กุล เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2564

22 นายความสิทธิมนุษยชน (2) สัมภาษณ์โดยครุณี ไชศาลพาณิชย์กุล เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2564

23 ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 161/1 ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ หากความปรากฏต่อศาลเองหรือมีพยานหลักฐานที่ศาลเรียกว่าโจทก์ฟ้องคดีโดยไม่สุจริตหรือโดยบิดเบือนข้อเท็จจริง เพื่อกลับแก่งแย่งหรือเอาเปรียบจำเลยหรือโดยมุ่งหวังผลอย่างอื่นยิ่งกว่าประโยชน์ที่พึงได้โดยชอบ ให้ศาลยกฟ้อง และห้ามมิให้โจทก์ยื่นฟ้องในเรื่องเดียวกันนี้อีก การฟ้องคดีโดยไม่สุจริตตามวรรคหนึ่งให้หมายความรวมถึงการที่โจทก์จงใจฝ่าฝืนคำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลในคดีอาญาอื่นซึ่งถึงที่สุดแล้วโดยปราศจากเหตุผลอันสมควรด้วย

ประการที่สี่ แม้ประเทศไทยจะยังไม่มีกฎหมายมารับรองสถานะบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะ แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธว่า สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาพื้นที่ที่เป็นบ้านของตนเอง เป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย²⁴ และกฎหมายระดับพระราชบัญญัติฉบับต่าง ๆ รวมถึงเป็นสิทธิที่ผูกพันประเทศไทยในฐานะรัฐภาคีตามอนุสัญญาระหว่างประเทศฉบับต่าง ๆ ดังนั้น การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลใช้สิทธิเสรีภาพที่กฎหมายรับรองไว้จึงเป็นเรื่องที่สามารถกระทำได้และมีความชอบด้วยกฎหมาย ในขณะเดียวกัน รัฐเองก็มีหน้าที่ที่ต้องดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด²⁵

งานศึกษาฉบับนี้เห็นด้วยกับนิยามความหมายของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และร่วมให้ความหมายต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนว่า หมายถึง “บุคคลที่ทำงานส่งเสริมและปกป้องสิทธิมนุษยชน ไม่ว่าจะทำงานเพียงลำพังหรือร่วมกับผู้อื่น”

นักปกป้องสิทธิมนุษยชนไม่ใช่อาชีพ แต่เป็นสถานะหรือบทบาทของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อาจเป็นชาวบ้าน ชาวไร่ ชาวนา หรือผู้ประกอบการวิชาชีพเป็นทนายความ สื่อมวลชน อาจเป็นนักกิจกรรม ศิลปิน ฯลฯ ผู้ที่เดินออกมาแถวหน้าเพื่อปกป้องประโยชน์สาธารณะหรือดำเนินการเพื่อส่วนรวม ในประเด็นสิทธิมนุษยชนด้านต่าง ๆ อาทิ สิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม หรือบางครั้งนักปกป้องสิทธิมนุษยชนอาจทำงานเจาะจงไปที่สิทธิของบุคคลใด/กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง รวมถึงสิทธิของเด็ก สตรี ชนเผ่าพื้นเมือง กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ แรงงานข้ามชาติ และการดำเนินการเพื่อประโยชน์สาธารณะนี้เองที่ส่งผลให้นักปกป้องสิทธิมนุษยชนต้องตกอยู่ในความเสี่ยงต่อการคุกคามลักษณะต่าง ๆ รวมถึงการถูกฟ้องปิดปาก

24 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 25 มาตรา 26 มาตรา 27 มาตรา 34 มาตรา 35 มาตรา 36 มาตรา 37 มาตรา 38 มาตรา 41 มาตรา 42 มาตรา 43 มาตรา 44 มาตรา 46 มาตรา 47 และมาตรา 50

25 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 หมวด 5 หน้าที่ของรัฐ มาตรา 51-มาตรา 63 หมวด 6 นโยบายแห่งรัฐ มาตรา 70 มาตรา 71 มาตรา 72 มาตรา 73 มาตรา 75 และมาตรา 76

บทที่ 3
นักปกป้อง
สิทธิมนุษยชน
ในประเทศไทย

3.1 สถานการณ์ปัจจุบัน

นักปกป้องสิทธิมนุษยชน ไม่ว่าจะส่วนบุคคล กลุ่มบุคคล มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการที่จะปกป้องสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่ดี สิทธิชุมชน หรือใช้สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดอนาคตของชุมชนของเขา/เธอ รวมถึงใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและสื่อสารถึงสถานการณ์ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ให้สาธารณะได้รับรู้-เข้าใจ ฯลฯ ผ่านการดำเนินวิธีการหรือรูปแบบต่าง ๆ อาทิ จัดประชุมโดยเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อมารับฟังปัญหาและแสวงหาทางออกร่วมกัน จัดประชุม/สัมมนาทางวิชาการ จัดนิทรรศการในสถานที่ต่าง ๆ การเผยแพร่ผ่านโซเชียลมีเดีย รวมตัวชุมนุมกันเพื่อยื่นข้อเรียกร้องหรือติดตามข้อเรียกร้องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นภาครัฐหรือเอกชน ชุมนุมปราศรัยในพื้นที่สาธารณะ การเดินรณรงค์ ฯลฯ²⁶ ผลที่ตามมา คือ นักปกป้องสิทธิมนุษยชนถูกมองด้วยสายตาที่หลากหลาย ตั้งแต่ “ตัวป่วน” “พวกรับจ้างมาค้ำ” “ขัดขวางการพัฒนา” “รับเงินต่างชาติ” “ไม่รักชาติ” ฯลฯ และอาจตกเป็น “ผู้ต้องหา” หรือ “จำเลย” ในฐานะความผิดหมิ่นประมาทหรือผู้บุกรุก หลายกรณี นักปกป้องสิทธิมนุษยชนกลายเป็นผู้เสียชีวิต หรือบุคคลที่สูญหาย โดยที่เจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถนำตัวผู้กระทำผิดมาดำเนินคดีได้ เช่น กรณีของนายสมชาย นิละไพจิตร กรณีนายพอลละจี รักจงเจริญ (“บิลลี่”) ฯลฯ

ข้อมูลจากองค์กร Protection International ระบุว่า ในช่วงสามปีแรกนับจากรัฐประหาร (วันที่ 22 พฤษภาคม 2557) พบว่านักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่เป็นผู้หญิงในระดับชุมชนผู้ต่อสู้เรื่องที่ดิน ฐานทรัพยากร และความไม่ชอบธรรมอื่น ๆ ถูกฟ้องร้องและดำเนินคดีจำนวนมากถึง 179 คน และเพิ่มเป็น 440 คน ในปี พ.ศ. 2563²⁷ และจากการเก็บข้อมูลของคณะวิจัยต่อการคุกคามนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในกรอบของธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ในช่วงเวลาปี พ.ศ. 2544-2560 พบว่า การคุกคามนักปกป้องสิทธิมนุษยชนมีหลากหลายรูปแบบ กล่าวคือ การข่มขู่ (Intimidation) คุกคาม (Threats) ได้แก่ การขู่ฆ่า (Death threats) ขู่ทำร้าย โทรศัพท์ข่มขู่ ยิงปืนขู่ ขับรถตาม ขับรถวนแถวบ้าน การทำให้เสียชีวิต (Killing) การอุ้ม (Disappearance) การเลิกจ้าง รวมถึงการใช้การกระทำทางปกครองและกระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือในการคุกคาม (Administrative and judicial harassment) ได้แก่ การตกเป็นจำเลยในการฟ้องหมิ่นประมาท ทั้งนี้ ในเชิงสถิติคิดเป็นกรณีเสียชีวิต ร้อยละ 30 การถูกข่มขู่คุกคามในลักษณะต่าง ๆ ร้อยละ 37 การถูกดำเนินคดี ร้อยละ 14 การถูกติดตามในลักษณะต่าง ๆ ร้อยละ 8 การถูกจับกุม ร้อยละ 5 การถูกทำร้ายร่างกาย ร้อยละ 2 และการเป็นบุคคลสูญหาย ร้อยละ 2²⁸

26 กรณีเครือข่ายคนสงขลา-ปัตตานีไม่เอาโรงไฟฟ้าถ่านหิน ทำกิจกรรมเดินเท้าเป็นเวลา 4 วัน จาก อ.เทพา จ.สงขลา ไปที่ อ.เมือง จ.สงขลา เพื่อสื่อสารต่อสาธารณะ และยื่นหนังสือต่อพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคสช. และนายกรัฐมนตรี เพื่อให้หยุดโรงไฟฟ้าในพื้นที่ อ.เทพา ที่สร้างขึ้นทับพื้นที่ชุมชนของพวกเขา ในวันที่ 28 พฤศจิกายน 2560 แต่เมื่อถึงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2560 เจ้าหน้าที่ได้เข้าสลายการชุมนุมและจับกุมตัวชาวบ้าน 16 คน ที่ร่วมในกิจกรรม หนึ่งในนั้นมีเยาวชนอายุ 16 ปี และแจ้งข้อกล่าวหาตาม พ.ร.บ. ชุมนุมสาธารณะฯ พ.ร.บ. จราจรฯ และข้อหาพาพาอาวุธและต่อสู้ขัดขวางเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา สุดท้ายแล้วศาลตัดสินให้จำเลย 2 จาก 16 คน ฐานไม่แจ้งการชุมนุมก่อนเริ่มการชุมนุมเป็นเวลา 24 ชั่วโมง และขอผ่อนผันตามระยะเวลาที่กำหนดตาม พ.ร.บ. ชุมนุมฯ ลงโทษปรับคนละ 5,000 บาท ข้อหาอื่นที่ยกฟ้องทั้งหมด ดูรายละเอียดเพิ่มเติม สืบค้นได้ที่ <https://www.ilaw.or.th/node/5461>

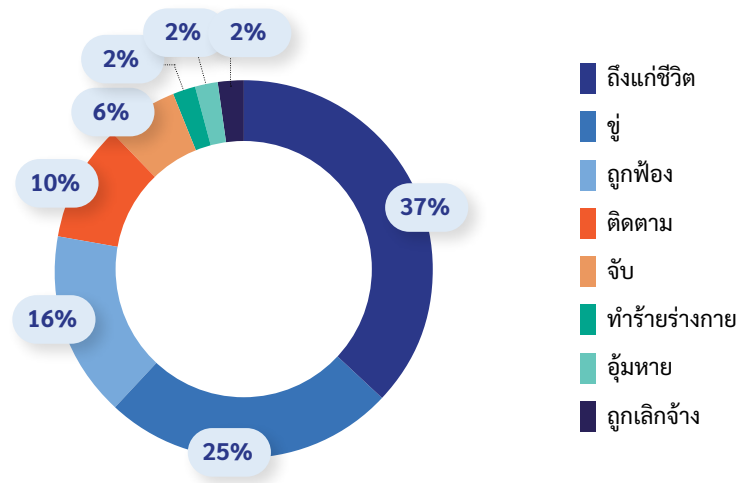
หรือกรณีในปี 2561 เครือข่ายประชาชน People Go Network จัดกิจกรรม ‘We Walk เดินมิตรภาพ’ (ระหว่างวันที่ 19 มกราคม 2561 ถึง 17 กุมภาพันธ์ 2561) โดยเป็นการเดินเท้าระยะทาง 450 กิโลเมตร จากปทุมธานีถึงขอนแก่น เพื่อยืนยันสิทธิของประชาชนใน 4 ประเด็นหลัก คือ ประเด็นหลักประกันสุขภาพที่จะสามารถดูแลทุกคนในประเทศ ประเด็นนโยบายที่ไม่ทำลายความมั่นคงทางอาหาร ประเด็นกฎหมายที่จะไม่ลดทอนสิทธิมนุษยชน-สิทธิชุมชน และประเด็นรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุดซึ่งต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมและรับฟังอย่างรอบด้าน, สืบค้นได้ที่ <https://tlhr2014.com/archives/8453>

หรือกรณีที่มีลักษณะเดียวกัน “เดินทะเลฟ้า” ซึ่งเป็นการเดินเท้า 247.5 กิโลเมตร จากโคราช นครราชสีมา มาถึงกรุงเทพฯ ด้วย 3 ข้อเรียกร้อง คือ “การปล่อยเพื่อนเรา (คืนสิทธิประกันตัวให้แก่ผู้ต้องหา), ร่างรัฐธรรมนูญใหม่ และยกเลิก 112”, สืบค้นได้ที่ <https://thematter.co/social/walk-talu-fah/136897>

27 พบว่ามีผู้หญิงนักปกป้องสิทธิฯ เพียง 25 คน จากทั่วประเทศเท่านั้นที่เข้าถึงกองทุนยุติธรรม, สืบค้นได้ที่ <https://prachatai.com/journal/2020/02/86223> นอกจากนี้ หากพิจารณาในเชิงภาพรวมของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน พบว่านับจากปี 2535-2560 มีนักปกป้องสิทธิมนุษยชนถูกสังหารและสูญหายถึง 59 คน สืบค้นได้ที่ <https://www.bbc.com/thai/thailand-38807815>

28 เก็บข้อมูลโดย พิชามณีย์ ทรัพย์ไพบุลย์ นักศึกษาปริญญาโท คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้ช่วยวิจัย

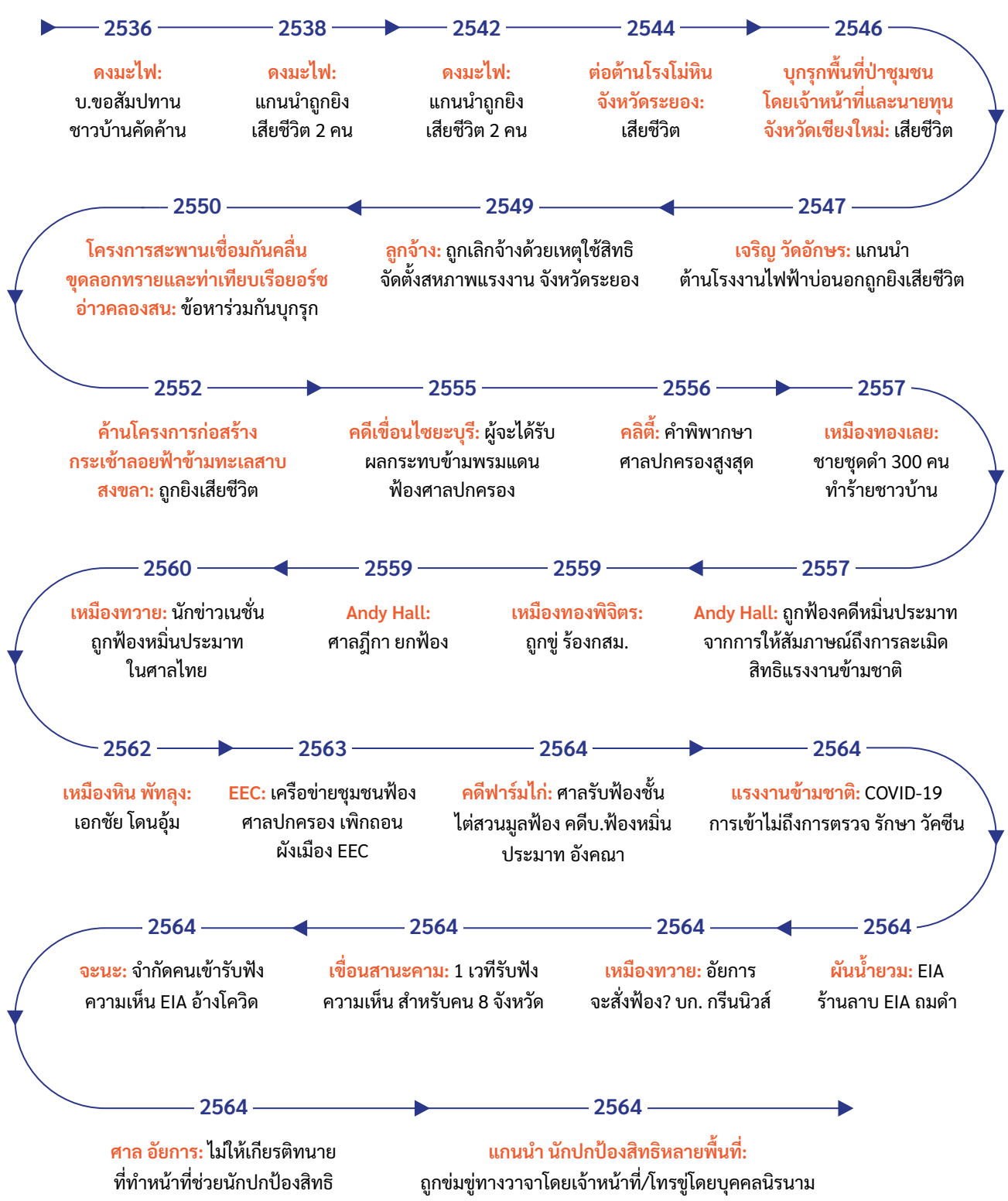
แผนภาพที่ 1 การคุกคามที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนต้องเผชิญระหว่างปี 2544-2564

ที่มา โครงการวิจัยเพื่อการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน กันยายน 2564

แผนภาพที่ 2 (บางส่วนของ) นักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ถูกคุกคาม

ที่มา โครงการวิจัยเพื่อการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน, ธันวาคม 2564
หมายเหตุ: แผนภาพที่ 1 และ 2 เป็นการพิจารณากรณีการคุกคามนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ในกรอบของธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน

งานวิจัยได้สัมภาษณ์นักปกป้องสิทธิมนุษยชนผ่านกรณีศึกษาต่าง ๆ แบ่งออกเป็นบุคคลและกลุ่มบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนา อาทิ กรณีชาวบ้านในชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือผู้ได้รับผลกระทบจากกิจการเหมือง ชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่ภาคเหนือที่มีความเสี่ยงที่จะได้รับผลกระทบจากกิจการเหมือง คนในชุมชนที่ติดตามเผ่ากระวังผลกระทบอันสืบเนื่องมาจากนิคมอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชุมชนมุสลิมและชุมชนอื่นในภาคใต้ที่มีความเสี่ยงจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ เจ้าหน้าที่ในองค์กรภาคประชาสังคมที่ไม่แสวงหากำไรและนักกิจกรรมที่ทำงานในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แรงงานข้ามชาติ กลุ่มคนผู้มีความหลากหลายทางเพศ เจ้าหน้าที่ในองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ นักวิชาการ ทนายความ สื่อมวลชน โดยมีข้อค้นพบดังต่อไปนี้

3.2 ก่อนจะมาเป็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

ก่อนหน้าทีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะลุกขึ้นมาปกป้องสิทธิมนุษยชนด้านต่าง ๆ เขาหรือเธอเป็นเพียงชาวบ้านธรรมดา ๆ ที่ประกอบอาชีพทำไร่ ทำสวน ค้าขาย ฯลฯ ในชุมชน เป็นประชาชนที่ทำงานสังกัดองค์กรต่าง ๆ เป็นทนายความ สื่อมวลชน นักเรียน นักศึกษา ฯลฯ แต่เมื่อมีการละเมิดสิทธิที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต สุขภาพสิ่งแวดล้อม คนกลุ่มนี้เลือกที่จะเดินออกมาด้านหน้าเพื่อปกป้องสิทธิของตนเองและชุมชน อาจดำเนินการในลักษณะปัจเจก หรือรวมตัวกันเป็นกลุ่มคน ดังกรณีตัวอย่างต่อไปนี้

3.2.1 เยาวชนชาติพันธุ์-นักปกป้องสิทธิมนุษยชนของชุมชนบ้านกะเบอะดิน²⁹

/// มีการขอประทานบัตรตั้งแต่ปี 2543 และบอกว่า ทำ EIA มาตั้งแต่ปี 2552 บอกว่ามาทำประชาคมในหมู่บ้าน แต่เป็นเพียงการทำ “ประชาคมกับแค่ผู้นำเท่านั้น” //

/// ...เมื่อก่อน ชาวบ้านจะพูดกันว่า อีกฝ่ายเขามีเงิน เราสู้ไม่ได้หรอก ไม่ต้องลุกขึ้นมาพูดอะไรหรอก เดี่ยวจะเป็นอันตราย คนในหมู่บ้านเขา ก็ไม่รู้ว่ามันจะเป็นอย่างไร เราก็กังใจนะ ชาวบ้านเป็นคนกะเหรี่ยง ไม่รู้เรื่องภาษา ไม่รู้เรื่องกฎหมาย แต่พอมีที่ ๆ นักกฎหมายมาอธิบายข้อกฎหมาย ทำให้เรารู้ว่าเรามีสิทธิที่จะรู้ข้อมูล มีสิทธิอีกหลายอย่าง มีสิทธิที่จะฟ้อง ชาวบ้านก็หมดหวัง มีกำลังใจที่จะต่อสู้มากขึ้น เขาเห็นแนวทางการต่อสู้ที่แท้จริง และยังมีทีมที่เลี้ยงเข้ามาช่วยสนับสนุน ตลอด ชาวบ้านก็เลยไม่กลัวอะไรอีกแล้ว หนูกับเพื่อน ๆ อีก 7 คน เริ่มต้นออกมาปกป้องชุมชนบ้านกะเบอะดิน ในปี 2562 ตอนนั้นหนูเพิ่งเรียนจบมัธยมปีที่ 6... //

เธอไม่ได้เรียนต่อ เพราะต้องช่วยครอบครัวทำสวนมะเขือเทศ ปีที่บ้านยังทดลองปลูกฟักทองด้วยเป็นปีแรก ส่วนใหญ่คนในหมู่บ้านกะเบอะดินจะปลูกมะเขือเทศ ฟักทอง กะหล่ำปลี พริกหยวก โดยมะเขือเทศจะขายได้ราคาดีที่สุด และเก็บผลผลิตขายได้ทุก 2 – 3 เดือน

เธอเล่าว่า ได้ยินเรื่องเหมืองจะเข้ามาตั้งในหมู่บ้านตั้งแต่เธอเป็นเด็ก เธอไม่ได้ตั้งใจออกมา “พูด” แต่สถานการณ์พาไป สิ่งที่เราพูดก็คือการตั้งคำถามและบอกเล่าถึงข้อกังวลใจของชาวบ้านทั้งในเรื่องสุขภาพ ที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย วิถีชีวิตที่อาจจะได้รับผลกระทบ เมื่อมีความช่วยเหลือจากคนนอกหมู่บ้าน ทำให้เธอและชาวบ้านมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนของการประกอบกิจการเหมือง การขอประทานบัตร การจัดทำรายงานวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) ทำให้ชุมชนกะเบอะดินมีคำถามต่อความไม่ตรงไปตรงมาของกระบวนการจัดทำ EIA

ด้วยการสนับสนุนความรู้และเครื่องมือจากองค์กรกรีนพีซ ชาวบ้านกะเบอะดินได้ลงมือเก็บข้อมูลชุมชนภายใต้แนวคิด “การประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพโดยชุมชน” ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้รับการรับรองโดย พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ทำให้ทุกคนในชุมชนตระหนักถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นเมื่อกิจการเหมืองเริ่มต้นขึ้น และด้วยการสนับสนุนความรู้ทางกฎหมายจากองค์กรเครือข่ายอย่างศูนย์พิทักษ์และฟื้นฟูสิทธิชุมชนท้องถิ่น (CPCR) และมูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม (EnLAW)

29 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (4) สัมภาษณ์โดยวรรณา แต้มทอง เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2564

ทำให้เธอและชาวบ้านกะเบอะดินมีความรู้และเข้าใจต่อสิทธิที่จะปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ การมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี และยังเป็น การตอกย้ำคำถามต่อความชอบด้วยกฎหมายของกระบวนการจัดทำ EIA

นอกจากนี้ เธอและเพื่อน ๆ เยาวชนในบ้านกะเบอะดินได้ไปเรียนรู้การปกป้องสิทธิของชาวบ้านในพื้นที่อื่น ๆ เช่น ที่แม่เมาะ และบ้านแหง จ.ลำปาง พื้นที่นิคมอุตสาหกรรมจะนะ จ.สงขลา เป็นเรื่องราวที่ยืนยันผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาโดยภาครัฐ ประกอบกับการดำเนินธุรกิจของภาคเอกชน

ล่าสุด ชาวบ้านกะเบอะดิน จำนวน 50 คน ได้ยื่นฟ้องต่อศาลปกครอง เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2565 เพื่อให้กระบวนการยุติธรรม ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของ EIA³⁰

3.2.2 “แม่ ๆ” นักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่วังสะพุง³¹

ก่อนเมืองจะมา ชาวบ้านมีอาชีพทำนา ทำสวน สวนยาง สลับกับการออกจากบ้านไปขายสลากกินแบ่งรัฐบาล “แม่ ๆ” ซึ่งเป็นหนึ่งในชาวบ้านธรรมดา ๆ นั้น ให้ข้อมูลว่า

“ไม่มีใครพูดว่าจะมีการมาทำเหมือง มาบอกชาวบ้านแล้วว่า จะมาสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ทำตลาด จนมีการขนอุปกรณ์ก่อสร้างเข้ามาในพื้นที่และแจ้งว่าจะมาทำเหมืองทองคำในปี 2546 ตอนนั้น ชาวบ้านก็ดีใจ พวกผู้ชายก็ดีใจว่าจะได้มีงานทำใกล้ ๆ บ้าน

แต่เมื่อเหมืองเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2549 “วันแรกก็มีเสียงระเบิด ชาวบ้านก็ตกใจกัน มีการระเบิดอย่างนี้ด้วยเธอ” และเหมืองอยู่บนภูเขา สูงกว่าบริเวณอื่น ชาวบ้านที่มีนาอยู่รอบ ๆ เหมืองหรือตีนเขา เวลาที่ระเบิดภูเขา เศษหินก็จะกระเด็นลงมาที่นา ชาวบ้านบางคนต้องวิ่งหลบเพื่อไม่ให้เกิดอันตราย นอกจากนี้ เสียงจากการระเบิดเหมืองยังทำให้เกิดแรงสั่นสะเทือนที่บ้านของชาวบ้านโดยรอบ มีฝุ่นฟุ้งกระจายทั่วพื้นที่ ชาวบ้านเริ่มจับกลุ่มคุยกันถึงผลกระทบจากเหมือง ชาวบ้านได้ไปขอพบผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อแจ้งผลกระทบที่เกิดขึ้น หลังจากนั้นก็มีการจ่ายเงินชดเชยให้แก่ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการที่หินตกลงมาในที่นา

เมื่อเริ่มกระบวนการผลิต ก็เริ่มมีเสียงเครื่องจักร เสียงรถที่วิ่งเข้า-ออกทั้งกลางวันและกลางคืน ในปี พ.ศ. 2550 มีการมาตรวจวัดค่าฝุ่น แต่ “เขามาวัดแล้วเขาก็ไป ไม่ได้แจ้งผลอะไรกับชาวบ้าน”

ปี พ.ศ. 2551 ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบในหมู่บ้านจึงเริ่มรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มขึ้น เริ่มได้รับความรู้เกี่ยวกับผลกระทบจากกิจกรรมเหมืองจากบุคคลภายนอก ชาวบ้านเริ่มเคลื่อนไหวด้วยการทำหนังสือส่งถึงหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ ผู้ว่าราชการจังหวัด สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด ในปีเดียวกันนั้น จังหวัดส่งเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมาตรวจดูในพื้นที่

ปี พ.ศ. 2552 เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจังหวัดได้นัดชาวบ้านมารับฟังประกาศว่า “ให้งดใช้น้ำใต้ดินทั้งกินและใช้ เนื่องจากมีสารหนูปนเปื้อน” ชาวบ้านตกใจกันมาก และเริ่มแก้ปัญหาการขาดน้ำด้วยการทำ “ผ้าป่าขอรับบริจาคเงินจากพี่น้อง ปัญหาที่ตามมาคือชาวบ้านไม่มีอุปกรณ์เพียงพอที่จะบรรจุน้ำเก็บไว้ใช้ โองหรือกะละมังแต่ละบ้านมีไม่มาก ผู้ว่าฯ จึงมีคำสั่งให้นำรถน้ำเข้ามาวิ่งในหมู่บ้าน ...แต่ก็วิ่งได้แค่อาทิตย์เดียวแล้วก็หยุด กลายเป็นว่าชาวบ้านต้องซื้อน้ำดื่มมาใช้กัน ทุกบ้านจะต้องมีโอ่งใหญ่ 2-3 ใบ เพื่อที่จะรองน้ำที่เราซื้อจากรถ เมื่อก่อนคันละ 250 บาท แต่เดี๋ยวนี้ 350 บาท แล้ว รถ 1 คัน ถึงละ 1,000 ลิตร ถ้าบ้านไหนมีคนอยู่เยอะก็ใช้ได้ไม่นาน เพราะเขาใช้ทั้งกินทั้งอาบ ชาวบ้านถึงได้แตกตื่นกัน”

30 แผนกคดีสิ่งแวดล้อม ศาลปกครองเชียงใหม่ ได้รับเรื่องเป็นคดีหมายเลข ส.1/2565 ผู้ฟ้องคดี คือ พรชิตา ฟ้าประทานไพโร กับพวกรวม 50 คน ยื่นฟ้องคณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณาการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการเหมืองแร่ และสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดูเพิ่มเติม <https://thestandard.co/people-gather-suing-chiang-mai-administrative-court-stopping-omkoi-cole-mine/>

31 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (5) สัมภาษณ์โดยวรรณณา แต้มทอง เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2564

นอกจากนี้ ยังมีปัญหาปลาในแหล่งน้ำชุมชนตาย ชาวบ้านไม่กล้าจับปลาทำอาหาร แต่จับปู หอยขม มากิน จนปี พ.ศ. 2553 สาธารณสุขได้ออกประกาศ “งดใช้น้ำ และประกาศว่าพบสารหนูในสัตว์น้ำ” มีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยนเรศวร มาจับปลาในแหล่งน้ำไปตรวจสอบ พบว่าเนื้อปลาสามารถกินได้ แต่ในเครื่องในปลามีสารโลหะหนักปนเปื้อนอยู่ ชาวบ้านที่มักนำเครื่องในปลาไปทำอาหาร อาทิ หมก ฯลฯ จึงต้องงด หลังจากนั้นชาวบ้านได้พยายามทำหนังสือร้องเรียนไปยังทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ธันวาคม พ.ศ. 2555 เกิดการทรุดตัวของสันเขื่อนของบ่อเก็บกากแร่ ชาวบ้านจึงเรียกร้องให้มีการแก้ไข แต่หลังจากนั้น ชาวบ้านก็ยังกังวลเรื่องมาตรฐานของเขื่อนกักเก็บไซยาไนด์ หากเข้าหน้าฝน แล้วเขื่อนทรุดพัง จะเป็นอันตรายกับชาวบ้าน โดยรอบ จึงทำหนังสือถึงหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาตรวจสอบ ต่อมา มีคำสั่งปิดเหมือง 15 วัน เพื่อให้ดำเนินการปรับปรุง หลังจากนั้นก็เปิดดำเนินการต่อ

นับจากนั้น ชาวบ้านเริ่มยื่นหนังสือบ่อยขึ้น และเริ่มมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการชุมนุม เช่น มีเด็ก ๆ มาร้องเพลงสื่อสารความเดือดร้อนของชุมชน

ปี พ.ศ. 2556 ชาวบ้านทั้ง 6 หมู่บ้านเห็นตรงกันว่า “ทำอย่างไรที่จะหยุดการขนสารเคมีเข้ามาในชุมชน” ชาวบ้านทั้ง 6 หมู่บ้าน มีมติทำกำแพงกัน ต่อมา กำแพงโดนทุบในเวลากลางคืน จับตัวคนทุบไม่ได้ ชาวบ้านก็ก่อกำแพงใหม่ แต่ก็ถูกทุบทิ้งอีกครั้ง ชาวบ้านได้สร้างกำแพงที่สามขึ้นในวันนั้นทันที ชาวบ้านเรียกว่า “กำแพงใจ”

/// เงินทุนเราเอาถุงก๊อปแก๊ปเดินรับบริจาคเงินชาวบ้านตอนนั้นทันทีเลย ชาวบ้านก็ร่วมมือกันดี มันคับแค้นคับอกคับใจกันด้วย และช่วงนั้นเศรษฐกิจก็ย่ำแย่ ตอนนั้นเรื่องมันร้อนตลอด เป็นการสู้ที่ไม่มีวันได้พัก ตอนนั้นเรามีการนอนเฝ้าเวรยาม หนึ่ง-ไม่ให้รถขนแร่เขาเข้าออก สอง-เฝ้ากำแพง เราเรียกมันว่า “กำแพงใจ” สร้างมาด้วยจิตใจเลือดเนื้อเชื้อไขของชาวบ้าน

หลังรัฐประหาร กลุ่มชาวบ้านทำจดหมายส่งถึงพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ให้ส่งกำลังลงมาช่วยชาวบ้าน

/// เขาก็ส่งมากองร้อย ตอนแรกชาวบ้านดีใจ ทำลาบทำก้อยทำกับข้าวให้กิน วันที่สาม หัวหน้ากอง มาคุยกับชาวบ้านบอกว่า “ขอเคลียร์ซากกำแพงให้มันดูเรียบร้อย” เพราะถึงกำแพงจะโดนพัง แต่ยังมีเศษปูน ดิน กองไว้ เขาอ้างเรื่องความสะดวกเรียบร้อย แต่จริง ๆ แล้วจะมาเคลียร์กำแพง และให้ชาวบ้านเลิกคัดค้าน ได้ยินแบบนี้ ชาวบ้านทุกคนก็เจ็บหมดเลย หลายคนก็ร้องไห้ เขาก็ไม่พูดต่อ พอสองสามทุ่มเขาก็โทรเข้ามาหาที่น้องเรา บอกว่าเรื่องกำแพงไม่เคลียร์แล้วนะ แต่พอชาวบ้านทำกิจกรรมรณรงค์ “ปักธงเขียวไม่เอาเหมือง” และเชิญชวนพี่น้องออกมาร่วม พอชาวบ้านพูดจบ เขา (ทหาร) ก็มายึดเครื่องเสียงของผู้ใหญ่บ้านไปเลย และเขาก็เรียกพวกเราไปปรับทัศนคติด้วย แกนนำทั้งหมด อบต. ที่มาร่วมกับเราก็ดอนโดนปรับทัศนคติทั้งหมด 3 ครั้ง ...เราเลยรู้แล้ว เขาไม่ได้มาดี

กลุ่มนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเล่าต่อไปว่า จะมีเจ้าหน้าที่มานั่งเฝ้าหน้าบ้านของแกนนำทุกคนตั้งแต่เช้าทุกวัน “และเรามีข้อเสนอว่าจะให้มีการทำ MOU สี่ฝ่าย คือ มีทหาร ฝ่ายเหมือง ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการ พวกเราก็ปรึกษากัน ต้องออกไปนอกหมู่บ้านออกไปประมาณ 4 กิโลเมตร จากชุมชน และเห็นตรงกันว่า “ไม่รับ” ทำหนังสือคัดค้านไม่เห็นด้วยกับคณะกรรมการ 4 ฝ่าย พวกเราก็ถูกเรียกไปปรับทัศนคติอีก ถูกถามว่า ทำไมไม่รับคณะกรรมการ 4 ฝ่าย”

การเรียกไปปรับทัศนคติจะเป็นการให้ชาวบ้านไปนั่งคุยกับเจ้าหน้าที่ทหารที่ห้องในอำเภอ มีการตั้งกล้องบันทึกการคุย เจ้าหน้าที่รัฐพยายามคุยกับชาวบ้านเหมือนเกลี้ยกล่อม บอกว่าการออกมาคัดค้านเหมืองไม่ดี ทำให้ชาวบ้านเกิดความกดดัน ชาวบ้านบางคนร้องไห้ ขณะถูกปรับทัศนคติ

/// เราไม่ได้รู้สึกกลัว เราสู้มาแบบสู้ชีวิต ทั้งเครียดทั้งโกรธ ไม่กลัว มีแต่อยากจะทำอะไรให้เขาฟังว่า เจ้าหน้าที่รัฐ-คุณมีหน้าที่ดูแลประชาชน ตอนนั้นเรายังรู้สึกอยู่ว่า เขาจะเข้ามาช่วยเรา รู้ไหมชาวบ้านต้องเจออะไรบ้าง น้ำก็ดื่มไม่ได้ ปู ปลา ผัก เราต้องซื้อกินหมด มันโกรธ แล้วพวกคุณมาทำแบบนี้กับเรา เราหวังว่าพวกคุณจะมาช่วยเรา แต่มันไม่ใช่...

นอกจากนี้ ยังมีการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในพื้นที่นี้ด้วยการฟ้องชาวบ้านทั้งทางแพ่งและทางอาญา รวมประมาณ 27 คดี

3.2.3 นักปกป้องสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานในภาคประชาสังคมมุ่งสนับสนุนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน³²

จากเจ้าหน้าที่อาสาสมัครในโครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ รับผิดชอบงานรณรงค์และข้อมูลด้านระบบนิเวศและต่อต้านการสร้างเขื่อนในแม่น้ำสงครามที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตประชาชนในจังหวัดสกลนคร และจังหวัดนครพนม หลังสิ้นสุดหน้าที่อาสาสมัครในโครงการนักสิทธิมนุษยชน เขาได้ทำงานในประเด็นนี้ต่ออีกหลายปี และทำให้เริ่มสนใจประเด็นเรื่องผลกระทบจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ภาคอีสาน จนมาถึงช่วงที่มีโครงการเหมืองแร่โปแตชเข้าในภาคอีสาน ด้วยคำถามเชิงข้อกังวลต่อผลกระทบที่จะเกิดจากอุตสาหกรรมเกลือขนาดใหญ่ นอกจากนี้ ความพยายามผลักดันของภาครัฐในการแก้ไขกฎหมายแร่ในช่วงปี พ.ศ. 2543-2545 เขาเห็นว่า หากกฎหมายแร่ถูกแก้ไข จะส่งผลให้แดนกรรมสิทธิ์ของที่ดินใต้พื้นดินที่ต่ำกว่า 100 เมตร ลงไปจะตกเป็นของรัฐ ไม่ใช่ของเอกชนเจ้าของที่ดินอีกต่อไป และรัฐสามารถเอาทรัพยากรนี้ไปให้สัมปทานกับเอกชนหรือกับรัฐเองได้ และนี่อาจหมายถึงการละเมิดแดนกรรมสิทธิ์ของประชาชน

การทำงานสนับสนุนข้อมูลให้กับชุมชนทำให้เขาต้องศึกษาถึงกระบวนการจัดทำรายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment Report: EIA) รวมถึงกฎหมายสิ่งแวดล้อมอีกหลายฉบับ เพื่อให้เกิดชุดข้อมูลที่ใช้ตรวจสอบโต้แย้งโครงการเหมืองแร่ รวมถึงจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะเพื่อขับเคลื่อนด้านทรัพยากรแร่

กรณีของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเหมืองที่ดงมะไฟ เป็นพื้นที่หนึ่งที่เขาเห็นว่า “มีการใช้ความรุนแรง” เพราะมีแกนนำชาวบ้านในพื้นที่หลายคนเสียชีวิตจากการแสดงออกว่าไม่เห็นด้วยกับการประกอบกิจการเหมือง และนี่เป็นเหตุผลที่เขายอมรับถึงความเสี่ยง และยังคงปฏิบัติงานสนับสนุนส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนชาวบ้าน

/// ผมไม่อยากจะให้มีชาวบ้านต้องมาเสียชีวิตอีก ...ผมคิดว่า น่าจะมีคนอื่นที่คิดแบบผม ...ที่รู้สึกว่าจะทำไมชาวบ้านถึงต้องเสียชีวิตจากการโดนสังหารทั้งที่ออกมาต่อสู้เพื่อชุมชนของพวกเขา ...ผมรู้สึกว่าเป็นพื้นที่ที่มีรุนแรงแบบนี้ หากผมไม่เอาตัวเองหรือเพื่อน ๆ เข้าไป มันอาจจะมียศที่ 5 หรือยศที่ 6 ก็ได้ ผมเลยคิดว่า เราต้องเข้าไปในพื้นที่

เขาและเพื่อนเริ่มเข้าไปทำงานร่วมกับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากเหมืองแห่งหนึ่งในช่วงปี พ.ศ. 2562 หลังจากทราบว่าชาวบ้านในพื้นที่ต้องการคนสนับสนุน ในช่วงเวลานั้นชาวบ้านได้ดำเนินการฟ้องคดีขอให้ปิดเหมือง โดยมีมูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม (EnLAW) เข้ามาช่วยเหลือ เบื้องต้นศาลปกครองมีคำสั่งให้ยกเลิกประทานบัตร แต่ทางเหมืองยื่นอุทธรณ์ ทำให้เหมืองยังสามารถดำเนินการต่อไปได้

ปลายเดือนสิงหาคม 2563 คนในพื้นที่พูดกันว่า นักปกป้องสิทธิมนุษยชนรายหนึ่งถูกฆ่า มีข่าวว่า “ทางนั้น ..จ้างมือปืน”³³ เขาประเมินถึงสถานการณ์การคุกคามนั้นว่า “สงสัยมีใครถูกเปิดแผล”

3.2.4 นักปกป้องสิทธิมนุษยชนซึ่งทำงานในภาคประชาสังคมในประเด็นสิทธิมนุษยชน³⁴

เธอจบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากคณะรัฐศาสตร์ และปริญญาโท ด้านสิทธิมนุษยชน จากประเทศอังกฤษ เริ่มทำงานด้านสิทธิมนุษยชนตั้งแต่ปี 2552 ในปี 2560 เธอทำงานในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญด้านสิทธิมนุษยชนให้กับองค์กรภาคประชาสังคมแห่งหนึ่ง โดยภารกิจคือติดตามสถานการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย

32 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (6) สัมภาษณ์โดยวรรณา แต่มทอง เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2564

33 ประชาไท, เปิดไทม์ไลน์ขมขู่สั่งเก็บหัวหน้าพรรคสามัญชน หลังหนุนกลุ่มค้านเหมืองหิน จ.หนองบัวลำภู, สืบค้นได้ที่ <https://prachatai.com/journal/2020/09/89635>

34 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (7) สัมภาษณ์โดยวรรณา แต่มทอง เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2564

หนึ่งในงานของเธอพบว่า มีการละเมิดสิทธิของลูกจ้าง ซึ่งเป็นแรงงานข้ามชาติ โดยเอกชนแห่งหนึ่ง ลูกจ้างได้ไปร้องเรียนกับสำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัด และสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) โดยสำนักงานสวัสดิการฯ สรุปรว่ามีการละเมิดสิทธิของลูกจ้างจริง และมีคำสั่งให้นายจ้างจ่ายเงินชดเชย ต่อมาลูกจ้างทั้ง 14 คน ได้ยื่นฟ้องนายจ้างต่อศาลแรงงาน³⁵ ส่วนทาง สำนักงาน กสม. สรุปรว่าเป็นกรณีการละเมิดสิทธิแรงงาน³⁶ ต่อมานายจ้างได้ฟ้องลูกจ้างทั้ง 14 คน ฐานหมิ่นประมาท³⁷

เธอถูกฟ้องในฐานหมิ่นประมาท (คดีอาญา)³⁸ และตามมาด้วยคดีแพ่งโดยเรียกค่าเสียหายจากการแชร์คลิปรายงานข่าวแรงงานข้ามชาติถูกละเมิดสิทธิ ซึ่งเธอเห็นว่า รายงานในคลิปวิดีโอเป็นการรายงานข้อเท็จจริงที่สะท้อนถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม และมุ่งหวังการสร้างความตระหนักต่อการคุ้มครองสิทธิของแรงงาน

“ตอนแรกช่วงที่ไต่สวนมูลฟ้อง มีคำถามว่า ทำไมเราไม่ขอโทษเสีย เราสงสัยว่ามีใครได้อ่านโพสต์นั้นหรือเปล่า ข้อความที่โดนฟ้องไม่มีคำด่า หรือไม่มีการพูดเย้ยชื่อใครในทางที่เสียหาย”

คดีอาญาในศาลชั้นต้นจบลงด้วยการที่คู่กรณีจะดำเนินการถอนฟ้อง หลังเธอแถลงในลักษณะเป็นการขอโทษ เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2563³⁹ ศาลอุทธรณ์ได้มีคำพิพากษายืนตามศาลชั้นต้น เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2565 ล่าสุดศาลมีคำสั่งอนุญาตให้โจทก์ฎีกา

ข้อมูลเพิ่มเติม

จากกรณีดังกล่าว บริษัทเอกชนดังกล่าวร้องทุกข์ แจ้งความทั้งสิ้น 37 ครั้ง และมีการดำเนินคดีกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน 22 คน อาทิ⁴⁰ นักปกป้องสิทธิมนุษยชนสองราย^{41 42} ถูกฟ้องเป็นคดีหมิ่นประมาท เนื่องจากโพสต์ข้อความลงโซเชียลมีเดียในลักษณะที่ทำให้กำลังใจบุคคลอื่นที่ถูกฟ้อง นักวิชาการด้านสิทธิมนุษยชน⁴³ ถูกฟ้องในวันที่ 1 พฤษภาคม 2562 โดยถูกกล่าวหาว่าใช้เฟซบุ๊กของหน่วยงานแชร์แถลงการณ์ขององค์กรระหว่างประเทศแห่งหนึ่งเพื่อเรียกร้องให้ยุติการดำเนินคดีต่อลูกจ้างและให้กำลังใจนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ต่อมาศาลได้มีคำสั่งยกฟ้องเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2563 ทางโจทก์ได้อุทธรณ์ ซึ่งศาลอุทธรณ์ก็พิพากษายืนตามคำสั่งของศาลชั้นต้น ทางโจทก์ได้ฎีกา และศาลฎีกาได้พิพากษายืนตามคำสั่งของศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์⁴⁴ นักปกป้องสิทธิมนุษยชน⁴⁵

35 เจ้าพนักงานตรวจแรงงาน สำนักคุ้มครองแรงงาน จังหวัดลพบุรี ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการทำงาน และออกคำสั่งในเดือนสิงหาคม 2559 ให้บริษัทจ่ายเงินชดเชยให้ลูกจ้างประมาณคนละ 60,000-150,000 บาท ขึ้นกับระยะเวลาการทำงาน อย่างไรก็ตาม ลูกจ้างมองว่า ค่าชดเชยดังกล่าวไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงความเสียหาย จึงฟ้องเป็นคดีแรงงาน

ต่อมาศาลแรงงานมีคำพิพากษา (17 มีนาคม 2560) สั่งให้นายจ้างจ่ายค่าชดเชยให้ลูกจ้างทั้ง 14 คน ในอัตราใกล้เคียงกับที่พนักงานตรวจแรงงานเคยมีคำสั่งไว้ ต่อมาทั้งนายจ้างและลูกจ้างอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ยกฟ้อง ทุกรายละเอียดเพิ่มเติม <https://freedom.ilaw.or.th/blog/chickenfarmcases>

36 มติที่ประชุมเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2559 คณะอนุกรรมการด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ระบุว่า “มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนกรณีนายจ้างจ่ายค่าแรง และข้อตกลงการจ้างงานไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เนื่องจากนายจ้างไม่เข้าใจสาระสำคัญของกฎหมาย แต่การกระทำไม่เข้าข่ายการค้ำชกนุชยและการใช้แรงงานบังคับ เนื่องจากสภาพการจ้างงานไม่มีสภาพค้ำชกนุชยหรือบังคับ หรือลูกจ้างเข้ามาทำงานโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย, ดูเพิ่มเติม <https://freedom.ilaw.or.th/blog/chickenfarmcases>

37 นายจ้างคู่กรณีฟ้องคดีต่อศาลแขวงดอนเมือง กล่าวหาว่า ลูกจ้างชาวพม่า 14 คน หมิ่นประมาทและแจ้งความอันเป็นเท็จต่อเจ้าพนักงานตามกฎหมายจากการนำเรื่องไปร้องเรียนต่อสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติให้ตรวจสอบ คดีนี้ ศาลสั่งรับฟ้องและการสืบพยานต่อสู่คดีกันต่อเนื่องหลายนัด โดยคนงานทั้ง 14 คน ต้องขาดงานเพื่อเดินทางมาฟังการพิจารณาคดีทุกนัด จนกระทั่ง 11 กรกฎาคม 2561 ศาลแขวงดอนเมืองอ่านคำพิพากษายกฟ้อง โดยให้เหตุผลว่า จำเลยร้องเรียนด้วยเจตนาสุจริต เพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพส่วนตัวได้เสียของตน รับฟังไม่ได้ว่า ใช้ข้อความอันเป็นเท็จ จึงไม่เป็นความผิด ด้านบริษัท ธรรมชาติ ยื่นอุทธรณ์คดีนี้ต่อ แต่ศาลอุทธรณ์ไม่รับฟ้องเหตุว่า เป็นการอุทธรณ์ในประเด็นข้อเท็จจริงที่กฎหมายห้ามอุทธรณ์ (คำพิพากษาศาลอุทธรณ์คดีชำนัญพิเศษที่ 597/2560), ดูเพิ่มเติม <https://freedom.ilaw.or.th/blog/chickenfarmcases>, <https://freedom.ilaw.or.th/th/case/821>

38 ศาลมีคำสั่งรับฟ้องเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2562

39 คดีหมายเลขดำที่ อ.3011/2561 คดีหมายเลขแดงที่ อ.1128/2563

40 รายงานจำนวน 14 คน ผู้สื่อข่าว 1 คน (ศาลจังหวัดลพบุรีมีคำพิพากษาเมื่อ 24 ธันวาคม 2562 ว่ามีความผิดตามฟ้อง (คดีหมายเลขดำที่ อ.118/2562 คดีหมายเลขแดงที่ อ.775/2562) นักวิชาการ 1 คน และผู้ทำงานด้านสิทธิมนุษยชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวม 6 คน, ดูเพิ่มเติม <https://prachatai.com/journal/2020/04/87292>, <https://freedom.ilaw.or.th/blog/chickenfarmcases>

41 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (8) สัมภาษณ์โดยดร.ณัฐ ไพศาลพาณิชย์กุล และกรรณก วัฒนภูมิ เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2564

42 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (A)

43 นักวิชาการด้านสิทธิมนุษยชน (C)

44 คำพิพากษาศาลชั้นต้น เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2562, คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ 26 มีนาคม 2563 และคำพิพากษาศาลฎีกา วันที่ 17 มีนาคม 2564

45 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (B)

ถูกฟ้องเป็นคดีหมิ่นประมาท 2 คดี คือ คดีแรกเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2562 เนื่องจากเธอได้โพสต์ข้อความบนทวิตเตอร์ในลักษณะให้กำลังใจนักปกป้องสิทธิมนุษยชน⁴⁶ ซึ่ง “ไม่มีข้อความกล่าวหาบริษัทแต่อย่างใด”⁴⁷ คดีดังกล่าวยังอยู่ระหว่างการพิจารณาในชั้นศาล ส่วนคดีที่สองเป็นคดีฟ้องหมิ่นประมาทเมื่อเดือนมิถุนายน 2563 ซึ่งถูกฟ้องร่วมกับจำเลยอื่น ๆ ที่โพสต์ข้อความลงโซเชียลมีเดียในลักษณะที่ทำให้กำลังใจบุคคลอื่นที่ถูกฟ้องโดยโจทก์

3.2.5 เยาวชน-นักปกป้องสิทธิมนุษยชน ผู้ปกป้องทะเลบ้านเกิด⁴⁸

เธอเกิดและเติบโตที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ปัจจุบันเธออายุ 19 ปี กำลังเรียนด้านการสื่อสารที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง เธอกล่าวว่า การได้ออกไปทำการเคลื่อนไหวและทำกิจกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เธอรู้ว่าชอบหรือไม่ชอบอะไร และตัดสินใจเรียนในคณะนี้ “อะไรที่มีประโยชน์กับในพื้นที่มากที่สุด ก็อยากจะทำ” และอยากทำหน้าที่เพื่อบอกเล่าเรื่องราวของจะนะให้คนนอกได้รับรู้

เธอเล่าถึงความผูกพันระหว่างตัวเธอและครอบครัวทะเลว่า

บ้านหนูอยู่ติดชายหาดเลย เดินไม่ถึง 20 ก้าวก็ถึงทะเล หน้าบ้านก็ทะเล หลังบ้านก็ทะเล เราเกิดที่นี่เลย บางวันก็เห็นปลาโลมากระโดด เราตื่นเต้น ไปด้วยใหญ่ เราเกิดที่นี่ พ่อก็ไปหาปลา แม่ก็ไปขายปลา เราไปขายปลากับแม่ตั้งแต่เด็ก ช่วยพ่อเข็นเรือลงทะเลบ้างบางที

ทะเลจะนะเป็นทั้งบ้านและแหล่งรายได้ของชาวบ้านในพื้นที่เกือบทั้งหมด คนในชุมชนแทบทุกหลังคาเรือนประกอบอาชีพประมง มีชาวบ้านสามตำบลที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านในทะเลจะนะ ได้แก่ ตำบลตลิ่งชัน ตำบลสะกอม ตำบลนาทับ ชายหาดบริเวณนั้นมีความกว้าง 29 กิโลเมตร และทะเลค่อนข้างสมบูรณ์ มีปลากว่าร้อยชนิดที่ชาวบ้านจับได้และทำข้อมูลเก็บไว้ ซึ่งหากเกิดการสร้างนิคมอุตสาหกรรมจะนะขึ้นจริง ทั้งสามตำบลนี้จะพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง

เธอเป็นเยาวชนในพื้นที่จะนะที่เติบโตมาพร้อมกับการรับรู้ถึงปัญหาอันเกิดจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่จะเข้ามาทำลายหรือสร้างผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ในแง่หนึ่งเธออยู่ในครอบครัวที่ให้ความสำคัญกับการปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ พ่อของเธอเป็นนักอนุรักษ์พื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ทำหน้าที่ป้องกันเรือประมงใหญ่เข้ามาลากอวนหรือหาปลาในเขตทำประมงพื้นบ้านของชาวบ้าน

...ช่วงการทำ EIA ทำเรื่อน้ำลึก หน่วยงานรัฐมีการชี้แจงว่าทะเลจะนะมีปลาแค่ 2 ชนิด ปลาแป้นกับปลาหลังเขียว ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผิดไปจากความจริงมาก คนจะนะแบบพูดอย่างนี้ได้ยังไง ลูกฉันกินปูทุกวันนะ กินกุ้งทุกวันนะ มาพูดได้ยังไง เป็นอะไรที่ฝังใจมากเลย

มันจึงเป็นที่มาของการเก็บข้อมูลโดยชาวบ้าน วิธีการเก็บข้อมูล คือ ในแต่ละตำบลเมื่อจับปลามาได้ ก่อนที่จะเอาปลาไปซังขายให้แก่เจ้าแม่ ให้ชาวบ้านแต่ละคนเอาโทรศัพท์มือถือมาถ่ายรูปปลาแต่ละชนิดที่จับได้ แล้วครบ 1 อาทิตย์ หรือ 1 เดือน แล้วก็นำข้อมูลปลาที่จับได้มารวมกันที่คนเก็บข้อมูลในพื้นที่ หลังจากนั้นชาวบ้านจะเอาภาพที่ได้มาฉายโปรเจกเตอร์เพื่อดูปลาแต่ละชนิดร่วมกัน ปรากฏว่าได้ข้อมูลสัตว์น้ำถึง 157 ชนิด จากประสบการณ์การเคลื่อนไหวในเรื่องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านในพื้นที่พยายามเก็บข้อมูลและทำข้อมูลเอง เพื่อใช้โต้แย้งกับข้อมูลของรัฐ ซึ่งแสดงให้เห็นศักยภาพของชาวบ้านในพื้นที่ในการต่อสู้กับหน่วยงานรัฐและปกป้องทรัพยากร

46 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (8) และนักวิชาการด้านสิทธิมนุษยชน (1)

47 ศาลนัดสืบพยานคดี บ.เอกชนฟ้องหมิ่นประมาท “อังกณ” โพสต์ให้กำลังใจนักปกป้องสิทธิฯ <https://prachatai.com/journal/2021/10/95672>

48 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (11) สัมภาษณ์โดยวารณา แด้มทอง และกรรณก วัฒนภูมิ และศรณี ไพศาลพาณิชย์กุล เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2564

เธอล่าว่าในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 การมีบ้านอยู่ใกล้ชายหาดยิ่งทำให้เธอเห็นคุณค่าของพื้นที่ เธอสามารถมีพื้นที่ให้พักผ่อนหรือสูดอากาศได้ในช่วงกักตัว ชาวบ้านก็ปลูกสมุนไพรไว้กินป้องกันโควิด-19 “การเปลี่ยนพื้นที่ของชุมชนให้เป็นนิคมอุตสาหกรรมไม่ใช่สิ่งที่ดีหรือควรทำเสมอไป การพัฒนาบนพื้นฐานทรัพยากรอาจดีกว่าการพัฒนาแบบนิคมอุตสาหกรรม”

สำหรับการสื่อสารถึงปัญหาที่ทะเลบ้านของเธอ เธอบอกว่า “หนูแค่อยากระบายความรู้สึกที่มันมีอยู่ข้างใน หนูอยากจะทำเรื่องราวในสิ่งที่หนูทำได้ หนูถนัด หนูเขียนได้ เพราะว่าหนูเคยเก็บข้อมูลมาเขียนเล่าเรื่อง ทำเป็นหนังสือเผยแพร่ หนูเขียนจดหมาย หนูเล่าว่าบ้านหนูมีความอุดมสมบูรณ์แบบไหน หนูเติบโตมาอย่างไร แต่ละอย่างที่หนูได้มานั้นได้มาจากไหน และหนูอยู่กับมันยังไง แล้วอยู่มาวันหนึ่งจะมีคนพรากสิ่งนั้นไป หนูก็แค่เล่าว่าจะเกิดอะไรขึ้นบ้าง”

3.2.6 ผู้ส่งสาร-นักปกป้องสิทธิมนุษยชนในสิทธิที่จะได้รู้ความจริง

หลังจากลงพื้นที่ตรวจสอบข้อมูล สื่อมวลชนรายหนึ่งเลือกหยิบประเด็นความทุกข์ยากของชาวบ้านในเมืองทวาย รัฐตะนาวศรี ประเทศเมียนมา ที่ได้รับผลกระทบจากการประกอบกิจการเหมืองของบริษัทยักษ์เอกชนสัญชาติไทยรายหนึ่งมาเขียนเป็นข่าว ภายหลังจากที่ข่าวถูกเผยแพร่ ผู้สื่อข่าวคนดังกล่าวถูกบริษัทเอกชนฟ้องเป็นคดีหมิ่นประมาทต่อศาลจังหวัดนครปฐม⁴⁹ ฐานใส่ความโดยการโฆษณาทางคอมพิวเตอร์ ส่งผลให้โจทก์ได้รับความเสียหาย ถูกดูหมิ่นเกลียดชัง และอาจถูกเพิกถอนใบอนุญาตประกอบกิจการเหมือง⁵⁰

คดีนี้สามารถไกล่เกลี่ยกันได้ในช่วงต้น แต่ช่วงเวลาดังกล่าวก็สร้างความวุ่นวายให้กับชีวิตของผู้สื่อข่าวคนดังกล่าว

/// ต้องไปศาลประมาณเดือนละครึ่ง เกิดค่าใช้จ่ายและเสียเวลา เพราะใช้เวลาในศาลเกือบปี ///

คดีดังกล่าวถูกบันทึกว่าเป็นคดีที่ 49 ขององค์กร iLaw ในการใช้ พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ ฟ้องคดี เพื่อ “ปิดปาก” สื่อมวลชน หรือปิดกั้นการวิพากษ์วิจารณ์ในประเด็นสาธารณะ⁵¹

ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน 2564 ผู้สื่อข่าวคนเดิมถูกบริษัทเอกชนแจ้งความดำเนินคดีในความผิดฐานหมิ่นประมาทจากการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับเนื้อหาคำพิพากษาของศาลชั้นต้นเมืองทวายที่สั่งให้บริษัทเอกชนสัญชาติไทยแห่งหนึ่งจ่ายเงินค่าชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นกับต้นหมาก 882 ต้น ให้แก่ชาวบ้านผู้ได้รับความเสียหายจากการประกอบกิจการของเอกชนสัญชาติไทย⁵²

ต่อมาอัยการมีคำสั่งฟ้องคดี และให้ประกันตัวโดยไม่ต้องวางหลักทรัพย์

คดีดังกล่าว หนายความของเขา ระบุว่า ลูกความได้ให้การปฏิเสธทุกข้อกล่าวหา พร้อมเสนอสืบพยานเพื่อยืนยันข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในข่าว และยืนยันการทำหน้าที่ในการนำเสนอข่าวเพื่อประโยชน์สาธารณะ และเสริมว่าคดีนี้เป็นคดีข้ามพรมแดนที่บริษัทเหมืองแร่ซึ่งทำการอยู่ในประเทศเมียนมาโดยมีกรรมการบริษัทเป็นชาวไทย แต่มีการรายงานข่าวโดยสำนักข่าวในประเทศไทย จึงต้องมีการนำสืบพยานฝ่ายจำเลยหลายรายทั้งชาวไทยและชาวเมียนมา อาทิ นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม นักวิชาการด้านสื่อมวลชน และสิทธิมนุษยชน อดีตกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและอนุกรรมการที่เคยดำเนินการตรวจสอบกรณีเหมืองแห่งหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ในภูมิภาคตะนาวศรี ประเทศเมียนมา หนายความของชาวบ้านเมียนมาที่ได้รับผลกระทบจากการประกอบกิจการ และชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ⁵³

/// ...ผมไม่ได้รู้สึกกังวล เพราะผมทำงานอย่างบริสุทธิ์ใจ ไม่ได้คิดจะโจมตีใคร เราเขียนไปตามเนื้อหา เขียนไปตามความจริง ก็รู้สึกว่ามันเสียทั้งเงินและเสียเวลา⁵⁴ ///

49 คดีหมายเลขดำที่ 967/2560

50 ความผิดตาม พ.ร.บ. การกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 มาตรา 14 และประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 326 และมาตรา 328

51 ดูเพิ่มเติม <https://www.facebook.com/iLawClub/posts/10158677808840551/>

52 Green News, ศาลพม่าสั่งบริษัทเหมืองแร่ไทยชดใช้ชาวบ้านทวาย 2.4 ล้านบาท เหตุเหมืองตีบุกทำสิ่งแวดล้อมพัง <https://greennews.agency/?p=20072>

53 ดูรายละเอียดเพิ่มเติม, สืบค้นได้ที่ <https://prachatai.com/journal/2022/03/97807>

54 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (13) สัมภาษณ์โดยดร.ณิ ไพศาลพานิชย์กุล และกรรณก วัฒนภูมิ เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2564

กันยายน 2565 ผู้สื่อข่าวคนดังกล่าวจะต้องไปศาลตามนัดสืบพยานของศาลจังหวัดนครปฐม

งานวิจัยมีข้อสรุปในเบื้องต้นถึงนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยว่า นักปกป้องสิทธิมนุษยชนอาจเป็นบุคคลทั่วไป ชาวนา หรือชาวสวน ที่ประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว แต่เมื่อมีการละเมิดสิทธิบางประการที่ส่งผลกระทบต่อการค้าเงิน/วิถีชีวิต สุขภาพ สิ่งแวดล้อม คนกลุ่มนี้เลือกที่จะเดินออกมาปกป้องสิทธิของตนเองและชุมชน โดยอาจดำเนินการในลักษณะปัจเจก หรือรวมตัวกันเป็นกลุ่มคน นอกจากนี้ ยังหมายถึงประชาชนที่ทำงาน/สังกัดองค์กรต่าง ๆ ที่มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมหลักการ และการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเด็นต่าง ๆ อาทิ สิทธิชุมชน สิทธิในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิที่จะมีสิ่งแวดล้อมที่ดี สิทธิในสุขภาพ สิทธิที่จะเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร หรือเป็นบุคคลในวิชาชีพต่าง ๆ อาทิ ทนายความ สื่อมวลชน ที่ในระหว่างการประกอบวิชาชีพได้มีส่วนส่งเสริมการเคารพและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน รวมถึงสนับสนุนให้มีการเยียวยาความเสียหายจากการละเมิดสิทธิอื่น ๆ

มีข้อสังเกตว่า กรณีผู้ปฏิบัติงานหรือเจ้าหน้าที่ในองค์กรภาคประชาสังคมที่มุ่งส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ภาคประชาชน ทนายความ หรือสื่อมวลชน ที่ผ่านมา มักมีความไม่ชัดเจนในเชิงการรับรู้และเข้าใจว่า คนกลุ่มนี้ถูกนับรวมเป็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชน หรือไม่ แต่ทันทีที่บุคคลถูกคุกคามหรือข่มขู่ในรูปแบบต่าง ๆ บุคคลดังกล่าวจะได้รับการยอมรับและถูกนับว่าเป็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตาม ย่อมมีได้หมายความว่า ความเป็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชนจะเกิดขึ้นต่อเมื่อบุคคลดังกล่าวถูกคุกคามหรือข่มขู่ แต่สถานการณ์ดังกล่าวกำลังสะท้อนว่า นักปกป้องสิทธิมนุษยชนคือบุคคลที่มีความเสี่ยงที่จะถูกคุกคามในรูปแบบต่าง ๆ ทันทีที่เขาหรือเธอถูกขึ้นมากปกป้องสิทธิต่างหาก

3.3 รูปแบบการดำเนินงานของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

1) ในกรณีนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่เป็นกลุ่มบุคคลในชุมชน อาจพิจารณาได้เป็นสองลักษณะคือ กรณีที่หนึ่ง-โครงการพัฒนาหรือกิจการหนึ่ง ๆ อยู่ในระหว่างการขออนุมัติจากหน่วยงานรัฐ และกรณีที่สอง-โครงการหรือกิจการฯ ได้สร้างผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม สุขภาพ วิถีชีวิตของชุมชน อย่างไรก็ตาม รูปแบบการดำเนินการของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนทั้งสองกรณีมีลักษณะร่วมกัน เพียงแต่แตกต่างกันในเชิงเนื้อหาข้อเรียกร้อง ได้แก่

- การรวมตัวกันหรือส่งตัวแทนยื่นหนังสือต่อหน่วยงานรัฐที่มีอำนาจพิจารณาอนุมัติโครงการ เพื่อเรียกร้องให้มีการตรวจสอบหรือทบทวนโครงการ รวมถึงติดตามความก้าวหน้าหลังจากที่ได้ยื่นหนังสือไป
- การรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องให้ชะลอ หรือยุติเวทีประชาพิจารณ์ เวทีรับฟังความคิดเห็น หรือเวทีในกระบวนการที่จะนำไปสู่การพิจารณาอนุมัติโครงการฯ ที่จัดโดยภาคเอกชนหรือภาครัฐ เพื่อให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น
- การรวมตัวหรือชุมนุมเพื่อเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหา รวมถึงเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการฯ
- การเดินรณรงค์เพื่อสื่อสารสาธารณะ
- การปิดถนนทางเข้าโครงการเพื่อไม่ให้มีการขนสารเคมีเข้า หรือขนแร่ออกจากพื้นที่เหมือง
- การขอรับความสนับสนุนข้อมูล ความคิดเห็นทางวิชาการจากนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง การเผยแพร่สถานการณ์ปัญหาผ่านสื่อกระแสหลัก และโซเชียลมีเดีย
- การรวบรวมรายชื่อเพื่อสนับสนุนข้อเรียกร้องของชุมชน
- การฟ้องคดี
- การระดมเงินในชุมชนและจากภายนอกเพื่อใช้เป็นทุนสนับสนุนการดำเนินการ

2) นักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ดำเนินกิจกรรมปกป้องส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในนามองค์กร หรือนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่เป็นปัจเจกบุคคล รูปแบบการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมักเกิดขึ้นในรูปแบบของการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับบุคคลชุมชน ด้วยการเสริมสร้างความรู้ในประเด็นที่มีการละเมิดสิทธิ อาทิ จัดอบรมเพื่อสร้างความเข้าใจในการเก็บข้อมูลชุมชนเพื่อพิสูจน์ถึงผลกระทบหรือความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับสุขภาพหรือสิ่งแวดล้อมในชุมชน อบรม/เผยแพร่ความรู้ถึงหลักการสิทธิมนุษยชนและสิทธิด้านต่าง ๆ ตามกฎหมายฉบับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สร้างความเข้าใจถึงกลไกการเรียกร้องให้มีการตรวจสอบ รวมถึงเยียวยาเพื่อให้ชาวบ้านสามารถใช้กลไกต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง หรือทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำทางกฎหมายและให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย ทั้งกรณีของการสู้คดีและฟ้องคดี

3.4 รูปแบบการคุกคามที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนเผชิญจากกรณีศึกษาเบื้องต้น

1) กรณีนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่อยู่ในชุมชน

- การถูกถ่ายรูปรูปโดยเจ้าหน้าที่ทั้งในและนอกเครื่องแบบ และโดยบุคคลที่ไม่ทราบว่าเป็นใคร
- การถูกจับตามองและติดตามของเจ้าหน้าที่รัฐ
 - มีการส่งคนมาที่บ้าน/หมู่บ้าน⁵⁵
 - “มีการเรียกชาวบ้านไปปรับทัศนคติ ...มีการส่งคน/เจ้าหน้าที่มาเฝ้าหน้าบ้านแกนนำทุกคนตั้งแต่เช้าทุกวัน...”⁵⁶
 - “ตอนที่หนูขึ้นมาเขียนหนังสือหรือเรียกร้องที่กรุงเทพฯ พ่อไม่ได้ขึ้นมาด้วย มีเจ้าหน้าที่ไป “เยี่ยมเยียน” พ่อที่บ้าน เช้า เที่ยง เย็นทุกวัน บางวันพ่อหนีออกไปนอกบ้านก็มีคนขับรถตามไปด้วย”⁵⁷
- การเผชิญกับแรงกดดันจากเจ้าหน้าที่ หรือผู้นำทางการในพื้นที่เพื่อให้ยุติการดำเนินการ
 - “มีเจ้าหน้าที่มาถามว่า จะมีชาวบ้านคนไหนไปเวทียับฟังความคิดเห็นบ้าง”⁵⁸
 - “มีเจ้าหน้าที่มาหาที่บ้านก่อนหน้าวันที่จะมีเวทีต่าง ๆ”⁵⁹
- การติดต่อไปยังเพื่อน และคนรู้จักของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน
 - “หนูเป็นเด็กนักเรียนนะ เขาโทรไปหาเพื่อนหนูด้วย”⁶⁰
- การกระทำ คำพูดที่คุกคาม ข่มขู่
 - “เขามาบอกหนูกลับไปเรียนเถอะ ระวังหมายศาลจะถึงบ้านนะ”⁶¹
 - “...เจ้าหน้าที่ (ไม่สนิทสนม) ส่งรูปลูกชาย มาให้ชาวบ้านที่เป็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชน”⁶²
 - “...เจ้าหน้าที่โทรมาต่อว่า พ่อหลวง ที่ไม่พาชาวบ้านไปรับฟังความเห็นในเวทีที่กรมฯ มาจัด”⁶³
- การข่มขู่ว่าจะทำให้เสียชีวิต
 - “ถูกขู่ฆ่า”⁶⁴
 - “มีคนขับรถมาหลังบ้านและยิงปืนขู่”⁶⁵
- การถูกลอบยิง
 - “พ่อเลี้ยงรถก็มีคนยิงไล่มา ผมอยู่ในสวน ซึ่งจะเป็นบ้านเดี่ยวอยู่ในสวน มันมีด ยิงมา 5 นัด ผมก็เลี้ยงรถเข้ามาในบ้าน คอยชมดูว่าใครที่เป็นคนยิง เสียรถยนต์มันขึ้นไปอีกทางหนึ่ง แล้วก็เจ็บหายไป ครั้งแรกก็ยังไม่ได้แจ้งความเหมือนกัน ก็คิดว่าน่าจะเป็นการข่มขู่”⁶⁶

55 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (5)

56 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (5)

57 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (11)

58 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (11)

59 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (11)

60 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (11)

61 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (11)

62 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (14)

63 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (14)

64 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (5)

65 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (15) สัมภาษณ์โดยครุณี ไพศาลพาณิชย์กุล และกรรณก วัฒนภูมิ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2564

66 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (12)

- การลดความน่าเชื่อถือของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ด้วยวาทกรรมต่าง ๆ อาทิ “รับเงินต่างชาติ” “พวกค้ายาทุเรศ” “ขัดขวางการพัฒนา”
 - การถูกฟ้องคดี หรือการถูกฟ้องคดีเพื่อหวังผลให้นักปกป้องสิทธิมนุษยชนยุติการดำเนินการ (Strategic Lawsuit Against Public Participations: SLAPPs)
 - “มีการกล่าวหาว่าผมเป็นหัวใจในการที่พาชาวบ้านไปยื่นหนังสือต่อผู้ว่าราชการจังหวัดให้ตรวจสอบเขา ต่อมาถูกฟ้องเรียกค่าเสียหายในคดีหมิ่นประมาททั้งทางแพ่งและทางอาญา”⁶⁷
 - “มีทั้งถูกฟ้อง และชาวบ้านฟ้องกลับ รวมทั้งหมดถูกฟ้องไป 27 คดี”⁶⁸
- การไม่ได้รับการสนับสนุนหรือความช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐในระดับพื้นที่

2) นักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ดำเนินกิจกรรมปกป้องส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในนามองค์กร หรือนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่เป็นปัจเจกบุคคล

- การข่มขู่จะทำให้เสียชีวิต
- การถูกอุ้ม เช่น กรณีของเอกชัย อิศระทะ
- การถูกฟ้องคดี หรือการถูกฟ้องคดีเพื่อหวังผลให้นักปกป้องสิทธิมนุษยชนยุติการดำเนินการ (SLAPPs)⁶⁹

3.5 การรับมือของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเมื่อเผชิญกับการคุกคาม

นักปกป้องสิทธิมนุษยชนรับมือกับการคุกคามไม่ต่างกัน กล่าวคือ

- “มาถ่ายรูปรเรา เราก็กายรูปกลับ” (เมื่อถูกเจ้าหน้าที่หรือใครที่ไม่รู้จักถ่ายรูป ก็ใช้วิธีถ่ายรูปกลับ)
- สื่อสารสถานการณ์การคุกคามออกสู่สาธารณะ
- สื่อสารสถานการณ์การคุกคามต่อหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่

/// หน่วยงานรัฐต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน คุณจะต้องมองเห็นพวกเราที่เป็นประชาชน ที่ลุกขึ้นมาต่อสู้เป็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชนไม่ใช่เป็นพวกที่ขัดขวางการพัฒนา และเรื่องพวกนี้ยังเป็นปฏิถยาสาครระหว่างประเทศที่คุณต้องคำนึงถึง⁷⁰ //

- การขอรับคำแนะนำ/ปรึกษาด้านกฎหมายและด้านอื่น ๆ จากทนายความ ภาคประชาสังคม องค์กรระหว่างประเทศ รวมถึงความรู้ด้านกฎหมาย หรือความรู้เฉพาะด้านต่าง ๆ จากนักวิชาการในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ

/// ทีมทนายคือคนที่ไว้วางใจได้มากที่สุด สำหรับเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นคนถัด ๆ ไปที่จะไปขอความช่วยเหลือ⁷¹ //

67 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (12)

68 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (5)

69 จำเลยที่ถูกฟ้องคดีหมิ่นประมาทจากฐานข้อมูลขององค์กร iLaw และสมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน ทั้งสองแห่งนี้เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่รวบรวมข้อมูลคดีที่เป็นการ “ฟ้องคดีปิดปาก” (Strategic Lawsuit Against Public Participation: SLAPP หรือการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการสาธารณะ) ในช่วงปี 2557-2563 พบว่ามีการใช้ข้อหาหมิ่นประมาทและ พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ฯ ทั้งหมด 58 คดี มีจำเลยรวมทั้งหมด 116 คน

กลุ่มบุคคลที่ถูกดำเนินคดีมากที่สุด คือ ผู้นำชุมชนและนักกิจกรรม 55% สื่อมวลชน 18% และอื่น ๆ 21% โดยกลุ่มที่เป็นฝ่ายโจทก์ฟ้องดำเนินคดีคือ บริษัทเอกชนจำนวนมากที่สุด 55% (32 คดี) รองลงมาเป็นหน่วยงานของรัฐบาล 16% เจ้าหน้าที่รัฐ 14% บุคคลทั่วไป 10% และนักการเมือง 5% ทั้งนี้จากคดีทั้งหมด 58 คดี ศาลยกฟ้อง 34% แต่มีลงโทษจำคุกหรือปรับ 16% ทั้งนี้เหตุผลที่ศาลใช้ยกฟ้อง คือ เป็นการใช้ข้อยกเว้นตามมาตรา 329 คือเป็นการปกป้องผลประโยชน์สาธารณะ, ดูเพิ่มเติม ประชาไท, ความจริงที่ต้องพูดถึง : คดีหมิ่นประมาท 6 ปี 2.6 หมื่นคดี คนที่ตรวจสอบรัฐ-บริษัท ถูกฟ้องปิดปากก็มาก, <https://prachatai.com/journal/2021/04/92386>

70 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (6)

71 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (16) สัมภาษณ์โดยวารรณา แต้มทอง เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2564

...การคุกคามที่สร้างปัญหาให้ชาวบ้านมากที่สุด คือ การฟ้องคดี เนื่องจากชาวบ้านถูกฟ้องทั้งหมด 27 คดี เพราะชาวบ้านพยายามทำให้คดีความเป็นเรื่องของคน เวลาที่มีใครต้องขึ้นศาลก็จะไปกันทั้งหมู่บ้าน โดยประกาศเชิญชวนผ่านเสียงตามสายหมู่บ้าน ...เวลาโดนคดี ชาวบ้านต้องเตรียมเงินประกันตัว เราก็จะเอาโฉนดที่ดินมารวมกัน และไปประเมินราคาที่ดิน เตรียมหลักทรัพย์ไว้ประกันตัว⁷²

- การสื่อสารสถานการณ์การคุกคามกับองค์กรสิทธิมนุษยชนและหน่วยงานในทางระหว่างประเทศ⁷³

3.6 ผลกระทบด้านต่าง ๆ

วิถีแห่งการปกป้องสิทธิกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน เนื่องจากส่วนใหญ่ยังต้องประกอบอาชีพและเรียนหนังสือ ผลกระทบจากการคุกคามต่าง ๆ จึงทำให้เกิดความหวาดกลัว

- “กังวลใจ ไม่สบายใจ”⁷⁴
- “ก็มีความกังวลอยู่ กลัว ๆ อยู่ กลัวโดนอุ้มเหมือนบิลลี่ เขาก็มีเงินอยู่ เราเป็นชาวบ้านธรรมดา”⁷⁵
- “คำว่า มือปืน เรามองไม่เห็น”⁷⁶
- “ผมมีเวลาน้อยลงสำหรับครอบครัว ครอบครัวก็มีความเป็นห่วง แม้ร้องให้ทุกวัน ครอบครัวตัวเองก็ต้องแยกกันอยู่ จากที่เคยกลับบ้านด้วยกันก็ต้องแยกกันกลับหรือผมไม่กลับบ้าน”⁷⁷
- “ปิดร้านหยุดรับซื้อข้าว ทะเลาะกับครอบครัว เอาเวลาทำงานเพื่อไปคัดค้าน หรือไปศาล ขาดรายได้”⁷⁸
- “ต้องหยุดงานที่สวน ทำให้ขาดรายได้”⁷⁹
- “เวลาต้องออกจากบ้านไปเคลื่อนไหว หรือไปดูงาน แม้จะมีเงินช่วยเหลือเรื่องค่าที่พัก ค่าเดินทาง แต่ก็ต้องใช้เงินในเรื่องส่วนตัว ซึ่งเป็นเงินเก็บ”⁸⁰
- “การถูกขู่ทำให้มีภาระค่าใช้จ่ายเรื่องการย้ายที่อยู่ชั่วคราว”
- “ผลกระทบด้านสุขภาพ”
- “...นอกจากนี้ ชาวบ้านหลายคนต้องเลิกทำนา เพราะนาอยู่ท้ายเหมืองใกล้กับบ่อเก็บกากไฮยาไนด์ เหลือเพียงการปลูกอ้อยอย่างเดียว ปลูกอ้อยซื้อข้าวกิน”⁸¹

72 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (16)

73 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (6)

74 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (4)

75 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (16)

76 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (5)

77 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (12)

78 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (5)

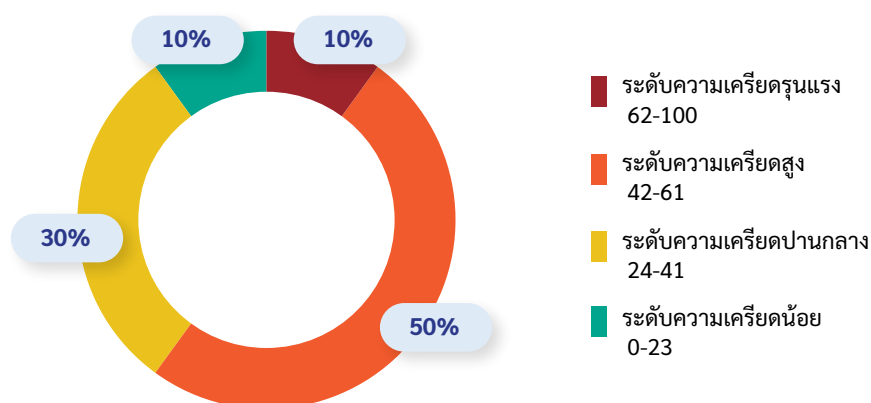
79 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (16)

80 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (4)

81 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (5)

ผลกระทบด้านจิตใจ

แผนภาพที่ 3 ข้อมูลผลกระทบด้านจิตใจ

คณะวิจัยได้พยายามเก็บข้อมูลผลกระทบในเชิงจิตใจโดยใช้แบบทดสอบ⁸² พบว่าผู้ทำแบบทดสอบจำนวนร้อยละ 50 มีความเครียดในระดับสูง และมีความเครียดในระดับรุนแรงร้อยละ 10⁸³

ที่มา จากการทำแบบทดสอบของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในระหว่างเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม 2564

82 การใช้แบบฟอร์มจากการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา จากคณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล และนักจิตวิทยา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

83 ความเครียดระดับน้อย 0-23 คะแนน สามารถหายไปได้ในระยะเวลาสั้น ๆ เป็นความเครียดที่เกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวันและสามารถปรับตัวกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ถือเป็นความเครียดที่มีประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

ความเครียดระดับปานกลาง 24-41 คะแนน เป็นความเครียดที่เกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวัน เนื่องจากมีสิ่งคุกคามหรือเหตุการณ์ทำให้เครียด อาจรู้สึกวิตกกังวลหรือกลัว ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ปกติ ความเครียดระดับนี้ไม่ก่อให้เกิดอันตราย หรือเป็นผลเสียต่อการดำเนินชีวิต

ความเครียดระดับสูง 42-61 คะแนน เป็นระดับที่เกิดจากการได้รับความเดือดร้อนจากสิ่งต่าง ๆ หรือเหตุการณ์รอบตัว ทำให้วิตกกังวล กลัว รู้สึกขัดแย้งหรืออยู่ในสถานการณ์ที่แก้ไขหรือจัดการปัญหานั้นไม่ได้ ได้รับความรู้สึกด้วยความลำบาก จะส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตประจำวัน และการเจ็บป่วย ความเครียดระดับนี้ควรพูดคุยระบายความเครียดกับผู้อื่นไว้วางใจ หาสาเหตุหรือปัญหา และหาวิธีแก้ไข หากไม่สามารถจัดการได้ด้วยตนเอง ควรปรึกษาผู้ให้คำปรึกษาในหน่วยงานต่าง ๆ

ความเครียดระดับรุนแรง 62 คะแนนขึ้นไป เป็นความเครียดระดับสูงที่เกิดต่อเนื่อง หรือกำลังเผชิญกับวิกฤตของชีวิต ความเครียดระดับนี้ส่งผลทำให้เจ็บป่วยทางกายและสุขภาพจิต ควรได้รับการช่วยเหลือจากผู้ให้การปรึกษาอย่างรวดเร็ว

บทที่ 4
กฎหมายและ
นโยบายที่เกี่ยวข้อง

4.1 กฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง⁸⁴

4.1.1 ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิและความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรของสังคม ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน หรือปฏิญญาว่าด้วยการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน (UN Declaration on Human Rights Defenders)

ตราสารระหว่างประเทศที่กล่าวถึงความสำคัญและบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และเรียกร้องให้รัฐดำเนินการเพื่อให้ความคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน แม้ปฏิญญาว่าด้วยการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนจะไม่มีสถานะทางกฎหมายเป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่มีสภาพบังคับ ทว่า ปฏิญญาว่าด้วยการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่กล่าวถึงสิทธิเสรีภาพด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏ/รับรองอยู่แล้วในตราสารฉบับต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ ปฏิญญาว่าด้วยการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเองก็ได้รับการรับรองโดยฉันทามติโดยที่ประชุมสมัชชาใหญ่สหประชาชาติ⁸⁵ จึงแสดงถึงความผูกพันอย่างหนึ่งของรัฐภาคีในการนำไปใช้^{86 87} และเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2558 ประเทศไทยเองก็เป็น 1 ใน 128 รัฐภาคีสหประชาชาติที่แสดงความเห็นชอบสนับสนุน (Co-sponsor) มติขององค์การสหประชาชาติที่เรียกร้องให้รัฐงดเว้นการข่มขู่และตอบโต้แก่นักปกป้องสิทธิมนุษยชน

ปฏิญญาว่าด้วยการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนได้กล่าวถึงสาระสำคัญของการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนไว้ 3 ประเด็นใหญ่ ได้แก่⁸⁸ ประการที่หนึ่ง-สิทธิและความคุ้มครองที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนพึงมี (Rights and Protection accorded to Human Rights Defenders) ได้แก่ การสนับสนุนหลักสิทธิมนุษยชนทั้งในประเทศและทั่วโลก การปกป้องสิทธิมนุษยชนในลักษณะเดียวกันหรือร่วมกันเป็นกลุ่ม ความสามารถในการก่อตั้งสมาคมและองค์กรภาคประชาสังคมต่าง ๆ การพบปะหารือและชุมนุมอย่างสันติ การวิพากษ์วิจารณ์และจัดทำข้อเสนอให้แก่ผู้มีอำนาจเพื่อปรับปรุงการทำงานและเฝ้าเตือนภัยคุกคามต่อหลักสิทธิมนุษยชน การจัดทำข้อร้องเรียนเกี่ยวกับนโยบาย บทบัญญัติและการดำเนินการของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับหลักสิทธิมนุษยชน และการจัดให้มีการทบทวนข้อร้องเรียนเหล่านั้น การจัดหาและช่วยเหลือทางกฎหมายตามมาตรฐานวิชาชีพ หรือความช่วยเหลือและคำแนะนำอื่น ๆ เพื่อปกป้องหลักสิทธิมนุษยชน การเข้าร่วมการไต่สวนสาธารณะ การดำเนินคดี และการพิจารณาคดีเพื่อประเมินความสอดคล้องกับหลักกฎหมายระดับชาติ และพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ การปฏิบัติตามหลักกฎหมายด้วยความเป็นมืออาชีพของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน การได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายเมื่อยื่นหยัดคัดค้านการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยไม่ใช้ความรุนแรง และการเรียกร้อง การได้รับและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อเป้าหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (ข้อ 1 ข้อ 5 ข้อ 6 ข้อ 7 ข้อ 8 ข้อ 11 ข้อ 12 และข้อ 13)

ประการที่สอง-สิทธิที่จะได้รับการปกป้องโดยรัฐ⁸⁹ (States have a responsibility to implement and respect all the provisions of the Declaration) ปฏิญญาว่าด้วยการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนระบุว่ารัฐมีหน้าที่คุ้มครอง สนับสนุน และดำเนินการด้านสิทธิมนุษยชนทั้งปวง และประกันว่าบุคคลที่อยู่ในเขตอำนาจรัฐจะได้ใช้ชีวิตตามมาตรฐานหลักการสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานอย่างเต็มที่ทุกประการ สามารถดำเนินการด้านนิติบัญญัติ บริหาร และขั้นตอนอื่น ๆ เพื่อให้กลไกด้านสิทธิและเสรีภาพทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ภาครัฐยังมีหน้าที่ในการจัดหามาตรการเยียวยาที่มีประสิทธิผลสำหรับบุคคล

84 ขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เสาวนีย์ แก้วจุลภาณุจันท์ ที่ร่วมค้นคว้าในส่วนนี้

85 คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนที่ 1998/7 มีมติเมื่อวันที่ 3 เมษายน 1998 เห็นชอบ ตามบันทึกของคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคม 1998 เอกสารเพิ่มเติมหมายเลข 3 (E/1998/23) บทที่ 2 ตอน A ต่อร่างปฏิญญาว่าด้วยสิทธิและความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรของสังคมในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ต่อมา ที่ประชุมสมัชชาใหญ่สหประชาชาติมีมติที่ 53/144 เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2542 (RESOLUTION ADOPTED BY THE GENERAL ASSEMBLY [on the report of the Third Committee (A/53/625/Add.2)] 53/144), สืบค้นได้ที่ <https://undocs.org/A/RES/53/144>

86 UN Human Rights Office of the High Commissioner, Fact Sheet No.29: Human Rights Defenders: Protecting the Right to Defend Human Rights, p. 19, accessed <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FactSheet29en.pdf>

87 พัฒนาการความเป็นมาของ UN Declaration on Human Rights Defenders, สืบค้นได้ที่ <https://www.universal-rights.org/blog/the-un-declaration-on-human-rights-defenders-its-history-and-drafting-process/>

88 ดูเพิ่มเติมได้ที่ <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Defenders/Declaration/summaries/thai.pdf>

89 ข้อ 2 UDHR, ข้อ 2 ICCPR, ข้อ 3 CEDAW, ข้อ 1 The European Convention on Human Rights, ข้อ 1 The African Charter on Human and People's Rights, ข้อ 1 The American Convention on Human Rights, ข้อ 2 ข้อ 9 และข้อ 12 UN Declaration on Human Rights Defenders

ที่ตกเป็นเหยื่อของการละเมิดสิทธิมนุษยชน และเสริมสร้างความเข้าใจเรื่องสิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมให้เกิดแก่สาธารณะ (ข้อ 2 ข้อ 9 ข้อ 12 ข้อ 14 และข้อ 15) รวมถึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องปกป้องนักปกป้องสิทธิมนุษยชนจากการถูกละเมิดที่กระทำโดยรัฐ และหน่วยงานที่ไม่ใช่รัฐ (Non-State Actors) และบุคคลทุกคนในอาณาเขตรัฐโดยไม่เลือกปฏิบัติ และหลักการไม่เลือกปฏิบัติ⁹⁰ และบทบาทของกฎหมายภายในของประเทศที่จะต้องมีมาตรฐานด้านสิทธิมนุษยชนในระดับสูงที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ประการที่สาม-ความรับผิดชอบของบุคคลทุกคนที่จะต้องร่วมกันปกป้องนักปกป้องสิทธิมนุษยชน (The Declaration emphasizes that everyone has duties toward and within the community and encourages us all to be human rights defenders) ปฏิญญาว่าด้วยการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเน้นย้ำว่าบุคคลทุกคนมีหน้าที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน ปกป้องประชาธิปไตย และสถาบันทางประชาธิปไตยต่าง ๆ และไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้อื่น บุคคลที่ประกอบอาชีพที่อาจส่งผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนของผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทนายความ ผู้พิพากษา ฯลฯ มีหน้าที่ต้องคุ้มครองสิทธิเหล่านี้ (ข้อ 10 ข้อ 11 และข้อ 18)

4.1.2 พันธกรณีของประเทศไทยในฐานะรัฐภาคีตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศฉบับต่าง ๆ⁹¹

สิทธิและความคุ้มครองที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนพึงมี สิทธิที่จะได้รับการปกป้องโดยรัฐ สิทธิหลายประการดังกล่าวเป็นหลักการพื้นฐานในอนุสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ อาทิ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 2⁹² กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง (แพ่ง) และสิทธิทางการเมือง ได้แก่ สิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกทรมาน หรือได้รับการปฏิบัติที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรี (ข้อ 7) สิทธิในเสรีภาพและความปลอดภัยของร่างกาย (ข้อ 9) สิทธิในกระบวนการยุติธรรม (ข้อ 14) สิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว เกียรติยศ ชื่อเสียงและครอบครัว (ข้อ 17) เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก (ข้อ 19) เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ (ข้อ 21) เสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม (ข้อ 22) อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ได้แก่ สิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกบังคับให้สูญหาย (ข้อ 1)⁹³ อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (ข้อ 3)⁹⁴ ฯลฯ ดังนั้น รัฐภาคีจึงมีพันธกรณีที่จะต้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชน รวมถึงคุ้มครองสิทธิของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน อาทิ สิทธิในชีวิต สิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว สิทธิในเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น การรวมกลุ่ม รวมถึงปัจเจกบุคคล ภาคเอกชนหรือกลุ่มต่าง ๆ กล่าวได้ว่าหน้าที่เหล่านี้เป็นพันธกรณีผูกพันรัฐตลอดเวลา⁹⁵ รวมถึงรัฐมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของบุคคลอื่นที่ไม่ใช่รัฐ (Non-State Actors) ด้วย ซึ่งรวมถึงกลุ่มภาคธุรกิจเอกชน หรือแม้กลุ่มใช้ความรุนแรง

4.1.3 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

ประเทศไทยได้ลงนามและมีค่านับร่วมกับนานาประเทศในการประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ เมื่อเดือนกันยายน 2558 รับรองการดำเนินการตามเป้าหมาย SDGs

90 A/65/223, para 30

91 The European Convention of Human Rights (Article 1), The African Charter on Human Rights and People’s Rights (Article 1), The American Convention on Human Rights (Article 1)

92 ข้อ 2 (1) ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพบรรดาที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากความแตกต่างไม่ว่าชนิดใด ๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่น ๆ (2) อนึ่ง จะไม่มีความแตกต่างใด ๆ ตามมูลฐานแห่งสถานะทางการเมือง ทางการศึกษา หรือทางการระหว่างประเทศ ของประเทศหรือดินแดนที่บุคคลสังกัด ไม่ว่าดินแดนนี้จะเอกราช อยู่ในความพิทักษ์ มีได้ปกครองตนเอง หรืออยู่ภายใต้การจำกัดอธิปไตยใด ๆ ทั้งสิ้น

93 ข้อ 1 บุคคลใด ๆ จะถูกบังคับให้หายสาบสูญมิได้ จะไม่มีข้อยกเว้นใด ๆ เลย แม้แต่ในสภาวะสงคราม หรือภัยคุกคามของสงคราม ความไม่มั่นคงทางการเมืองในประเทศ หรือสถานการณ์ฉุกเฉินใด ๆ ที่อาจเกิดขึ้น ที่จะใช้เป็นข้ออ้างเพื่อความชอบธรรมในการบังคับให้บุคคลหายสาบสูญได้

94 ข้อ 3 ในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม รัฐภาคีจะต้องใช้มาตรการที่เหมาะสมทั้งปวง รวมทั้งการออกกฎหมายเพื่อประกันพัฒนาการและความก้าวหน้าอย่างเต็มที่ของสตรี เพื่อความมุ่งประสงค์ที่จะรับประกันให้สตรีได้ใช้และได้อุปโภคสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานบนฐานของความเสมอภาคกับบุรุษ

95 A/65/223, para 31

4.2 กลไกสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ

ประเด็นการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยมักถูกหยิบยกขึ้นในเวทีระหว่างประเทศ อาทิ ในการประชุมคณะกรรมการทบทวนสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชน (Universal Periodic Review: UPR) รอบที่ 2 ในเดือนพฤษภาคม 2559 ประเทศไทยได้รับข้อเสนอแนะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน อาทิ การยุติการล่วงละเมิด และการข่มขู่คุกคามทุกรูปแบบต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชน การสอบสวนอย่างทันทีและโดยรอบคอบต่อทุกกรณีที่มีการกล่าวอ้างว่านักปกป้องสิทธิมนุษยชนถูกทำร้าย รวมทั้งต้องรับรองว่าผู้กระทำความผิดจะต้องได้รับโทษ

นอกจากนี้ การประชุมคณะกรรมการสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UN Human Rights Committee) ในเดือนมีนาคม 2560 และการประชุมคณะกรรมการสหประชาชาติประจำอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบในเดือนกรกฎาคม 2560 มีการหยิบยกถึงกรณีการหายตัวของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน เช่น นายสมชาย นีลไพจิตร นายความสิทธิมนุษยชน นายพอลจี้ รักงแจเจริญ (หรือ “บิลลี”) และชาวบ้านจากชุมชนใจแผ่นดิน (บางกลอย) เป็นต้น อีกทั้ง ที่ประชุมทั้งสองยังมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับประเด็นการตั้งข้อหาที่ไม่ได้สัดส่วนกับการกระทำความผิดในกรณีการฟ้องนักปกป้องสิทธิมนุษยชนอีกด้วย

จากรายงานสถานการณ์ของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนทั่วโลก โดยผู้รายงานพิเศษสหประชาชาติด้านสถานการณ์ของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ในปี 2561 ได้ระบุว่าสถานการณ์ของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยยังคงมีความน่ากังวลอยู่หลายประการ เช่น ปัญหาการคุกคามนักปกป้องสิทธิมนุษยชนอย่างต่อเนื่องที่เกิดขึ้นโดยภาครัฐและเอกชน การใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การแสดงออก การชุมนุม การรวมกลุ่มเป็นสมาคม และการที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนถูกฆาตกรรม และบังคับให้สูญหาย

4.2.1 เอกสารข้อสังเกตเชิงสรุป (Concluding Observations)

เอกสารข้อสังเกตเชิงสรุป (Concluding Observations) ของคณะกรรมการประจำสนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน ได้ทำการประเมินผลการดำเนินงาน รวมถึงแสดงข้อห่วงกังวลและข้อเสนอต่อประเทศไทยในกรณีของการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ได้แก่ ข้อสังเกตเชิงสรุปของคณะกรรมการต่อต้านการทรมาน (Committee against Torture) ในปี 2557 ข้อสังเกตเชิงสรุปของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (Human Rights Committee) ในปี 2560 และข้อสังเกตเชิงสรุปของคณะกรรมการว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี (Committee on the Elimination of Discrimination against Women) ในปี 2560

4.2.2 กลไกการทบทวนสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชน (UPR)

ในกระบวนการทบทวนสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชน รอบที่ 3 ประเทศไทยได้รับคำแนะนำจากประเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน อาทิ⁹⁶

- **สหราชอาณาจักร** เสนอให้ประเทศไทยทบทวนกฎหมายและข้อบังคับที่กำหนดข้อจำกัดที่ไม่เหมาะสมเกี่ยวกับสิทธิในเสรีภาพในการแสดงออก และมีมาตรการทางกฎหมายเพื่อปกป้องนักปกป้องสิทธิมนุษยชนและสื่อจากการถูกคุกคามและการข่มขู่ สร้างพื้นที่ใช้สิทธิ เสรีภาพทางการแสดงความคิดเห็น การชุมนุมและการรวมกลุ่มกันอย่างเสรีทางออนไลน์และออฟไลน์
- **สหรัฐอเมริกา** เสนอให้พิจารณาร่างกฎหมายว่าด้วยกิจการและองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร ที่จะเป็นการจำกัดพื้นที่ในการทำงานขององค์กรไม่แสวงหาผลกำไรที่ไม่ใช่ของรัฐ (NGOs) แก้ไขปัญหาการจำกัดสิทธิเสรีภาพ เช่น พ.ร.ก. การบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน กรณีการบังคับให้บุคคลสูญหายของนักกิจกรรม 7 คน

96 ดูเพิ่มเติมสำนักข่าวประชาไท, สรุปข้อเสนอต่อไทยในเวที UPR ภาคประชาชนดัง, ไม่พูดถึงการจับ 192 เยาวชนทะเลแก็ซ สืบค้นได้ที่ <https://prachatai.com/journal/2021/11/95903>, ส่องไทยตอบคำถามสิทธิมนุษยชนในเวที UPR รอบ 3 โลกเสนอแนะ-หวังในหลายประเด็น สืบค้นได้ที่ <https://www.amnesty.or.th/latest/news/968/>, ส่องข้อเสนอแนะสิทธิมนุษยชนจากโลกถึงไทย บนเวที UPR รอบที่ 3 สืบค้นได้ที่ <https://thestandard.co/world-vs-thailand-human-rights/>

- **เยอรมนี** มีความกังวลต่อการจำกัดสิทธิในเสรีภาพในการแสดงออกและการรวมตัวกัน เสนอแนะให้แก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 พ.ร.บ. ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ และกฎหมายหมิ่นประมาท แก้ไขมาตรการที่จำกัดสิทธิในเสรีภาพในการชุมนุม ตรวจสอบผลกระทบจากร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการดำเนินงานขององค์กรไม่แสวงหารายได้หรือกำไรมาแบ่งปันกัน ให้ถี่ถ้วน และให้สัตยาบันเป็นภาคีพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาต่อต้านการทรมานฯ (OPCAT)
- **สวีตเซอร์แลนด์** เสนอให้ประเทศไทยให้สัตยาบันในอนุสัญญาต่อต้านการทรมาน และการกระทำอื่น ๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี รวมถึงปรับแก้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 และมาตรา 116
- **ฟินแลนด์** เสนอว่าให้การทรมานและการบังคับให้สูญหายมีความผิดตามกฎหมายเพื่อคืนสิทธิให้กับเหยื่อ
- **ฝรั่งเศส** เสนอแนะเรื่องการปกป้องประชาชนจากการถูกบังคับบุคคลให้สูญหาย โทษประหารชีวิต การทรมาน ปกป้องสิทธิในเสรีภาพในการแสดงออก รวมถึงการให้แก้ไขร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการดำเนินงานขององค์กรไม่แสวงหารายได้หรือกำไรมาแบ่งปันกัน
- **แคนาดา** เสนอให้ยุติการใช้กฎหมายที่เป็นการจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การชุมนุม พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ฯ ให้มีกฎหมายป้องกันการทรมานและมีการนำผู้กระทำการทรมานมาลงโทษ ไม่จำกัดกิจกรรมของ NGOs และคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนตามมาตรฐานสากล
- **ไอซ์แลนด์** เสนอให้มีการบังคับใช้กฎหมายป้องกันการทรมานและบังคับสูญหาย เพื่อเข้าถึงการดำเนินการเพื่อความปลอดภัยสำหรับทุกคน รวมทั้งการปกป้องสิทธิของแรงงานข้ามชาติและบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ
- **อิรัก** สนับสนุนการดำเนินการตามหลักธุรกิจเพื่อสิทธิมนุษยชน และการให้การช่วยเหลือกับผู้ลี้ภัยและแรงงานข้ามชาติ
- **ไอร์แลนด์** ระบุว่าประเทศไทยมีความพยายามในการดำเนินการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน เช่น การมีแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน แต่มีความห่วงใยในเรื่องของเสรีภาพในการชุมนุม
- **อิสราเอล** ชื่นชมประเทศไทยในเรื่องความสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็ก การแก้ไขกฎหมายว่าด้วยการต่อต้านการค้ามนุษย์ ข้อเสนอแนะ คือ มีนโยบายคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ
- **ญี่ปุ่น** ชื่นชมไทยเรื่องของการบังคับบุคคลให้สูญหาย ที่เตรียมมีการรับกฎหมายมาบังคับใช้ และมีข้อเสนอแนะเรื่องของการให้สัตยาบันอนุสัญญาระหว่างประเทศ และปรับปรุงสถานการณ์สิทธิมนุษยชน รวมทั้งสิทธิในการแสดงออกและเรื่องของการปกป้องสิทธิเด็ก
- **ลักเซมเบิร์ก** เสนอแนะให้คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ รวมถึงในเรื่องของการพิจารณาปรับปรุงกฎหมายอาญา โดยเฉพาะเรื่องของการสมรสของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ นอกจากนี้ ยังต้องการให้จัดการเลือกปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเรื่องของการพิจารณาให้สัตยาบันว่าด้วยผู้ลี้ภัย
- **เนเธอร์แลนด์** ขอขอบคุณสำหรับการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีความสงสัยต่อการปรับใช้กฎหมายกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนและสื่อมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหายตัวของนักกิจกรรม กฎหมายสมรสเท่าเทียม สร้างกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่ทำให้ภาคประชาสังคมมีบทบาท มีการแก้ไขกฎหมายว่าด้วยองค์กรไม่แสวงหากำไร เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานระหว่างประเทศและแนวปฏิบัติที่ดี รวมทั้งเสรีภาพในการชุมนุมและเสรีภาพในการแสดงออก
- **นอร์เวย์** ขอให้เคารพสิทธิในการแสดงออก สิทธิในการชุมนุม สิทธิในการรวมตัว แม้ว่าจะเป็นคู่ต่อสู้ทางการเมืองหรือขัดแย้งทางการเมือง ปกป้องนักสิทธิมนุษยชนด้วยการให้ความมั่นใจว่ากฎหมาย NGOs ฉบับใหม่จะไม่ขวางการทำงานของภาคประชาชน ให้สัตยาบันรับร่างกฎหมายป้องกันการซ้อมทรมาน และเร่งรัดกระบวนการเกี่ยวกับการออกกฎหมายว่าด้วยการทรมานต่อไป
- **เปรู** กล่าวว่าประเทศไทยประสบความสำเร็จด้านสิทธิมนุษยชนว่าด้วยแผนธุรกิจและสิทธิมนุษยชน แต่มีข้อเสนอแนะให้มีการรับรองอนุสัญญาว่าด้วยการป้องกันบุคคลสูญหาย มีมาตรการต่าง ๆ เพื่อที่จะให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนที่เป็นอิสระตามหลักการปารีส ดำเนินการตามมาตรการต่าง ๆ เพื่อที่จะทำให้ผู้หญิงเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงในชนบท กลุ่มชาติพันธุ์ ผู้พิการ หรือผู้นับถือศาสนาที่เป็นส่วนน้อยในสังคม

- **เกาหลีใต้** กล่าวว่ายีนดีที่ได้รับฟังเรื่องการปกป้องสิทธิเด็ก และแผนปฏิบัติการว่าด้วยธุรกิจและสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความคืบหน้า แต่มีข้อเสนอแนะเรื่องนโยบายเรื่องของสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก สิทธิในการชุมนุม การรวมตัวรวมกลุ่ม ให้เป็นไปตามมาตรฐานสิทธิมนุษยชนสากล การมีกฎหมายห้ามมิให้มีการทรมานและการบังคับบุคคลให้สูญหาย และการดำเนินงานเพื่อให้มีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติที่เป็นอิสระตามหลักการปารีสต่อไป
- **ออสเตรเลีย** แสดงความกังวลเรื่องสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก การดำเนินคดีกับเด็ก เสนอให้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา และให้มีการดำเนินการในคดีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างจริงจัง

4.3 ตัวอย่างจากต่างประเทศ

4.3.1 การคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

นอกจากแนวปฏิบัติตามปฏิญญาว่าด้วยการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และตาม EU Guidelines on Human Rights Defenders⁹⁷ ที่นานาชาติประเทศสามารถใช้เป็นแนวคิดเพื่อการพัฒนากฎหมายภายในของตนเองเพื่อให้ความคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน จะเห็นได้ว่า มีหลายประเทศได้พัฒนากฎหมายภายในขึ้นมาเพื่อคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

- **บราซิล** (2009/2552) กฎหมายคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนของประเทศบราซิล (The Bill for the protection of defenders, 2009) กำหนดความหมายของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนโดยสอดคล้องกับปฏิญญาว่าด้วยการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน⁹⁸
- **โคลอมเบีย** (2011/2554) มีพระราชกฤษฎีกาฉบับที่ 4065 (Decree No. 4065 of 2011) จัดตั้งหน่วยงานระดับชาติในการให้ความคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน (National Protection Unit: NPU) มีฐานะเป็นนิติบุคคลที่มีการบริหารและงบประมาณเป็นของตนเอง ถูกจัดประเภทให้เป็นหน่วยงานทางความมั่นคง ภายใต้กระทรวงมหาดไทย⁹⁹ โดยมีพระราชกฤษฎีกาฉบับที่ 2078 (Decree No. 2078 of 2017) วางระบบการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่สอดคล้องกับหลักการในทางระหว่างประเทศ รวมถึงแนวทางที่ปรากฏใน Model Law การมีข้อมติลำดับที่ 805 (Resolution 805 of 2012) ที่พิจารณาถึงการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่เป็นผู้หญิง โดยเฉพาะความเสี่ยงที่จะเกิดแก่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่เป็นผู้หญิง และมาตรการเฉพาะสำหรับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนกลุ่มชนพื้นเมืองโดยพระราชกฤษฎีกาฉบับที่ 4633 (Decree No. 4633 of 2011) และพระราชกฤษฎีกาฉบับที่ 4912 (No. Decree 4912 of 2011)¹⁰⁰
- **ฟิลิปปินส์** (2022/2565) กฎหมายคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนของประเทศฟิลิปปินส์ (House Bill No. 10576 หรือ the Human Rights Defenders Protection Act, 2022) นิยามความหมายของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนไว้อย่างสอดคล้องกับปฏิญญาว่าด้วยการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน เช่นเดียวกัน¹⁰¹ ระบุสิทธิเสรีภาพของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนด้านต่าง ๆ 17 ด้าน อาทิ สิทธิที่จะได้รับการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน สิทธิที่จะรวมตัวเป็น

97 Ensure protection – European Union Guidelines on Human Rights Defenders, accessed https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Defenders/2008_EU_Guidelines_HRDefenders.pdf

98 The Bill for the protection of defenders (2009) Article 2 under this law human rights defenders are defined as: natural persons who act in isolation or as part of a group, organisation or social movement for the promotion or defense of human rights: legal entities, groups, organisations or social movements which act with the purpose of defending human rights

99 ดูเพิ่มเติม <https://ishr.ch/defenders-toolbox/national-protection/colombia/>

100 https://www.protectioninternational.org/wp-content/uploads/2012/04/annex_4.pdf และ <https://ishr.ch/defenders-toolbox/national-protection/colombia>

101 ผ่านการพิจารณาของ The House of Representatives เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2565

Section 4 (b) Human Rights Defender refers to any person who, by one's self or in association with others, acts or seeks to act to protect, promote or strive for the protection and realization of human rights and fundamental freedoms and welfare of the people, at the local, national, regional, and international levels

กลุ่มบุคคล สมาคม และองค์กร สิทธิที่จะพัฒนาและรณรงค์แนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน ฯลฯ¹⁰² การละเมิดสิทธิเสรีภาพที่คุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ผู้กระทำความผิดจะมีโทษทั้งจำและปรับ¹⁰³ และระบุถึงพันธกรณีของรัฐและหน่วยงานรัฐที่จะต้องเคารพ คุ้มครอง ส่งเสริมสิทธิของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน รวมถึงดำเนินการด้านต่าง ๆ เพื่อให้สิทธิเกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ (Chapter III: Obligation of the State and Public Authorities) มีคณะกรรมการนักปกป้องสิทธิมนุษยชน (The Human Rights Defenders Protection Committee) ที่จะป็นองค์กรอิสระเพื่อทำหน้าที่คุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ตรวจสอบคำร้อง หรือดำเนินการตรวจสอบการละเมิดสิทธิเสรีภาพของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ให้คำปรึกษา แนะนำแก่นักปกป้องสิทธิมนุษยชน ติดตามการบังคับใช้กฎหมาย รวมถึงเสนอกฎหมาย ประเมินผลกระทบของการใช้กฎหมายที่เกิดกับการทำงานของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน จัดทำรายงานและส่งรายงาน รวมถึงสื่อสารสถานการณ์ของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนต่อกลไกสิทธิมนุษยชนระดับต่าง ๆ ฯลฯ¹⁰⁴ ซึ่งกฎหมายของฟิลิปปินส์นี้เป็นการพัฒนาขึ้นจาก Model Law for the Recognition and Protection of Human Rights Defender¹⁰⁵

4.3.2 การตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน (Human Rights Due Diligence: HRDD)

ภายใต้เสาหลักที่ 2 การเคารพสิทธิมนุษยชน ซึ่งหลักการชี้แนะแห่งสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights: UNGPs) กำหนดให้เป็นหน้าที่ของภาคธุรกิจในการเคารพสิทธิมนุษยชน ตามข้อ 17 ด้ระบุเรื่องการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน หรือ HRDD โดยภาคธุรกิจ เพราะภาคธุรกิจต้องดำเนินธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบ ป้องกัน ลดความสูญเสีย โดย HRDD จะเป็นเครื่องมือสำหรับประเมินความเสี่ยงและผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชน การจัดทำมาตรการป้องกัน บรรเทาผลกระทบ การติดตาม และสื่อสารสาธารณะ¹⁰⁶ ทั้งนี้ ในการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน ภาคธุรกิจต้องพิจารณาถึงผู้ที่มีความเสี่ยงและได้รับผลกระทบ/ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการดำเนินธุรกิจ และพิจารณาองค์ประกอบในห่วงโซ่มูลค่าของธุรกิจ (Value chain) ซึ่งรวมถึงกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจตนเอง (Business relationships)

ในปัจจุบัน ภาคธุรกิจสามารถริเริ่มการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้านได้ด้วยตนเองโดยปราศจากข้อผูกมัดทางกฎหมาย จึงทำให้ภาคธุรกิจบางรายไม่ดำเนินการตรวจสอบดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ รัฐควรพิจารณาการออกกฎหมายให้มีการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้านภาคบังคับ (Mandatory Human Rights Due Diligence: mHRDD) ในปัจจุบันหลายประเทศโดยเฉพาะประเทศในสหภาพยุโรป ได้ออกกฎหมาย mHRDD ซึ่งส่งผลให้ภาคธุรกิจ นักลงทุน และภาคประชาสังคมได้ร่วมกันเรียกร้องให้มีการบัญญัติกฎหมายดังกล่าวมากขึ้น¹⁰⁷ เช่น เมื่อ 22 ตุลาคม 2564 ภาคธุรกิจและนักลงทุนในสหราชอาณาจักรเรียกร้องให้รัฐบาลออกกฎหมาย Human Rights and Environmental Due Diligence (HREDD)¹⁰⁸

102 Chapter II Rights and Freedoms of Human Rights Defenders ได้แก่ (1) Sec. 5 Right to promote and protect human rights and fundamental freedoms, (2) Sec 6 Right to form groups, associations, and organizations, (3) Sec 7 Right to solicit, receive, and utilize resources, (4) Sec 8 Right to seek, receive, and disseminate information, (5) Sec 9 Right to develop and advocate for human rights ideas, (6) Sec 10 Right to communicate with non-governmental, governmental, and intergovernmental organizations, (7) Sec 11 Right against vilification, (8) Sec 12 Right to access, communicate, and cooperate with international and regional human rights bodies and mechanisms, (9) Sec 13 Right to participate in public affairs, (10) Sec 14 Right to peaceful assembly, (11) Sec 15 Right to represent and advocate, (12) Sec 16 Right to freedom and movement, (12) Sec 17 Right to privacy, (13) Sec 18 Freedom from intimidation and reprisal, (14) Sec 19 Right to establish a sanctuary for human rights victims and or their families, (15) Sec 20 Freedom from defamation and stigmatization, (16) Sec 21 Right to exercise cultural rights and to development of personality, (17) Sec 22 Right to effective remedy and full reparation

103 Chapter V Penalties Sec. 46-50

104 Sec. 44 of House Bill No. 10576 or the Human Rights Defenders Protection Act

105 ดูเพิ่มเติม <https://ishr.ch/latest-updates/philippines-l-all-eyes-on-the-senate-to-adopt-the-human-rights-defender-protection-law/>

106 หลักการชี้แนะแห่งสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ข้อ 17

107 ดูเพิ่มเติม, สืบค้นได้ที่ <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/wg-business/mandatory-human-rights-due-diligence-mhrdd>

108 Business and Human Rights Resource Center, UK: Businesses and investors call for new human rights due diligence law, สืบค้นได้ที่ <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/uk-businesses-and-investors-call-for-new-human-rights-due-diligence-law/>

ปัจจุบันประเทศที่มีการจัดทำกฎหมายเกี่ยวกับ mHRDD แล้ว ได้แก่

- **ฝรั่งเศส** บัญญัติกฎหมาย Law on the duty of vigilance of parent and outsourcing companies¹⁰⁹
- **เยอรมนี** บัญญัติกฎหมาย Act on Corporate Due Diligence Obligations in Supply Chains¹¹⁰ กฎหมายนี้มุ่งสนใจตรงที่มีการขยายขอบเขตให้ครอบคลุมเรื่องความเสี่ยงทางด้านสิ่งแวดล้อม และกำหนดให้ภาคธุรกิจต้องแถลงนโยบาย มีการจัดระบบการจัดการความเสี่ยง มาตรการป้องกันและเยียวยา กลไกการร้องเรียน เอกสาร และรายงาน อีกทั้งยังต้องจัดทำ การวิเคราะห์ความเสี่ยงประจำปี เพื่อระบุความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจของบริษัทตนเองและผู้ผลิตสินค้า/ ซัพพลายเออร์โดยตรงของบริษัท¹¹¹
- **นอร์เวย์** บัญญัติกฎหมาย Law on Business Transparency and Human Rights and Decent Working Conditions ซึ่งออกโดยสอดคล้องกับหลักการ UNGPs และ OECD Guidelines for Multinational Enterprises โดยมีการกำหนดหน้าที่ ในการระบุและประเมินผลกระทบในทางลบที่แท้จริงต่อสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานและสภาพการทำงานที่มีคุณค่า โดยหน้าที่ การตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้านนี้ขยายไปถึงการดำเนินการของภาคธุรกิจ ห่วงโซ่การผลิต และคู่ค้า¹¹² กฎหมาย ดังกล่าวอยู่ในการพิจารณาของรัฐสภาของประเทศออสเตรเลียและเบลเยียม ในขณะที่รัฐบาลของประเทศฟินแลนด์ ลักเซมเบิร์ก และเนเธอร์แลนด์ ได้มีคำมั่นจะออกเป็นกฎหมายลักษณะดังกล่าวเช่นกัน¹¹³
- **สวิตเซอร์แลนด์** กฎหมายเรื่อง Due Diligence ของสวิตเซอร์แลนด์เป็นการแก้ไข Swiss Code of Obligations และ Swiss Criminal Code¹¹⁴ โดยมุ่งเน้นหน้าที่ในการรายงานเกี่ยวกับสถานการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชนในธุรกิจเหมืองแร่ และ แรงงานเด็ก¹¹⁵

4.3.3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ต่อภาคธุรกิจ

จากการศึกษาพบว่ายังมีเอกสารหลายฉบับที่เป็นการให้ข้อเสนอแนะต่อการยอมรับและการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน สำหรับบริษัทและนักลงทุน อาทิ The Geneva Declaration ที่เกิดจากคำแนะนำของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน นักสิ่งแวดล้อม องค์กร พัฒนาเอกชน^{116 117 118} ข้อเสนอแนะต่อบริษัท อาทิ Shared Space Under Pressure: Business Support for Civic Freedoms and

109 <https://media.business-humanrights.org/media/documents/ECCJ-mandatory-HREDD-map-June-2021.pdf>

110 Act on Corporate Due Diligence Obligations in Supply Chains, BGBI I 2021, 2959 สืบค้นได้ที่ <https://www.bmas.de/EN/Services/Press/recent-publications/2021/act-on-corporate-due-diligence-in-supply-chains.html>

111 KRAJEWSKI, M., TONSTAD, K., & WOHLTMANN, F. (2021). Mandatory Human Rights Due Diligence in Germany and Norway: Stepping, or Striding, in the Same Direction? Business and Human Rights Journal, 6(3), 550-558. doi:10.1017/bhj.2021.43 สืบค้นได้ที่ <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/85815FE5F1D1F64208B0068B7FBCECF8/S2057019821000432a.pdf/mandatory-human-rights-due-diligence-in-germany-and-norway-stepping-or-striding-in-the-same-direction.pdf>

112 KRAJEWSKI, M., TONSTAD, K., & WOHLTMANN, F. (2021). Mandatory Human Rights Due Diligence in Germany and Norway: Stepping, or Striding, in the Same Direction? Business and Human Rights Journal, 6(3), 550-558. doi:10.1017/bhj.2021.43 สืบค้นได้ที่ <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/85815FE5F1D1F64208B0068B7FBCECF8/S2057019821000432a.pdf/mandatory-human-rights-due-diligence-in-germany-and-norway-stepping-or-striding-in-the-same-direction.pdf>

113 KRAJEWSKI, M., TONSTAD, K., & WOHLTMANN, F. (2021). Mandatory Human Rights Due Diligence in Germany and Norway: Stepping, or Striding, in the Same Direction? Business and Human Rights Journal, 6(3), 550-558. doi:10.1017/bhj.2021.43 สืบค้นได้ที่ <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/85815FE5F1D1F64208B0068B7FBCECF8/S2057019821000432a.pdf/mandatory-human-rights-due-diligence-in-germany-and-norway-stepping-or-striding-in-the-same-direction.pdf>

114 BUENO, N., & KAUFMANN, C. (2021). The Swiss Human Rights Due Diligence Legislation: Between Law and Politics. Business and Human Rights Journal, 6(3), 542-549. doi:10.1017/bhj.2021.42 สืบค้นได้ที่ <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/A05D9400EB89436F1D00EE24121D7E05/S2057019821000420a.pdf/the-swiss-human-rights-due-diligence-legislation-between-law-and-politics.pdf>

115 Swiss Federal Ordinance on Due Diligence and Transparency on Conflict Minerals and Child Labour มีผลบังคับใช้เมื่อ 1 มกราคม 2565

116 https://www.zerotoleranceinitiative.org/_files/ugd/fdb8c1_38e222fd81ad4a54a5cbc0a9e98ac2f3.pdf

117 <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N17/220/75/PDF/N1722075.pdf?OpenElement>, https://hrdworldsummit.org/wp-content/uploads/2018/12/EN_Action-Plan-2.pdf, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N17/220/75/PDF/N1722075.pdf?OpenElement>

118 https://hrdworldsummit.org/wp-content/uploads/2018/12/EN_Action-Plan-2.pdf

Human Rights Defenders¹¹⁹ Human Rights Defenders and Business: Searching for Common Ground¹²⁰ หรือข้อเสนอแนะต่อนักลงทุนและสถาบันการเงิน¹²¹ กรณีตัวอย่างของแนวทางการดำเนินการสำหรับภาคธุรกิจ¹²² ได้แก่

ประการที่หนึ่ง ในข้อมูลของบริษัท (Company Portfolio and Company Profile) ควรระบุถึง “นโยบายด้านสิทธิมนุษยชน” (Human rights policies) ของบริษัท โดยนโยบายดังกล่าวควรต้องสอดคล้องกับ UNGPs และถูกนำไปปฏิบัติใช้จริงตลอดห่วงโซ่คุณค่าของธุรกิจ โดยการพัฒนานโยบายด้านสิทธิมนุษยชนดังกล่าวควรเปิดให้มีการรับฟังจากนักปกป้องสิทธิมนุษยชน มีการระบุนิยามและความหมายของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ระบุถึงความเสี่ยงที่จะเกิดการเผชิญหน้าระหว่างบริษัทกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน หรือการดำเนินการของบริษัทที่อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่เป็นผู้หญิง กำหนดความคาดหวังของการประกอบธุรกิจโดยเคารพทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ระบุและอธิบายถึงกระบวนการในเชิงป้องกัน แก้ไขเยียวยา หากเกิดผลกระทบต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และกำหนดให้มีพื้นที่ปลอดภัยเพื่อการปรึกษาหารือระหว่างภาคประชาสังคม นักปกป้องสิทธิมนุษยชนถึงทางปฏิบัติของการดำเนินธุรกิจของบริษัท

ประการที่สอง ข้อมูลของบริษัทควรระบุถึงมาตรการในเชิงป้องกัน เยียวยา โดยสอดคล้องกับหลักการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน (HRDD) จัดทำกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชน (Human Rights Impact Assessments: HRIA¹²³) โดยเปิดโอกาสให้นักปกป้องสิทธิมนุษยชน ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงมีการเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม¹²⁴ เพื่อประเมินความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นแก่นักปกป้องสิทธิมนุษยชน การป้องกันและการบริหารจัดการความเสี่ยง และเมื่อได้ผลหรือเกณฑ์ในการประเมินความเสี่ยงด้านสิทธิมนุษยชนแล้ว จะต้องมีการดำเนินการเก็บข้อมูล รวบรวมพยานหลักฐาน และจะต้องมีการเปิดเผยถึงมาตรการเชิงป้องกัน แก้ไข เยียวยา หากมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้น ไม่ว่าในรูปแบบใด

ประการสุดท้าย ข้อมูลบริษัทจะต้องกำหนดมาตรการที่ทำให้มั่นใจได้ว่านักปกป้องสิทธิมนุษยชนจะสามารถเข้าถึงการเยียวยา กล่าวคือ จะต้องมีการเปิดโอกาสให้นักปกป้องสิทธิมนุษยชนสามารถยื่นคำร้องเรียน และเข้าถึงการเยียวยาได้อย่างเหมาะสม โดยกลไกดังกล่าวจะต้องสอดคล้องกับหลักการ UNGPs ข้อ 31 และกำหนดให้มีมาตรการที่ประกันได้ว่าผู้แจ้งเบาะแส (Whistle blower) จะได้รับการคุ้มครอง หากมีการละเมิดเกิดขึ้น บริษัทจะมีการดำเนินการต่อการละเมิดดังกล่าวอย่างทันทีและเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็น “การขอโทษ การชดเชยค่าเสียหาย การฟื้นฟู การชดเชยความเสียหายในรูปของตัวเงินและรูปแบบอื่น มาตรการในเชิงลงโทษ” ที่นำไปสู่การสร้างความเชื่อมั่นว่าจะไม่มีการกระทำละเมิดหรือกระทำความผิดซ้ำอีก

4.3.4 ต้นแบบกฎหมายเพื่อการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน (Model Law for the Recognition and Protection of Human Rights Defender)¹²⁵

ต้นแบบกฎหมายเพื่อการยอมรับและคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนถูกพัฒนาขึ้นด้วยองค์กร International Service for Human Rights โดยใช้เวลามากกว่า 3 ปี วิธีการพัฒนาดังกล่าวมีความน่าสนใจ กล่าวคือ มีการทำวิจัยเชิงเปรียบเทียบ และข้อจำกัดในทางปฏิบัติ ในการยอมรับและคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในกว่า 40 ประเทศจากหลายภูมิภาค มีการประชุมร่วมกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนมากกว่า 500 คน จาก 110 ประเทศจากทุกภูมิภาค รวมถึงการมีส่วนร่วมจากผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย (High-level human rights experts and jurists) โดยต้นแบบนี้มุ่งหมายเป็นตัวช่วยสำหรับฝ่ายนิติบัญญัติและนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในการพัฒนากฎหมายเพื่อสร้างการยอมรับและคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

119 <https://media.business-humanrights.org/media/documents/fdfe07e3d812cfcfed4235fbbf820a3d77599b13.pdf>

120 <https://www.ihrb.org/uploads/reports/2015-12-Human-Rights-Defenders-and-Business.pdf>

121 <https://rightsindvelopment.org/uncalculatedrisks/>, [http://independentaccountabilitymechanism.net/ocrp002p.nsf/0/ce43d67170fcd8f3482583a20026ab13/\\$file/guide_for_iam_on_measures_to_address_the_risk_of_reprisals_in_complaints_management_february_2019.pdf](http://independentaccountabilitymechanism.net/ocrp002p.nsf/0/ce43d67170fcd8f3482583a20026ab13/$file/guide_for_iam_on_measures_to_address_the_risk_of_reprisals_in_complaints_management_february_2019.pdf)

122 ดูเพิ่มเติม https://media.business-humanrights.org/media/documents/files/Safeguarding_Human_Rights_Defenders_Practical_Guidance_for_Investors_FINAL_0.pdf

123 The Danish Institute for Human Rights, Human Rights Impact Assessments: HRIA. Accessed 20 May 2021. https://www.humanrights.dk/sites/humanrights.dk/files/media/document/DIHR%20HRIA%20Toolbox_Welcome_and_Introduction_ENG_2020.pdf

124 มีการยกตัวอย่างถึง Community-based Monitoring and Information System, ดูเพิ่มเติม <https://www.forestpeoples.org/en/topics/environmental-governance/publication/2015/community-based-monitoring-and-information-systems->

125 International Service for Human Rights, Model Law for the Recognition and Protection of Human Rights Defender. Accessed 20 May 2021, <https://ishr.ch/defenders-toolbox/resources/model-law/>

ต้นแบบกฎหมายนี้ ประกอบไปด้วย 5 ส่วน (39 มาตรา ไม่รวมภาคผนวก) เพื่อการปรับปรุงกฎหมายให้เป็นปัจจุบัน ซึ่งกฎหมายคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนของประเทศฟิลิปปินส์ก็นำกฎหมายต้นแบบนี้ไปปรับใช้¹²⁶ ได้แก่ อาร์ัมภบท (Preamble) สิทธิของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนและความรับผิดชอบต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (Rights of Human Rights Defenders and Responsibility to Defend Human Rights) โดยระบุถึงสิทธิที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนจะได้รับการคุ้มครองด้วยกัน 19 ประเด็น¹²⁶ ความผูกพันหรือความรับผิดชอบของรัฐ (Obligation of Public Authorities) ใน 12 เรื่อง¹²⁷ กลไกในการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน (Mechanism for the Protection of Human Rights Defenders)¹²⁸ นิยามและขอบเขตการปรับใช้กฎหมาย (Definition and Scope of Application of This Law)

4.3.5 ความเห็นของคณะวิจัย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (อาทิ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม รวมถึงสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน) อาจพิจารณาความเป็นไปได้ในการพัฒนากฎหมายเฉพาะในการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยศึกษาปรับใช้หรือต่อยอดจาก Model law (ดังที่หลายประเทศดำเนินการอยู่ อาทิ ฟิลิปปินส์) และจะต้องมีกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนดังกระบวนการในการพัฒนา Model law นอกจากนี้ ในส่วนของการพัฒนากฎหมายที่สอดคล้องกับหลักการ mHRDD ก็มีความจำเป็น โดยภาคธุรกิจและภาคประชาสังคมควรต้องมีส่วนร่วมในการร่างกฎหมายนี้ เพื่อให้มีการบังคับภาคธุรกิจให้ดำเนินการเรื่อง HRDD โดยต้องครอบคลุมไปถึงการดำเนินการของบริษัทลูก บริษัทในเครือ และห่วงโซ่การผลิต เพราะถึงแม้ว่าประเทศไทยยังไม่มีกฎหมาย mHRDD แต่กฎหมายนี้ของต่างประเทศก็เริ่มส่งผลต่อการดำเนินการของธุรกิจสัญชาติไทยแล้ว โดยเฉพาะธุรกิจในการส่งออก ในฐานะที่เป็นธุรกิจห่วงโซ่การผลิต หากประเทศไทยมีกฎหมาย mHRDD ก็จะมีผลต่อภาคธุรกิจมากขึ้น ส่วนภาคธุรกิจ ถ้ามีทรัพยากรและศักยภาพ ก็ควรริเริ่มให้องค์กรมีแผน HRDD ได้โดยไม่ต้องรอให้มีการบังคับโดยกฎหมายจากภาครัฐแต่อย่างใด

4.4 กฎหมายและนโยบายของประเทศไทย

จากการทบทวนเอกสาร พบว่า ที่ผ่านมามีประเทศไทยได้พยายามดำเนินการเพื่อส่งเสริมการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ได้แก่

- 126 (1) Sec 3 Right to promote and protect human rights and fundamental freedoms, (2) Sec 4 Right to form groups, associations, and organizations, (3) Sec 5 Right to solicit, receive, and utilize resources, (4) Sec 6 Right to seek, receive, and disseminate information, (5) Sec 7 Right to develop and advocate for human rights ideas, (6) Sec 8 Right to communicate with non-governmental, governmental, and intergovernmental organizations, (7) Sec 9 Right to access, communicate with and cooperate with international and regional human rights bodies and mechanism, (8) Sec 10 Right to participate in public affairs, (9) Sec 11 Right to peaceful assembly, (10) Sec 12 Right to represent and advocate, (11) Sec 13 Right to freedom and movement, (12) Sec 14 Right to privacy, (13) Sec 15 Freedom from intimidation and reprisal, (14) Sec 16 Freedom from defamation and stigmatization, (15) Sec 17 Right to exercise cultural rights and to development of personality, (16) Sec 18 Right to effective remedy and full reparation, (17) Sec 19 Limitation on the rights of human rights defenders, (18) Sec 20 Other rights and freedoms not affected, (19) Sec 21 Responsibility to defend human rights and fundamental freedoms
- 127 (1) Sec 22 Obligation to respect, promote, protect and fulfil the rights of human rights defenders, (2) Sec 23 Obligation to facilitate the activities and work of human rights defenders, (3) Sec 24 Obligation to provide free access to materials relating to human rights and fundamental freedoms, (4) Sec 25 Obligation not to disclose confidential source, (5) Sec 26 Obligation to prevent and to ensure protection against intimidation or reprisal, (6) Sec 27 Obligation to ensure protection against arbitrary or unlawful intrusion and interference, (7) Sec 28 Obligation to conduct investigation, (8) Sec 29 Obligation to ensure effective remedy and full reparation, (9) Sec 30 Obligation to make intimidation and reprisal an offence, (10) Sec 31 Obligation to promote and facilitate human rights education, (11) Sec 32 Obligation to implement protection and urgent protection measures, (12) Sec 33 Assistance to human rights defender aboard
- 128 Sec 34 Establishment of mechanism for the protection of human rights defenders, Sec 35 Consultation with civil society, Sec 36 Resources, Sec 37 Training and vetting

4.4.1 ด้านนโยบาย

- **พ.ศ. 2559: ความพยายามพัฒนารอบแนวทางการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน**

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้จัดแบ่งประเภทระดับความปลอดภัยของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน¹²⁹ โดยแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มสีดำ หมายถึง กลุ่มนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ถูกคุกคามจนถึงขั้นเสียชีวิต ซึ่งกรณีนี้จะต้องได้รับการเยียวยาความเสียหาย และควรมีการติดตามต่อว่าญาติหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับกรณีของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนรายนี้ยังมีความเสี่ยงอีกหรือไม่ **กลุ่มสีแดง** หมายถึง กลุ่มนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่มีการถูกคุกคาม แต่ยังไม่ถึงขั้นเสียชีวิต เช่น ถูกโทรศัพท์ข่มขู่ ถูกลอบทำร้าย **กลุ่มสีส้ม** หมายถึง กลุ่มนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ถูกดำเนินการทางกฎหมาย โดยหมายรวมถึงการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการโจมตีนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ทำให้การเรียกร้องหรือต่อสู้ต้องชะงักหรือติดขัด เพราะต้องมาต่อสู้คดีอื่นด้วย และ**กลุ่มสีเทา** หมายถึง กลุ่มนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่เริ่มมีข้อพิพาท ยังไม่มีความชัดเจนว่ามีความรุนแรงเกิดขึ้น แต่มีเหตุสงสัยว่าอาจเกิดความรุนแรงขึ้นได้

- **พ.ศ. 2557 และ พ.ศ. 2563: ความพยายามที่จะจัดทำ ‘White list’**

กระทรวงยุติธรรม โดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ได้ริเริ่มในการจัดทำมาตรการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ผ่านรูปแบบการแต่งตั้งคณะทำงานในปี พ.ศ. 2557 และปี พ.ศ. 2563¹³⁰ โดยมีข้อเสนอคือ ควรกำหนดมาตรการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนใน 3 ระยะ ได้แก่

ระยะแรก - จัดทำระบบเพื่อการพัฒนา White list มี 7 ขั้นตอน คือ (1) นักปกป้องสิทธิมนุษยชนสมัครด้วยตนเอง หรือผ่านหน่วยงานหรือองค์กร (2) การขึ้นบัญชีรายชื่อ (List) โดยคณะกรรมการพิจารณากลั่นกรอง (3) การประกาศ (4) การพิจารณาหรือประเมินความเสี่ยงที่จะถูกละเมิด (Possible threat) (5) การแจ้งเตือน (Alert) เช่น ส่งหนังสือถึงจังหวัด (6) การติดตาม และ (7) การสนับสนุนมาตรการต่าง ๆ โดยสำนักงานคุ้มครองพยานของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพจะดำเนินการศึกษาระเบียบที่เกี่ยวข้อง และดำเนินการกำหนดเกณฑ์การคุ้มครองในรายละเอียดต่อไป **ระยะที่สอง** - พัฒนามาตรการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนให้เป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี และ**ระยะยาว** - ตั้งคณะกรรมการระดับชาติ โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน จัดสรรบุคลากรที่จะดูแลนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และกำหนดให้มีหน่วยงานประสานงานหลัก และให้มีการดำเนินการแก้ไขนิยาม “พยานในคดีอาญา” ให้ครอบคลุมถึงกลุ่มนักปกป้องสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นพยานในชั้นก่อนการเป็นคดีอาญา

นอกจากนี้ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้มีการดำเนินการปรับแก้ระเบียบรับคำขอและสอบข้อเท็จจริง (แบบ กพส. 17-20) เพื่อเพิ่มช่องทางคำขอรับความช่วยเหลือ/ร้องเรียนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน การลงพื้นที่ติดตามสถานการณ์นักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ถูกละเมิด/มีความเสี่ยงต่อการถูกละเมิด และการจัดทำรายงานสถานการณ์การละเมิดสิทธิ เสรีภาพ และสิทธิมนุษยชน การรายงานนายกรัฐมนตรีรายสัปดาห์ รวมถึงการจัดตั้งคณะกรรมการจัดการเรื่องราวร้องทุกข์กรณีถูกกระทำทารุณและถูกบังคับให้สาบสูญ¹³¹

129 ผลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวางกรอบแนวทางการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2559, อ้างในแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565) โดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, หน้า 103

130 คำสั่งที่ 412/2557 ลงวันที่ 28 ตุลาคม 2557 แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อพัฒนามาตรการในการคุ้มครองนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนที่เสี่ยงต่อการถูกละเมิด (White list) เพื่อพิจารณาหลักเกณฑ์ แนวทางในการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนตามมาตรฐานสากล และคำสั่งที่ 12/2563 เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานวางกรอบแนวทางการกำหนดนิยาม และขับเคลื่อนงานนักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยมีอำนาจหน้าที่ (1) กำหนดนิยาม หลักเกณฑ์การจัดกลุ่ม/ประเภทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเพื่อกำหนดแนวทางการดูแลส่งเสริมแต่ละกลุ่ม/ประเภท ให้มีความสอดคล้องตามบริบทของแต่ละกลุ่ม/ประเภท (2) วางกรอบแนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน ในการส่งเสริมคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน (3) ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

131 แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565), หน้า 104-106

- **พ.ศ. 2561: มติคณะรัฐมนตรีรับทราบข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน (2 ตุลาคม พ.ศ. 2561)**

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้มีข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนต่อคณะรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2561 รับทราบข้อสรุปความเห็นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ จะต้องยึดถือปฏิบัติเป็นแนวเดียวกันต่อไป ซึ่งข้อเสนอแนะที่ได้จากที่ประชุมแจ้งต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

ประการที่หนึ่ง-นักปกป้องสิทธิมนุษยชนได้รับความคุ้มครองภายใต้กฎหมายอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันเช่นเดียวกับประชาชนทุกคนในประเทศไทย

ประการที่สอง-กรณีที่มีการเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ควรมีการจัดสมดุลระหว่างการเรียกร้องสิทธิและการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของสาธารณะ เนื่องจากเป็นเรื่องละเอียดอ่อน โดยจะต้องมีการย้าเตือนเจ้าหน้าที่รัฐให้มีความเข้าใจการใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกของประชาชน¹³²

ประการที่สาม-กรณีที่มีการแจ้งความเท็จหรือการฟ้องร้อง ซึ่งปรากฏว่าเป็นการใช้สิทธิไม่สุจริต หรือบิดเบือนข้อเท็จจริง กระบวนการยุติธรรมมีมาตรการควบคุมการใช้สิทธิดังกล่าว โดยการลงโทษบุคคลที่แจ้งความอันเป็นเท็จต่อเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 137 หรือมาตรา 172 เป็นต้น รวมทั้งกรณีที่มีการใช้สิทธิแสดงความคิดเห็นโดยสุจริต บุคคลนั้นย่อมได้รับการคุ้มครอง โดยเป็นไปตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 329 เป็นต้น

- **พ.ศ. 2562: การคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนได้รับการระบุในแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (National Action Plan on Business and Human Rights: NAP)¹³³**

แนวคิดเรื่องธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนตามหลักการ UNGPs ที่กำหนดให้มีสามเสาหลักสำคัญในฐานะเครื่องมือในการป้องกันและเยียวยาผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนจากการดำเนินธุรกิจ ภายใต้สามเสาหลักตาม UNGPs ได้แก่ เสาหลักที่ 1 “คุ้มครอง” (Protect) กำหนดหน้าที่ให้ภาครัฐคุ้มครองประชาชนไม่ให้ถูกละเมิด เสาหลักที่ 2 “เคารพ” (Respect) กำหนดหน้าที่ให้ภาคธุรกิจดำเนินธุรกิจด้วยความเคารพสิทธิมนุษยชน และเสาหลักที่ 3 “เยียวยา” (Remedy) ผู้ที่ได้รับผลกระทบหรือถูกละเมิดจากการประกอบธุรกิจ

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม เป็นหน่วยงานหลักที่ได้รับการมอบหมายจากรัฐบาลให้รับผิดชอบในการจัดทำแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (National Action Plan on Business and Human Rights: NAP)¹³⁴ โดยเริ่มดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการฯ ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565) ในปี 2559¹³⁵ โดยระบุให้ประเด็นการคุ้มครองนักปกป้อง

132 แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565), หน้า 105

133 สืบเนื่องจากข้อมติที่ 17/4 ของคณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (Human Rights Council: HRC) เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2554 รับรองหลักการชี้แนะของสหประชาชาติ (United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights: UNGPs)

134 ภายหลังจากที่ประเทศไทยได้ให้คำมั่นโดยสมัครใจ (Voluntary Pledge) พร้อมทั้งตอบรับข้อเสนอแนะของประเทศสวีเดนในเวทีการประชุมเพื่อทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทยตามกระบวนการ UPR รอบที่ 2 สมัยที่ 25 เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2559 ณ นครเจนีวา สมาพันธรัฐสวิส รัฐบาลไทยจึงมอบหมายให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (National Action Plan on Business and Human Rights: NAP) เพื่ออนุวัติการตามหลักการ UNGPs

135 กระบวนการจัดทำแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่หนึ่ง (ปี 2559-2560) กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้ดำเนินการรวบรวมสถานการณ์ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนระดับพื้นที่ โดยร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ อาทิ ผู้แทนไทยในคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน สมาคมเครือข่าย Global Compact ประเทศไทย และภาคประชาสังคม ลงพื้นที่จัดการประชุมในระดับภูมิภาคเพื่อรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนในแต่ละภาคของประเทศไทย ระยะที่สอง (ปี 2560-2561) ดำเนินการร่าง (Zero Draft) และวิพากษ์ร่าง NAP โดยร่วมกับคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้รับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากคณะทำงานสหประชาชาติด้านสิทธิมนุษยชนกับบริษัทข้ามชาติและองค์กรธุรกิจอื่น (UN Working Group on the Issues of Human Rights and Transnational Corporations and Other Business Enterprises) ในระหว่างที่มาเยือนประเทศไทยตามคำเชิญของรัฐบาล และระยะที่สาม (ปี 2561-2562) ได้มีการปรับปรุงร่าง NAP และจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อรับฟังความเห็นจากองค์กรระหว่างประเทศ หน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม รัฐวิสาหกิจและภาคธุรกิจ และได้มีการนำ NAP ขึ้นสู่เว็บไซต์เพื่อการรับฟังความเห็นและข้อเสนอแนะ และนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของคณะรัฐมนตรี, ตูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565) โดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, หน้า 18-25

สิทธิมนุษยชนเป็นหนึ่งในสี่ประเด็นหลัก (Key Priority Areas) ได้แก่ แผนปฏิบัติการด้านแรงงาน ด้านชุมชน ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ด้านนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และด้านการลงทุนระหว่างประเทศและบริษัทข้ามชาติ ต่อมา คณะรัฐมนตรีได้มีมติ (มติคณะรัฐมนตรี) เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2562 เห็นชอบและประกาศใช้แผนปฏิบัติการฯ ส่งผลให้ประเทศไทยเป็นประเทศแรกในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกที่ประกาศใช้แผนปฏิบัติการฯ ดังกล่าว

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเห็นว่าแผนปฏิบัติการฯ นี้มีความเชื่อมโยงกับแผนและนโยบายระดับชาติอื่น ๆ¹³⁶ รวมถึงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)¹³⁷

- **พ.ศ. 2563: แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2562-2565) ระบุถึงแนวทางในการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน**

คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 4 เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2563 สาระสำคัญกล่าวถึงแผนรายด้าน 10 ด้าน และแผนรายกลุ่ม 12 กลุ่ม¹³⁸ ซึ่งครอบคลุมนักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยมีข้อเสนอแนะใน 6 เรื่อง ได้แก่¹³⁹

(1) เร่งผลักดัน ร่าง พ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. ... และ ร่างแก้ไข พ.ร.บ. คุ้มครองพยานในคดีอาญา (ฉบับที่...) พ.ศ. ... ซึ่งจะครอบคลุมถึงบุคคลที่ถูกข่มขู่คุกคาม แม้ยังไม่ได้เป็นพยานในคดีอาญา การรับประกันการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม มีกลไกส่งเสริมให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการสืบสวนสอบสวนและติดตามสถานะในการดำเนินคดี

(2) การศึกษาต้นแบบที่ดีในการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการชุมนุมสาธารณะ เพื่อนำมาปรับใช้กับบริบทของไทย รวมถึงพิจารณามาตรการคุ้มครองสำหรับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนและดำเนินคดีกรณีมีการข่มขู่ คุกคาม ทำร้ายนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และประกันว่านักปกป้องสิทธิมนุษยชนจะได้รับการปฏิบัติที่สอดคล้องกับปฏิญญาว่าด้วยสิทธิและความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรของสังคมในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างสากล

(3) การจัดทำกลไกเพื่อรองรับหลักประกันการดำเนินการสอบสวนข้อกล่าวหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่กระทำโดยเจ้าหน้าที่ความมั่นคงอย่างเป็นกลาง อิสระ และโปร่งใส โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และนำผู้กระทำผิดมาลงโทษ ละเว้นวัฒนธรรมลอยนวลพ้นผิด

(4) การให้ความสำคัญและส่งเสริมบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน อาทิ การพัฒนาศักยภาพกลุ่มนักปกป้องสิทธิมนุษยชน การให้รางวัลเชิดชูแก่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน เพื่อเป็นแรงจูงใจต่อการปฏิบัติหน้าที่ที่ดี บำรุงขวัญกำลังใจ และเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ซึ่งถือว่าเป็นการให้ความสำคัญคุ้มครองความปลอดภัยของตัวนักปกป้องสิทธิมนุษยชนอีกทางหนึ่ง

136 อาทิ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี, วาระแห่งชาติ “สิทธิมนุษยชนร่วมขับเคลื่อน Thailand 4.0 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2560 โดยประเด็นธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนได้ถูกกำหนดให้เป็นหนึ่งในกิจกรรมของวาระแห่งชาติ โดยจะต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2562 ในประเด็นการปฏิรูปการบริหารจัดการภาครัฐ การปรับปรุงระเบียบ กฎหมายเพื่อเอื้อต่อการทำธุรกิจและการใช้ชีวิตประจำวัน การประกอบธุรกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศจะต้องเท่าทันกับความเปลี่ยนแปลง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ยุทธศาสตร์ที่ 2 เรื่องการเสริมสร้างความ เป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 มิได้กล่าวถึงภาคธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนไว้โดยตรง แต่ได้มีการกล่าวถึงการส่งเสริมการดำเนินธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR)

137 เป้าหมายที่ 8 การส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและทั่วถึงให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ส่งเสริมศักยภาพการมีงานทำและการจ้างงานอย่างเต็มที่ และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน เป้าหมายที่ 9 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการปรับตัวให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืน และทั่วถึง และสนับสนุนนวัตกรรม และเป้าหมายที่ 16 ส่งเสริมสังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

138 เด็กและเยาวชน นักปกป้องสิทธิมนุษยชน ผู้ต้องราชทัณฑ์ ผู้พันโทษ ผู้สูงอายุ คนพิการ ชาติพันธุ์ ผู้ไร้รัฐ ไร้สัญชาติและผู้แสวงหาที่พักพิงในเขตเมือง ความหลากหลายทางเพศ ผู้ป่วย (ผู้ติดเชื้อเอชไอวี เอดส์ ผู้เสพยา) สตรี เกษตรกรและแรงงาน และผู้เสียหายและพยาน

139 แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 4, หน้า 119-120

(5) การจัดทำบัญชีรายชื่อทนายความด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิแรงงานฯ การให้ความคุ้มครองและช่วยเหลือทนายความหรือบุคคลที่ถูกดำเนินคดี เนื่องจากปกป้องประโยชน์ของชุมชน และการจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนและนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการให้บริการของรัฐในการให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ เกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรม และสวัสดิการด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ

(6) การสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรให้เจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่คุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน การเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน

แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้ระบุตัวชี้วัดต่อกรณีการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยให้พิจารณาจากจำนวนมาตรการกลไกในการให้ความคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และจำนวนกิจกรรมที่สร้างความรู้ความเข้าใจแก่เจ้าหน้าที่และประชาชนเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน¹⁴⁰

4.4.2 ด้านกฎหมาย

- **พ.ศ. 2560: รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560**

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยรับรองสิทธิเสรีภาพของบุคคลไว้ในหมวด 3 นักปกป้องสิทธิมนุษยชนเสี่ยงที่จะถูกละเมิดสิทธิในชีวิตร่างกาย (มาตรา 28) สิทธิในกระบวนการยุติธรรม (มาตรา 29) สิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว เกียรติยศ ชื่อเสียง และครอบครัว (มาตรา 32) เสรีภาพในเคหสถาน (มาตรา 33) เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น พูด เขียน การพิมพ์ฯ (มาตรา 34) เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ (มาตรา 44)

- **พ.ศ. 2562: การแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อป้องกันการฟ้องคดีปิดปาก**

จากสถานการณ์ที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนถูก “ฟ้องปิดปาก” สำนักงานศาลยุติธรรมได้เสนอให้มีการแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา¹⁴¹ เพื่อยุติการฟ้องคดีเพื่อกลั่นแกล้งประชาชน โดยเพิ่มเติมมาตรา 161/1 ซึ่งมีสาระสำคัญว่า ในกรณีที่ราษฎรเป็นโจทก์ (ผู้เสียหายได้แก่ บุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล) ศาลสามารถใช้ดุลพินิจสั่งไม่รับฟ้อง หากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า ผู้ฟ้องคดีมีเจตนาไม่สุจริตหรือบิดเบือนข้อเท็จจริงหรือเป็นไปเพื่อกลั่นแกล้งหรือเอาเปรียบจำเลย และห้ามโจทก์ยื่นฟ้องคดีนั้นอีก แต่ไม่ตัดอำนาจของอัยการในการยื่นฟ้องคดีนั้นใหม่ ที่ประชุมสมานิติบัญญัติได้มีมติเห็นชอบ (2 พฤศจิกายน 2561) และประกาศบังคับใช้แล้วนับตั้งแต่ 17 กุมภาพันธ์ 2562

- **พ.ศ. 2562: กฎหมายว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพพยายามผลักดันให้รัฐบาลประกาศใช้ พ.ร.บ. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ด้วยเห็นว่าจะเป็นการเพิ่มทางเลือกให้กับประชาชนในการยุติหรือระงับข้อพิพาทด้วยความสมัครใจและพึงพอใจระหว่างคู่กรณีทั้งสองฝ่ายผ่านระบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทกลางโดยหน่วยงานของรัฐ รวมถึงการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวนทางกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเห็นว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะเป็นมาตรการที่เพิ่มความคุ้มครองให้กับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนได้¹⁴² กฎหมายฉบับดังกล่าวนี้ถูกประกาศใช้นับตั้งแต่วันที่ 22 พฤษภาคม 2562

140 แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติฉบับที่ 4, หน้า 118

141 เหตุผลที่ถูกระบุในการเสนอแก้ไขกฎหมาย คือ “เนื่องจากในปัจจุบัน ปรากฏการใช้สิทธิฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาโดยไม่สุจริตหรือบิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อกลั่นแกล้งจำเลยในหลายกรณี เช่น การยื่นฟ้องต่อศาลในพื้นที่ห่างไกลเพื่อให้จำเลยได้รับความลำบากในการเดินทางไปต่อสู้อัยการ หรือการฟ้องจำเลยในข้อหาที่หนักกว่าความเป็นจริงเพื่อให้จำเลยต้องยอมกระทำการ หรือไม่กระทำการอันเป็นการมิชอบ หรือการฟ้องเพื่อคุกคามการใช้สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของจำเลยในการป้องกันตนเองหรือปกป้องประโยชน์สาธารณะ ฯลฯ เป็นต้น, อ้างในแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565), หน้า 106 และเหตุผลที่ระบุไว้ในตอนท้ายของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 34 พ.ศ. 2562 ระบุว่า “... ปรากฏว่ามีการฟ้องคดีโดยไม่สุจริตหรือโดยบิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อกลั่นแกล้งหรือเอาเปรียบจำเลยในหลายกรณี หรือฟ้องคดีโดยมุ่งหวังผลอย่างอื่นยิ่งกว่าประโยชน์ที่พึงได้ตามปกติธรรมดา อันเป็นการสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้ที่ถูกฟ้องร้องและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องให้ศาลมีอำนาจยกฟ้อง ดังนั้น เพื่อให้ ...การพิจารณาพิพากษาคดีอาญามีความเหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบันและสามารถคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติ

142 อ้างในแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565), หน้า 107

- **พ.ศ. 2564: ความพยายามที่จะขยายนิยาม “พยาน” เพื่อขยายการคุ้มครองให้ครอบคลุมถึงนักปกป้องสิทธิมนุษยชน**

พ.ร.บ. คุ้มครองพยานในคดีอาญา พ.ศ. 2546 ได้กำหนดให้มีมาตรการในการคุ้มครองความปลอดภัย¹⁴³ ให้แก่พยาน¹⁴⁴ ผ่านมาตรการการให้ความคุ้มครองลักษณะมาตรการทั่วไปและมาตรการพิเศษ¹⁴⁵ ซึ่งนักปกป้องสิทธิมนุษยชนไม่อยู่ในกลุ่มเป้าหมายของการคุ้มครองตามกฎหมายฉบับดังกล่าวนี้ เพราะมาตรการในการคุ้มครองจะเกิดขึ้นกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนได้ก็ต่อเมื่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนจะต้องเป็นผู้เสียหายหรือโจทก์ในคดีอาญาที่มีการฟ้องร้องกันเท่านั้น¹⁴⁶ จึงมีข้อเสนอว่า ควรมีการขยายนิยาม “พยาน” ให้หมายรวมถึง “พยานผู้เสียหาย (Victim-witness)” “ผู้แจ้งเบาะแส ผู้ให้ข้อมูล ผู้ร้อง (Whistle blower)” อันเป็นประโยชน์เกี่ยวกับคดี เพื่อให้ให้นักปกป้องสิทธิมนุษยชนมีสิทธิขอรับการคุ้มครองด้วยเพราะมีความเสี่ยงภัยและได้รับอันตราย¹⁴⁷ อันเกิดจากการข่มขู่ คุกคาม และประทุษร้าย¹⁴⁸ ที่อาจทำให้เกิดความหวาดกลัว และส่งผลให้หลีกเลี่ยงไม่ไปเป็นพยาน โดยให้มีการให้ความคุ้มครองทั้งก่อน ระหว่างและหลังการพิจารณาคดี รวมถึงมีข้อเสนอว่าให้ทบพว. พ.ร.บ. ค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2559

ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพยานในคดีอาญา พ.ศ. 2546 ฉบับรัฐบาล¹⁴⁹ ได้เสนอให้ขยายนิยาม “พยาน” ในมาตรา 3 ให้หมายถึง “พยานบุคคลซึ่งจะมาให้ หรือได้ให้ข้อเท็จจริง ต่อพนักงานผู้มีอำนาจสืบสวนคดีอาญา พนักงานผู้มีอำนาจสอบสวนคดีอาญา พนักงานผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญา หรือศาลในการดำเนินคดีอาญา รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญ” ดังนั้น บุคคลที่จะได้รับความคุ้มครองได้แก่ (1) “พยาน” กล่าวคือ บุคคลซึ่งจะมาให้ หรือได้ให้ข้อเท็จจริง ต่อพนักงานผู้มีอำนาจสืบสวนคดีอาญา พนักงานผู้มีอำนาจสอบสวนคดีอาญา พนักงานผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญา หรือศาลในการดำเนินคดีอาญา รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญ¹⁵⁰ (2) สามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดานของพยานหรือบุคคลอื่นที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพยานซึ่งมีผลต่อการที่พยานจะมาเป็นพยาน เพราะอาจไม่ได้รับความปลอดภัย พยานสามารถร้องขอให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องพิจารณาให้ความคุ้มครองบุคคลดังกล่าวได้¹⁵¹ และ (3) รวมถึงจำเลยด้วย¹⁵²

นอกจากนี้ ยังมีการแก้ไขเพิ่มเติม โดยเพิ่มเติมให้ผู้บังคับบัญชาการตำรวจแห่งชาติ หรือหน่วยงานของรัฐของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพยานมีอำนาจออกกฎหมายลำดับรองเกี่ยวกับการประเมินพฤติการณ์ความปลอดภัย และการขยายระยะเวลาการคุ้มครองพยานภายใต้มาตรการทั่วไป โดยเห็นว่าหลักเกณฑ์ดังกล่าวมีผลต่อมาตรการให้การคุ้มครองพยาน¹⁵³

143 พระราชบัญญัติคุ้มครองพยานในคดีอาญา พ.ศ. 2546 มาตรา 3 ความปลอดภัย หมายความว่า ความปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ชื่อเสียง ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งของพยาน ทั้งก่อน ขณะและหลังมาเป็นพยาน

144 ระเบียบการคุ้มครองและค่าตอบแทนพยานในคดีอาญา พ.ศ. 2548 และตาม พ.ร.บ. การคุ้มครองพยานในคดีอาญา พ.ศ. 2546

145 หลักการในการคุ้มครองพยานในคดีอาญา จะต้องได้รับการคุ้มครองความปลอดภัย (Securing) ได้รับค่าตอบแทน (Composition) และการได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสม (Right to Proper Treatment) โดยกำหนดให้มีมาตรการทางกฎหมาย (Legal Measures) แบ่งเป็นมาตรการคุ้มครองทั่วไป ได้แก่ การปกปิดมิให้เปิดเผยชื่อตัว ชื่อสกุล และที่อยู่ของพยาน ตามระเบียบข้อ 14 (3) ซึ่งมีการตั้งข้อสังเกตว่า อาจส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐาน รวมถึงสิทธิในการโต้แย้งพยานหลักฐานของผู้ถูกกล่าวหา และบางกรณีก็อาจถูกระบุตัวได้ เพราะมีบุคคลที่ทราบข้อมูลเพียงไม่กี่คนเท่านั้น และมาตรการพิเศษ โดยคำนึงถึงความจำเป็น การข่มขู่ คุกคามไม่ถึงขั้นรุนแรง ก็จะไม่จำเป็นต้องใช้วิธีเคร่งครัดต่อพยาน เพียงแต่จัดพยานให้อยู่ในความดูแลของเจ้าหน้าที่รัฐ ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ระยะเวลาที่จะกำหนดการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ การเปลี่ยนชื่อ-ชื่อสกุล การให้ความคุ้มครองชั่วคราว (Temporary protection)

146 ที่ผ่านมากฎหมายคุ้มครองพยานนี้มีประเด็นคำถามว่า “สามี ภริยา บุพการีหรือผู้สืบสันดานของพยาน หรือบุคคลอื่นที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพยาน” อาจไม่ได้รับความปลอดภัย เนื่องจากกรณีที่พยานจะมาหรือได้เป็นพยาน

147 ภัยอันตราย หมายถึง ภัยและอันตรายที่น่ากลัว, ราชบัณฑิตยสถาน

148 ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (6)

149 ผ่านการพิจารณาของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ปรากฏตามเรื่องเสร็จที่ 364/2563

150 แก่จากเดิม “ผู้ชำนาญการพิเศษ” เพื่อให้สอดคล้องกับถ้อยคำที่มีการแก้ไข มาตรา 243 และมาตรา 244 ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และมาตรา 128/1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, เอกสารประกอบการพิจารณา ร่าง พ.ร.บ. คุ้มครองพยานในคดีอาญา (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ... อ.พ.20/2564 สมัยการประชุมสามัญประจำปี ครั้งที่ 2 หน้า 2-2

151 สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, เอกสารประกอบการพิจารณา ร่าง พ.ร.บ. คุ้มครองพยานในคดีอาญา (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ... อ.พ.20/2564 สมัยการประชุมสามัญประจำปี ครั้งที่ 2 หน้า 3-1

152 สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, เพิ่งอ้าง, หน้า 2-2

153 นอกจากนี้ ยังมีการแก้ไขเพิ่มเติมในประเด็นอื่น ๆ อีก อาทิ (1) พนักงานเจ้าหน้าที่จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐมนตรีว่าการ (มาตรา 3) (2) เพิ่มเติมหลักเกณฑ์การดำเนินการคุ้มครองพยานตามมาตรการพิเศษ โดยกำหนดให้สำนักงานคุ้มครองพยานจ่ายค่าเลี้ยงชีพที่สมควรแก่พยาน สามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดานหรือบุคคลอื่นที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพยานตามระยะเวลาที่อยู่ในความคุ้มครอง โดยจ่ายได้มากกว่า 1 ปี หรือตลอดระยะเวลาที่อยู่ในระหว่างการคุ้มครองพยาน (มาตรา 10 (2)) (3) เพิ่มอำนาจในการตรวจค้นตัวบุคคลหรือยานพาหนะที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าจะก่อภัยอันตรายหรือคุกคามพยาน สามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน หรือบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพยาน รวมทั้งมีอำนาจยึดสิ่งของหรือทรัพย์สิน (มาตรา 13/1) (4) พยานซึ่งให้ข้อเท็จจริง หรือเบิกความต่อศาลแล้ว มีสิทธิได้รับค่าใช้จ่ายที่จำเป็นและสมควร รวมถึงพยานที่เดินทางมาแล้วแต่มีเหตุให้ไม่ได้รับการหรือขึ้นเบิกความ โดยมีค่าใช้จ่ายของพยาน (มาตรา 17)

ร่าง พ.ร.บ. คุ้มครองพยานในคดีอาญา (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ... ปัจจุบัน ผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติสภาผู้แทนราษฎร โดยที่ประชุมมีมติให้นำเสนอต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร¹⁵⁴

- **พ.ศ. 2564: ความพยายามผลักดันร่างกฎหมายเพื่อควบคุมบทบาทและการดำเนินงานของภาคประชาสังคม**

ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการดำเนินงานขององค์กรที่ไม่แสวงหารายได้หรือกำไรมาแบ่งปันกัน พ.ศ. ... เสนอโดยสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบในหลักการเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2564 และได้มีการเปิดรับฟังความเห็นของประชาชน¹⁵⁵

ร่างพระราชบัญญัติการดำเนินกิจกรรมขององค์กรไม่แสวงหากำไร พ.ศ. ... ได้เปิดรับฟังความเห็น ระหว่างวันที่ 18 มกราคม ถึง 30 เมษายน พ.ศ. 2565 และถูกวิพากษ์จากภาคประชาสังคมว่ากฎหมายฉบับนี้จะเป็นกลไกสำคัญในการลดทอนความเข้มแข็งและปิดกั้นการทำงานของภาคประชาสังคม ทั้งยังเป็นการละเมิดสิทธิในเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคมและสิทธิเสรีภาพด้านต่าง ๆ ที่ได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และอาจขัดต่อเสรีภาพในการรวมกลุ่ม เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ ซึ่งรับรองไว้ในกฎหมายระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นภาคี คือ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR) ข้อ 22 ข้อ 19 และข้อ 21 อาจขัดต่อปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights: UDHR) ข้อ 19 เรื่องเสรีภาพในการแสดงออก และข้อ 20 เสรีภาพในการชุมนุมอย่างสันติ และอาจขัดต่อหลัก Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provision in the International Covenant on Civil and Political Rights อีกทั้งยังไม่มีควมจำเป็นที่ต้องออกกฎหมายเฉพาะเพื่อควบคุมการดำเนินงานขององค์กรที่ไม่แสวงหารายได้หรือกำไร และมีความซ้ำซ้อนในการออกกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของผู้รายงานพิเศษแห่งสหประชาชาติ (UN Special Rapporteur) ด้านสิทธิเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและการรวมกลุ่ม ด้านการส่งเสริมและปกป้องสิทธิเสรีภาพในความคิดเห็นและการแสดงออก และด้านสถานการณ์ของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน¹⁵⁶ นับว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการจำกัดสภาพแวดล้อมสำหรับการทำงานของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

คณะวิจัยมีความเห็นว่า การมีกฎหมายควบคุมการดำเนินงานของภาคประชาสังคมอาจส่งผลให้ภาคประชาสังคม ในฐานะที่เป็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และในฐานะผู้ให้การสนับสนุนนักปกป้องสิทธิมนุษยชน จะทำงานได้ยากมากขึ้น และมีผลต่อการลดบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

4.4.3 กลไกภายในประเทศสำหรับการร้องเรียนและเยียวยา (State Non-Judicial Mechanism)

- **คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.)**

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560 (มาตรา 247) และตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 อาทิ ดำเนินการตรวจสอบและรายงานข้อเท็จจริงที่ถูกต้องเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนทุกรณีโดยไม่ล่าช้า เสนอแนะมาตรการหรือแนวทางที่เหมาะสมในการป้องกันหรือแก้ไขการละเมิดสิทธิมนุษยชน รวมทั้งการเยียวยาผู้ได้รับความเสียหายจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน ต่อหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้อง จัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศเสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเผยแพร่ต่อประชาชน ฯลฯ

154 สรุปผลการประชุมคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ร่าง พ.ร.บ. คุ้มครองพยานในคดีอาญา (ฉบับที่...) พ.ศ. ... สภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 5 วันที่ 14 กันยายน 2564

155 ผ่านระบบออนไลน์ เมื่อวันที่ 12-30 เมษายน 2564

156 Mandates of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association; the Special Rapporteur on the promotion and protection of the rights to freedom of opinion and expression; and the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders, 26 March, 2021, สืบค้นที่ <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gld=26320>

ที่ผ่านมา กสม. รับเรื่องร้องเรียนอย่างต่อเนื่องต่อกรณีที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนถูกคุกคามในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งมีเอกชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น การคุกคาม ช่มชู้ ทำร้ายฆ่า หรือฆ่าและซ่อนเร้นทำลายศพโดยสร้างหลักฐานให้เชื่อว่าตายโดยอุบัติเหตุ หรือตายตามธรรมชาติ การบังคับให้สูญหายและฟ้องร้องดำเนินคดีต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนโดยมีเจตนาไม่สุจริตหรือกลั่นแกล้ง นอกจากนี้ ยังมีกรณีความไม่เข้าใจและไม่ยอมรับบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนจากหน่วยงานและประชาชนบางกลุ่ม การถูกกีดกันในการปฏิบัติงาน การดำเนินการเพื่อลดทอนความน่าเชื่อถือในการทำงาน การช่มชู้ และบางกรณีมีเหตุรุนแรงอันเนื่องมาจากการทำหน้าที่ของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ซึ่งหลายกรณียังไม่สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้ ที่ผ่านมา โดย กสม. ได้ดำเนินการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าว อาทิ กรณีการสลายการชุมนุมและจับกุมดำเนินคดีผู้ชุมนุมที่คัดค้านการดำเนินโครงการโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อนจากถ่านหินและโครงการท่อส่งก๊าซธรรมชาติ (ปี พ.ศ. 2545) กรณีการฆาตกรรมพระสุพจน์ สุวโจ ประธานมูลนิธิเมตตาธรรมรักษ์ สถานปฏิบัติธรรมสวนเมตตาธรรม (ปี พ.ศ. 2548) กรณีการหายตัวไปของนายพอลละจี หรือบิลลี่ รักจงเจริญ (ปี พ.ศ. 2557) เป็นต้น

• กองทุนยุติธรรม

กองทุนยุติธรรม ภายใต้สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม จัดตั้งขึ้นตาม พ.ร.บ. กองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อนให้สามารถเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเสมอภาคเท่าเทียม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้มีรายได้น้อย และผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เพื่อเป็นการลดความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้น¹⁵⁷ โดยมีภารกิจ 4 ด้าน คือ (1) การให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดี เช่น ค่าจ้างทนายความ ค่าธรรมเนียมศาล หรือค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (2) การปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย เช่น ค่าใช้จ่ายในการประกันตัว (3) การช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าฟื้นฟูร่างกายจิตใจ ค่าขาดรายได้ ค่าเสียหายจากการถูกละเมิด ฯลฯ และ (4) การสนับสนุนโครงการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน เช่น ค่าใช้จ่ายในการจัดทำโครงการให้ความรู้ด้านกฎหมายแก่ประชาชน¹⁵⁸ โดยให้ความช่วยเหลือทั้งคดีอาญา คดีแพ่ง คดีปกครอง คดีเยาวชนและครอบครัว คดีศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษ และคดีอื่น ๆ รวมถึงการบังคับคดี ผ่าน “คณะกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัด” โดยคณะกรรมการนี้เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ยื่นคำขอต่อกองทุนยุติธรรม

โดยหลักการแล้ว กองทุนยุติธรรมเป็นกลไกสำคัญที่เอื้ออำนวยให้เกิดการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนถูกฟ้องคดีอันเนื่องมาจากความพยายามที่จะปกป้องคุ้มครองสิทธิของชุมชน อย่างไรก็ตาม นักปกป้องสิทธิมนุษยชนจะสามารถเข้าถึงกองทุนยุติธรรมนี้ได้ จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ด้วย กล่าวคือ

• หากเป็นกรณีขอความช่วยเหลือในการดำเนินคดี¹⁵⁹

“ผู้ขอรับความช่วยเหลือ”¹⁶⁰ สามารถขอรับความช่วยเหลือได้ คือ (1) ค่าจ้างทนายความ (2) ค่าที่ปรึกษาหรือผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายในการดำเนินคดี หรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (3) ค่าฤชาธรรมเนียม (4) ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดี เช่น ค่าตรวจพิสูจน์ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับคำวิสตุ อุปรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน ค่าใช้จ่ายในการจัดเตรียมเอกสาร ค่าใช้จ่ายในการสอบแนวเขตรังวัดที่ดิน ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศหรือทางดาวเทียม การอ่าน แปล ตีความ หรือวิเคราะห์ภาพถ่าย (5) ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดี ตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร¹⁶¹

157 กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, สรุปผลการดำเนินงานสิทธิมนุษยชนที่สำคัญของประเทศไทย, หน้า 6

158 มาตรา 11 พ.ร.บ. กองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 กำหนดไว้ดังนี้ (1) ส่งเสริมการให้ความช่วยเหลือประชาชนตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม (2) เสนอความเห็นประกอบคำขอตามข้อ 1 เพื่อเสนอให้คณะกรรมการที่เกี่ยวข้องพิจารณา (3) ประสานงานและร่วมมือกับส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ และหน่วยงานเอกชนในการดำเนินงานตามพันธกิจของกองทุนยุติธรรม (4) ปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์การรับเงิน จ่ายเงิน และเก็บรักษาเงินของกองทุนตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนดโดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลัง (5) พัฒนาระบบ รูปแบบ วิธีการ และการให้บริการของกองทุน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามพันธกิจของกองทุน (6) ส่งเสริมการเก็บ รวบรวม วิเคราะห์ และวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับการสนับสนุนการดำเนินงานตามพันธกิจของกองทุน (7) ปฏิบัติการอื่นหรือกระทักกิจการตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการหรือคณะกรรมการ

159 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ. 2559

160 “ผู้ขอรับความช่วยเหลือ” หมายความว่า ผู้ขอรับความช่วยเหลือในการดำเนินคดีในราชอาณาจักร ทั้งการยื่นคำร้อง ฟ้องคดี ดำเนินคดี ต่อสูคดี บังคับคดี และการดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง

161 ข้อ 9 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ. 2559

อย่างไรก็ดี ในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ขอรับความช่วยเหลือ คณะอนุกรรมการต้องคำนึงถึงเงื่อนไข¹⁶² และในการพิจารณา “พฤติกรรมและข้อเท็จจริง” ของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนนั้นจะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์¹⁶³

- หากเป็นกรณีขอปล่อยตัวชั่วคราว¹⁶⁴

“ผู้ขอรับความช่วยเหลือ”¹⁶⁵ สามารถขอรับความช่วยเหลือในการปล่อยตัวชั่วคราวในชั้นพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาล หรือหน่วยงานใดที่มีอำนาจควบคุมหรือคุมขังบุคคลตามกฎหมาย

ในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือ คณะอนุกรรมการจะต้องพิจารณาตามหลักเกณฑ์ คือ ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีพฤติการณ์จะหลบหนี และไม่ไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือไม่ไปก่อเหตุยกยันตรายประการใด¹⁶⁶ และต้องพิจารณาต่อไปด้วยก่อนว่า¹⁶⁷ (1) ลักษณะการกระทำความผิดที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือความมั่นคงของประเทศ หรือการกระทำที่มีผลกระทบต่อประชาชนที่ทำให้ประชาชนได้รับความเสียหายหรือความเชื่อมั่นของกระบวนการยุติธรรม (2) สาเหตุหรือพฤติการณ์น่าเชื่อว่ามิได้กระทำความผิด (3) ฐานะของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือ (4) ประวัติการกระทำความผิด นิสัย ความประพฤติ และข้อเท็จจริงอื่นที่เกี่ยวข้อง (5) ความคิดเห็นของผู้เสียหาย หรือเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้อง หากมีการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย

ในส่วนการพิจารณาฐานะของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุน อาจพิจารณาตามหลักเกณฑ์¹⁶⁸ โดยอาจมีการส่งเจ้าหน้าที่ไปดำเนินการสอบปากคำ ลงพื้นที่ ตรวจสอบความประพฤติ ตามความเหมาะสมและจำเป็น เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือตามวัตถุประสงค์ของกองทุน รวมถึงอาจมีหนังสือสอบถาม หรือเชิญบุคคลใดมาให้ถ้อยคำ ขอนหนังสือรับรองความประพฤติ ส่งเอกสารหลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องหรือสิ่งอื่นใดที่จำเป็นต่อการพิจารณาคำขอก็ได้ โดยเจ้าหน้าที่ที่แสวงหาข้อเท็จจริงจะต้องทำรายงานความเห็นเสนอต่อคณะอนุกรรมการหรือประธานหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายโดยเร็ว¹⁶⁹ และเมื่อได้รับการอนุมัติค่าใช้จ่ายในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย ผู้ขอรับความช่วยเหลือต้องทำสัญญาการได้รับความช่วยเหลือ ณ สำนักงานภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งผล¹⁷⁰

- หากเป็นกรณีขอความช่วยเหลือโดยผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน¹⁷¹

บุคคลที่มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ สามารถขอรับความช่วยเหลือ¹⁷² ได้แก่ เป็นผู้เสียหายจากการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย หรือเป็นจำเลยที่ถูกคุมขังตามคำพิพากษาเกินกำหนด หรือเป็นจำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังในระหว่างสอบสวน หรือเป็นผู้เสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณีอื่นใดตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร¹⁷³ โดยจะต้องยื่นคำขอภายใน 2 ปี นับแต่วันที่รู้ถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น¹⁷⁴

162 ข้อ 10 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ. 2559

163 ข้อ 11 และข้อ 12 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ. 2559

164 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ. 2559

165 ข้อ 3 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ. 2559 หมายความว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ถูกคุมขังหรือจะถูกคุมขังในคดีอาญา หรือกรณีอื่นใด

166 ข้อ 10 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ. 2559

167 ข้อ 11 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ. 2559 ซึ่งการพิจารณาตามข้อ 10 ต้องพิจารณาเกณฑ์ข้อ 11 ด้วย

168 ข้อ 12 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ. 2559

169 ข้อ 14 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ. 2559

170 ข้อ 21 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ. 2559

171 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2553

172 ข้อ 4 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2553

173 ข้อ 9 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2553

174 “ผู้ขอรับความช่วยเหลือ” หมายความว่า ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ได้รับความเสียหายหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตาย (ข้อ 6 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2553)

ผู้ขอรับความช่วยเหลืออาจได้รับเงินช่วยเหลือเพื่อความเสียหายที่ตนได้รับซึ่งเป็นผลโดยตรงจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ดังต่อไปนี้ (1) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล (2) ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ (3) ค่าขาดประโยชน์ที่ทำได้ในระหว่างที่ไม่สามารถประกอบกิจการได้ตามปกติ (4) เงินช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ในกรณีที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตาย (5) เงินช่วยเหลือเยียวยาความเสียหายอื่นตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร¹⁷⁵

อย่างไรก็ดี ในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ขอรับความช่วยเหลือ คณะอนุกรรมการจะคำนึงถึงหลักเกณฑ์ที่ว่า (1) พฤติกรรม และข้อเท็จจริงของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุน (2) ฐานะของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุน และ (3) โอกาสที่ผู้จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนจะได้รับความช่วยเหลือ หรือบรรเทาความเสียหายตามกฎหมายอื่น¹⁷⁶ โดยต้องพิจารณาฐานะทางการเงินของกองทุนประกอบ¹⁷⁷ โดยอาจมีการส่งเจ้าหน้าที่สอบปากคำ ลงพื้นที่ ตรวจสอบความประพฤติ ตามความเหมาะสมและจำเป็น เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือตามวัตถุประสงค์ของกองทุน ทั้งนี้ อาจมีหนังสือ สอบถาม หรือขอให้บุคคลใดมาให้อัยคำ ส่งเอกสารหลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องหรือสิ่งอื่นใดที่จำเป็นต่อการพิจารณาคำขอก็ได้ และเจ้าหน้าที่คนดังกล่าวจะต้องทำรายงานความเห็นเสนอต่อคณะอนุกรรมการหรือประธานโดยไม่ชักช้า¹⁷⁸

175 ข้อ 10 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2553 และหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และอัตราการให้ความช่วยเหลือข้างต้นให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการกำหนด

176 ข้อ 11 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2553

177 ข้อ 12 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2553

178 ข้อ 13 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2553

บทที่ 5

ปัจจัยที่ส่งผลต่อ ความเสี่ยง/ความปลอดภัยของ นักปกป้องสิทธิมนุษยชน

การปรากฏตัวของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย รวมถึงในนานาประเทศ เป็นข้อเท็จจริงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งยังเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนด้านสิทธิต่าง ๆ อาทิ สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี สิทธิในการมีคุณภาพชีวิตที่ดี สิทธิในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ร่วมกำหนดทิศทางในการพัฒนาพื้นที่ที่เป็นบ้านของตัวเอง ฯลฯ ซึ่งเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย¹⁷⁹ กฎหมายระดับพระราชบัญญัติ รวมถึงเป็นสิทธิที่ผูกพันประเทศไทยในฐานะรัฐภาคีตามอนุสัญญาระหว่างประเทศฉบับต่าง ๆ¹⁸⁰ ขณะเดียวกันรัฐเองก็มีหน้าที่ต้องดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด¹⁸¹

นอกจากนี้ นักปกป้องสิทธิมนุษยชนยังได้รับการคุ้มครองสิทธิในเนื้อตัวร่างกาย ความเป็นส่วนตัว หรือสิทธิขั้นพื้นฐานด้านต่าง ๆ อย่างไรก็ดี ท่ามกลางความเท่าเทียมต่อหน้ากฎหมายเฉกเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป ยังคงมีช่องว่างทางกฎหมาย นโยบาย รวมถึงมาตรการต่าง ๆ ด้วยเพราะนักปกป้องสิทธิมนุษยชนมีความเสี่ยงต่อการถูกคุกคามมากกว่าบุคคลธรรมดาทั่วไป ดังจะเห็นได้จากสถานการณ์การคุกคามที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนกำลังเผชิญอยู่ (บทที่ 3) ในบทนี้จะเป็นการนำเสนอถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อความปลอดภัยและความเสี่ยงของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในระหว่างการดำเนินกิจกรรมเพื่อปกป้องประโยชน์สาธารณะ

5.1 การคุ้มครองโดยกฎหมาย

ปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน รวมถึงยังไม่ปรากฏการรับรองสถานะบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน จากการสัมภาษณ์นักปกป้องสิทธิมนุษยชน นักกฎหมาย และทนายความด้านสิทธิมนุษยชน นักกิจกรรม นักวิชาการ เห็นว่า การมีกฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในบริบทของสังคมไทยที่มีปัญหาการบังคับใช้กฎหมาย การตีความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างการเมือง หลักนิติรัฐและความเป็นประชาธิปไตยยังเสื่อมถอยเช่นปัจจุบัน รวมถึงความพยายามที่จะออกกฎหมายมาจำกัดควบคุมการดำเนินงานของภาคประชาสังคม การมีกฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองและรับรองบทบาทนักปกป้องสิทธิมนุษยชนย่อมไม่ใช่คำตอบเดียว และไม่อาจได้มาโดยง่ายตาย เพราะ “การมีกฎหมายอีกฉบับอาจไม่ใช่เรื่องจำเป็น ถ้าทุกฝ่ายเข้าใจถึงบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะคนในกระบวนการยุติธรรม ภาคธุรกิจ หน่วยงานรัฐ และสร้างกลไกเพิ่มในการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน แล้วทำงานอย่างทันทั่วทั้งที่ ก็ช่วยได้มากแล้ว”¹⁸²

อย่างไรก็ดี การรับรองและตระหนักถึงบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องสำคัญที่จำเป็นและเร่งด่วน หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องที่มีอำนาจหน้าที่โดยตรง อาทิ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สามารถเป็นหน่วยงานหลักที่ดำเนินบทบาทการสร้างความรู้เข้าใจ ให้ความรู้ถึงบทบาทและภารกิจของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน แก่หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจ

ในส่วนของกฎหมายระดับพระราชบัญญัติเพื่อคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน นักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ให้สัมภาษณ์มีความเห็นที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

แนวทางที่หนึ่ง - เห็นว่าควรมีกฎหมายเฉพาะเพื่อการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยกระบวนการในการจัดทำกฎหมายต้องเป็นไปโดยมีส่วนร่วมจากทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคประชาชนและภาคประชาสังคมอย่างแท้จริง โดยในระหว่างทาง ควรมีแนวปฏิบัติภายในหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน รวมถึงแนวปฏิบัติระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ที่สะท้อนการยอมรับและตระหนักถึงสถานะและบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และสื่อสารความเข้าใจต่อสาธารณะ

179 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 25 มาตรา 26 มาตรา 27 มาตรา 34 มาตรา 35 มาตรา 36 มาตรา 37 มาตรา 38 มาตรา 41 มาตรา 42 มาตรา 43 มาตรา 44 มาตรา 46 มาตรา 47 มาตรา 50

180 สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ร่วมกำหนดทิศทางในการพัฒนาพื้นที่ที่เป็นบ้านของตัวเอง ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ และอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ

181 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 หมวด 5 หน้าที่ของรัฐ มาตรา 51-มาตรา 63 หมวด 6 นโยบายแห่งรัฐ มาตรา 70 มาตรา 71 มาตรา 72 มาตรา 73 มาตรา 75 มาตรา 76

182 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (2)

แนวทางที่สอง - เห็นว่าอาจไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายเฉพาะออกมา เพราะอาจต้องเผชิญกับปัญหาการปรับใช้และการตีความ ซึ่งยังคงเป็นปัญหาหลักในสังคมไทย การมีกฎหมายเฉพาะย่อมไม่ใช่คำตอบ แต่ควรมีแนวปฏิบัติ เช่นเดียวกับแนวทางแรก

นอกจากนี้ นักปกป้องสิทธิมนุษยชนเห็นด้วยกับคณะวิจัยที่เสนอว่าควรมีการจัดทำบันทึกความเข้าใจร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐ ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม และนักปกป้องสิทธิมนุษยชน เพื่อสะท้อนถึงการยอมรับและตระหนักถึงบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยอาจมีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม หรือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เป็นหน่วยงานประสานงาน และร่วมกับภาควิชาการ

5.2 กลไกภายในประเทศสำหรับการร้องเรียนและการเยียวยา (State Non-Judicial Mechanism)

กลไกเพื่อการสะท้อนถึงความเดือดร้อน และเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหา รวมถึงเยียวยาความเสียหายเป็นมาตรการที่ต้องเกิดขึ้น แม้ในปัจจุบัน ประเทศไทยจะไม่มีกฎหมายเฉพาะที่คุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน แต่กลไกหรือมาตรการต่าง ๆ ที่มีอยู่ที่พอจะคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนนั้นก็มียู่งบ้าง เพียงแต่ต้องมีการปรับเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความเสี่ยงหรือปัญหาที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนกำลังเผชิญ

5.2.1 ความพยายามในการผลักดันมาตรการในการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

แม้กระทรวงยุติธรรมจะเริ่มต้นความพยายามในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเพื่อขยายนิยามของพยานให้ครอบคลุมนักปกป้องสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้ยังคงมีสถานะเป็น “ร่างกฎหมายที่อยู่ระหว่างทาง” トラบเท่าที่ยังไม่มีการประกาศบังคับใช้ โดยคงเนื้อหาที่ขยายความครอบคลุมไปถึงนักปกป้องสิทธิมนุษยชนและบุคคลรอบข้างที่เกี่ยวข้องที่เสี่ยงไปด้วยกันกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ก็ยังคงไม่อาจกล่าวได้ว่ามาตรการได้เกิดขึ้นแล้ว และภายใต้กลไกที่เป็นอยู่ มีการตั้งข้อสังเกตต่อการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ผู้ทำหน้าที่คุ้มครองพยานในกรณีที่พยานอยู่ในพื้นที่ที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนส่วนหนึ่งแสดงความกังวลต่อความเป็นกลางของเจ้าหน้าที่รัฐในระดับท้องถิ่น¹⁸³ และทัศนคติของเจ้าหน้าที่รัฐที่มีต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ในทางหนึ่ง นักปกป้องสิทธิมนุษยชนต้องแลกกับการถูกจำกัดเสรีภาพ อาทิ ต้องเซ็นเซอร์ตัวเอง เพราะถูกห้ามไม่ให้ไปร่วมการประชุม¹⁸⁴ อีกประการที่สำคัญคือ กระบวนการให้ความคุ้มครองพยานเป็นกระบวนการให้เลือกว่าพยานต้องการที่จะเข้าสู่การคุ้มครองแบบใด (มาตรการทั่วไปหรือมาตรการพิเศษ) โดยไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้ และขาดการมีส่วนร่วมกับผู้ขอความคุ้มครองว่าควรจะต้องใช้มาตรการใดบ้าง¹⁸⁵ และมีข้อสังเกตต่อความสอดคล้องกับมาตรฐานในทางระหว่างประเทศ¹⁸⁶

5.2.2 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.)

นักปกป้องสิทธิมนุษยชนเป็นอีกประเด็นที่อยู่ในภารกิจของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) โดยมีบทบาทเป็น “กลไกการร้องทุกข์ของรัฐที่ไม่ใช่กระบวนการยุติธรรม” ตามกฎหมาย (มาตรา 247 (1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 และมาตรา 26 (1) แห่ง พ.ร.บ. ว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560)¹⁸⁷ ซึ่งเป็นการดำเนินงานที่นับว่ามีความสอดคล้องกับข้อ 27 ของหลักการ UNGPs¹⁸⁸

183 เจ้าหน้าที่ในองค์กรระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน สัมภาษณ์โดยครุณี ไพศาลพาณิชย์กุล เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2564 และนักปกป้องสิทธิมนุษยชน (3)

184 เจ้าหน้าที่ในองค์กรระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน ทนายความสิทธิมนุษยชน (3) สัมภาษณ์โดยครุณี ไพศาลพาณิชย์กุล เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2564

185 เจ้าหน้าที่ในองค์กรระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน, อ้างแล้ว และทนายความสิทธิมนุษยชน (3)

186 <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Chapter14-56pp.pdf>

187 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, รายงานผลการปฏิบัติงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2561, กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2562, น. 118

188 หลักการชี้แนะแห่งสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ข้อ 27 กลไกการร้องทุกข์นอกกระบวนการยุติธรรม

ที่ผ่านมา กสม. ได้ร่วมกำหนดนิยามนักปกป้องสิทธิมนุษยชนว่าหมายถึง “ผู้พิทักษ์สิทธิมนุษยชน” หรือ “นักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน” (พ.ศ. 2544-2546)¹⁸⁹ โดยให้ความหมายว่า “บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ทำงานเพื่อส่งเสริมปกป้อง และคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแก่บุคคล กลุ่มชุมชนและสังคม การทำงานของนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนเป็นภารกิจที่เรียกร้องความเป็นธรรมในสังคม”¹⁹⁰ และใช้คำว่า “นักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน” (พ.ศ. 2547-2550) โดยอ้างอิงความหมายจากปฏิญญาว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรทางสังคม ในการส่งเสริมและปกป้องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่ได้รับรองอย่างเป็นทางการ¹⁹¹ โดยรายงานฉบับดังกล่าวนี้ได้รับรองสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนในช่วงปี พ.ศ. 2547-2550 ซึ่งกระทบต่อสิทธิในชีวิต ร่างกายและไม่ได้รับความคุ้มครอง ไม่ได้รับการเยียวยา และไม่ได้รับสิทธิในข้อมูลข่าวสาร¹⁹² รายงานในปี พ.ศ. 2561 ได้ใช้คำว่า “นักปกป้องสิทธิมนุษยชน”¹⁹³ เช่นเดียวกับรายงานปี พ.ศ. 2562 ซึ่งนักปกป้องสิทธิมนุษยชนประสบปัญหาการถูกทำให้หายตัวไป การลอบสังหาร การคุกคามจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และการใช้กระบวนการทางกฎหมายหรือการฟ้องร้องกลับแกล้งเพื่อปิดปาก (Strategic Lawsuit Against Public Participation: SLAPP)¹⁹⁴

นับจากอดีต กสม. ดำเนินการตรวจสอบคำร้องกรณีนักปกป้องสิทธิมนุษยชนมาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของ กสม. ต่อประเด็นการตรวจสอบการละเมิดข้ามพรมแดนซึ่งอยู่ในกรอบหลักการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน มีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญกล่าวคือ ในอดีต กสม. รับคำร้องเกี่ยวกับกรณีที่ภาคธุรกิจของไทยไปกระทำการละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาชน ชุมชนในประเทศปลายทางการลงทุนและเข้าตรวจสอบจนนำไปสู่ข้อเสนอแนะหลายกรณีด้วยกัน อาทิ กสม. เคยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อรัฐบาลซึ่งต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2559 และวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2560¹⁹⁵ เรื่องสิทธิชุมชน กรณีการดำเนินโครงการทำเรื่อน้ำลึกและเขตเศรษฐกิจทวาย¹⁹⁶ แต่ในปี พ.ศ. 2563 กสม. มีคำสั่งยุติเรื่องและมีข้อเสนอแนะไปยังหน่วยงานต่าง ๆ โดยให้เหตุผลว่า “ผลกระทบจากการดำเนินโครงการย่อมอยู่ภายใต้อำนาจและหน้าที่ของประเทศรัฐปลายทาง กสม. จึงไม่อาจดำเนินการตรวจสอบการกระทำหรือการละเลยการกระทำของผู้ถูกร้อง อันอาจเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นในรัฐต่างประเทศตามคำร้องนี้ กรณีดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่ไม่อยู่ในหน้าที่และอำนาจของ กสม. ตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มาตรา 39 (2)”¹⁹⁷ และในปี พ.ศ. 2564 กสม. ต่อกฎที่ธุรกิจสัญชาติไทยอาจมีความเกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิชุมชนในประเทศเพื่อนบ้าน โดยในรายงานดังกล่าวระบุว่าผู้ที่ได้รับความเสียหายไม่ใช่พลเมืองไทย¹⁹⁸ อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ผู้แทน กสม. ชุดปัจจุบันยืนยันว่า “หากเรื่องร้องเรียนเข้าหลักเกณฑ์ ทาง กสม. ก็จะดำเนินการรับเรื่องและตรวจสอบต่อไปอย่างแน่นอน”¹⁹⁹

อย่างไรก็ดี ทาง กสม. ชี้แจงต่อประเด็นดังกล่าวว่า “กสม. มีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับ พ.ร.บ. กสม. พ.ศ. 2560 และความเห็นทั่วไปของคณะกรรมการประจำ ICESCR แล้ว ดังนี้ ประการที่หนึ่ง กสม. มีอำนาจในการรับเรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยธุรกิจ และสามารถรับเรื่องร้องเรียนกรณีการดำเนินการของบริษัทสัญชาติไทยในต่างประเทศส่งผลกระทบต่อด้านสิทธิมนุษยชนของประชาชนในประเทศนั้นได้ตามความเห็นทั่วไปของคณะกรรมการ ICESCR ที่ 24 (2017) ข้อ 54 และ 26 ประการที่สอง ในการตรวจสอบเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการละเมิดข้ามพรมแดน กสม. สามารถเชิญบริษัทไทยมาชี้แจงหรือให้ข้อมูลได้ตามหน้าที่และอำนาจ แต่ในการดำเนินการตรวจสอบ กสม. มีข้อจำกัดในการเรียกบุคคลหรือหน่วยงานจากต่างประเทศมาให้

189 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, รายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในปี 2544-2546, น.97, กรุงเทพฯ: กุมภาพันธ์ 2549

190 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, รายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในปี 2544-2546, เพิ่งอ้าง

191 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, รายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในปี 2547-2550, กรุงเทพฯ: 2552, น.60

192 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, รายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในปี 2547-2550, กรุงเทพฯ: 2552, น.61

193 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, รายงานผลการปฏิบัติงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2561, กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2562, น.10

194 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, รายงานผลการปฏิบัติงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2562, กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2562, น.109

195 สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ นร 0505/15466 ลว 4 พฤษภาคม 2560 สืบค้นได้ที่ https://resolution.soc.go.th/PDF_UPLOAD/2560/993240136.pdf

196 สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ นร 0503/17511 ลว 17 พฤษภาคม 2559 สืบค้นได้ที่ https://resolution.soc.go.th/PDF_UPLOAD/2559/993193691.pdf

197 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, รายงานการตรวจสอบที่ 126/2563 ลว 13 พฤษภาคม 2563 เรื่องธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน กรณีกล่าวอ้างว่าการลงทุนของภาคธุรกิจไทยในต่างประเทศกระทบต่อสิทธิมนุษยชน หน้า 8

198 สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ที่ สม 0006/1304 ลว 25 พฤษภาคม 2564 เรื่องแจ้งผลการพิจารณาเรื่องร้องเรียน

199 สัมภาษณ์คุณพรประไพ กาญจนรินทร์ ประธานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ โดยครุณี ไชยกุลพณิชกุล เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2564

ข้อมูลเพราะจะเป็นการก้าวล่วงอำนาจอธิปไตยของประเทศอื่นและบั่นทอนพันธกรณีของประเทศนั้นในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของบุคคลในเขตอำนาจศาลของตน ตามความเห็นทั่วไปของคณะกรรมการ ICESCR ที่ 24 (2017) ข้อ 26 ประการที่สาม กสม. มีการติดตามการปฏิบัติตามพันธกรณีของไทยที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน โดยมีข้อเสนอแนะไปยังรัฐบาลให้มีกลไกกำกับดูแลการลงทุนของธุรกิจไทยในต่างประเทศให้สอดคล้องกับหลักการชี้แนะว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ เช่น กรณีโครงการทำเรื่อน้ำลึกและเขตเศรษฐกิจทวาย และกรณีการดำเนินงานของบริษัทไทยในประเทศกัมพูชาที่กล่าวถึงข้างต้น”²⁰⁰

“กสม. เหมือน เสือกระดาษ”²⁰¹ จากการสัมภาษณ์นักปกป้องสิทธิมนุษยชนหลายคน ให้ความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า “ไม่ฝากความหวัง” อย่างไรก็ตาม ท้าที่ดังกล่าวของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเป็นท่าทีที่มีต่อ กสม. ในชุดก่อนหน้า สำหรับการเริ่มต้นทำงานของ กสม. ชุดปัจจุบัน นักปกป้องสิทธิมนุษยชนเห็นว่า “น่าจะกลับไปลองใช้กลไก กสม. อีกครั้ง” ประกอบกับการที่ กสม. ก็ได้รับการคืนสถานะเป็น A เมื่อเดือนมีนาคม 2565 ที่ผ่านมา หลังจากที่ถูกลดสถานะเป็น B ในปี 2559 เมื่อเดือนมกราคม²⁰²

ในประเด็นการพิจารณาเรื่องร้องเรียนกรณีการละเมิดข้ามพรมแดน คณะวิจัยมีความเห็นว่า กสม. ตีความในเชิงจำกัดอำนาจหน้าที่ของตนตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 นั้น มีประเด็นที่ไม่ชัดเจนในตัวเองและอาจขัดแย้งกันเองกับอำนาจหน้าที่ในกฎหมายฉบับเดียวกันที่ระบุไว้ว่า “ให้คณะกรรมการดำเนินการโดยมุ่งหมายที่จะส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างเป็นระบบ และให้เฝ้าระวังและติดตามเหตุการณ์หรือสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศอย่างต่อเนื่อง” (มาตรา 33) นอกจากนี้ อาจมีความไม่สอดคล้องกับหลักการสิทธิมนุษยชนในทางระหว่างประเทศที่ผูกพันประเทศไทยในฐานะรัฐภาคี ตามข้อวินิจฉัยลำดับที่ 24 ของคณะกรรมการประจำ ICESCR เรื่องพันธกรณีของรัฐตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในบริบทของการดำเนินธุรกิจ²⁰³ ซึ่งได้อธิบายความหมายของการดำเนินธุรกิจว่า “รวมถึงการดำเนินธุรกิจข้ามชาติ” และย้ำว่า “กติกานี้กำหนดพันธกรณีของรัฐภาคีในสามระดับด้วยกัน ได้แก่ การเคารพ คุ้มครอง และปฏิบัติให้เป็นผล พันธกรณีเหล่านี้มีผลบังคับใช้ทั้งในประเทศและนอกประเทศ”²⁰⁴ กล่าวคือ

“คณะกรรมการย้ำว่า พันธกรณีตามกติกาฯ ของรัฐภาคีไม่ได้หยุดอยู่แค่พรมแดนประเทศ รัฐภาคียังจำเป็นต้องดำเนินการที่จำเป็นเพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชนในต่างประเทศ โดยบริษัทซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในดินแดนและ/หรือเขตอำนาจศาลของตน (ไม่ว่าจะจดทะเบียนภายใต้กฎหมายของตนหรือไม่ หรือมีตำแหน่งที่ตั้งตามกฎหมายในประเทศ หรือมีสำนักงานกลางหรือสำนักงานใหญ่อยู่ในดินแดนของประเทศตนหรือไม่ก็ตาม) ทั้งนี้โดยไม่ละเมิดอธิปไตยและไม่บั่นทอนพันธกรณีของรัฐอื่นเป็นที่ตั้งตามกติกาฯ”²⁰⁵

คณะกรรมการยังกล่าวถึงหน้าที่ของกรรมการสิทธิมนุษยชนว่า “ควรมีการกระตุ้นสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติให้จัดให้มีโครงสร้างที่เหมาะสมในองค์กร เพื่อติดตามการปฏิบัติตามพันธกรณีของรัฐที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจและสิทธิมนุษยชน และควรมีอำนาจในการรับพิจารณาคำร้องของผู้เสียหายจากการดำเนินงานของบริษัท”²⁰⁶

200 คำชี้แจงของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในข้อสังเกตและข้อเสนอแนะต่อร่างรายงานการวิจัย, มกราคม 2566

201 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (14)

202 <https://www.nhrct.or.th/NHRCT-Work/Statements-Press-Releases-Open-Letters/Press-Releases/%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%82%E0%B8%AD%E0%B9%80%E0%B8%A5%E0%B8%B7%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%99%E0%B8%AA%E0%B8%96%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%B0%E0%B8%82%E0%B8%AD%E0%B8%87-%E0%B8%81%E0%B8%AA%E0%B8%A1-%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B9%80%E0%B8%A7%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%82%E0%B8%A5%E0%B8%81.aspx>

203 Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 24 (2017) on State obligations under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights in the context of business activities, 10 August 2017, E/C.12/GC/24 ดูหัวข้อ III Obligations of States parties under the Covenant, C Extraterritorial obligations สืบค้นได้ที่ <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/237/17/PDF/G1723717.pdf?OpenElement>

204 E/C.12/GC/24, para 10.

205 E/C.12/GC/24, para 26.

206 E/C.12/GC/24, para 54.

ประเด็นดังกล่าวสามารถพิจารณาได้ว่า กสม. ควรต้องแยกพิจารณาถึงกรณีการเคารพ คุ้มครอง ปกป้อง และเยียวยาผู้เสียหาย ที่มีสัญชาติไทยกับการกำกับดูแลและตรวจสอบนักลงทุนสัญชาติไทยว่าได้ไปกระทำการละเมิดนอกราชอาณาจักรหรือไม่ อย่างไร เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรอิสระด้านสิทธิมนุษยชน คณะวิจัยมีความเห็นว่าการยึดโยงกับข้อวินิจฉัยทั่วไปลำดับที่ 24 นี้ เพื่อประกันว่านักปกป้องสิทธิมนุษยชนทั้งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยและนอกราชอาณาจักรไทย ซึ่งได้รับผลกระทบจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยภาคธุรกิจจากประเทศไทย จะเข้าถึงการเยียวยานอกเหนือจากกระบวนการศาลได้ โดยพัฒนาความร่วมมือกับประเทศปลายทางการลงทุน เพื่อเป็นความร่วมมือในการยกระดับทางปฏิบัติของหลักการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน

5.2.3 กองทุนยุติธรรม

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า นักปกป้องสิทธิมนุษยชนเผชิญกับความเสี่ยงที่จะถูกฟ้องร้องเพื่อปิดปาก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางการดำเนินการของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนยังไม่เป็นที่เข้าใจและยอมรับจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การเผชิญหน้ากับคู่กรณีหลายครั้งนำไปสู่การถูกดำเนินคดี รวมถึงนักปกป้องสิทธิมนุษยชนก็ใช้สิทธิแจ้งความดำเนินคดีคู่กรณีด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี พบว่านักปกป้องสิทธิมนุษยชนบางส่วนพบกับอุปสรรคในการเข้าถึงความช่วยเหลือของกองทุนยุติธรรม โดยเฉพาะความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อนำมาใช้เป็นหลักประกันในการขอลอยตัวชั่วคราว การจัดหาทนาย และค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดี

อาทิ กรณีนักปกป้องสิทธิมนุษยชนด้านที่ดินจากชุมชนน้ำแดงพัฒนา สหพันธ์เกษตรกรภาคใต้ ที่ต้องร้องขอความช่วยเหลือจากกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพให้ช่วยดำเนินการแก้ไขปัญหาที่พบ ระบุว่า “ที่ผ่านมา กองทุนยุติธรรมปล่อยนักปกป้องสิทธิฯ ติดคุกเนื่องจากไม่อนุมัติกองทุน พร้อมระบุงบราคาของการเข้าถึงการอำนวยความสะดวกจากรัฐของชาวบ้านที่ต้องแลกมาด้วยความเจ็บปวด²⁰⁷ กรณีนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเรื่องที่ดินบ้านซบหาย หนึ่งในหลายพันหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่าของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ จำนวน 14 คน ที่เป็นผู้หญิงจำนวน 9 คน ถูกจำคุกและถูกปรับ (สูงถึงกว่าหนึ่งล้านบาท) ได้ขอยื่นคำร้องการสนับสนุนค่าจ้างทนายความในชั้นอุทธรณ์ ค่าที่ปรึกษาหรือผู้ช่วยทางกฎหมายในการดำเนินคดี หรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ค่าถ่ายเอกสาร แต่คำร้องดังกล่าวกลับไม่ได้รับการอนุมัติ และเมื่อยื่นหนังสือขอให้มีการทบทวนคำสั่ง ก็ได้รับคำตอบจากคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมประจำจังหวัดชัยภูมิว่ามีมติไม่อนุมัติคำขอการช่วยเหลือ²⁰⁸ กรณีที่กองทุนยุติธรรมไม่อนุมัติเงินช่วยเหลือในการขอลอยตัวชั่วคราวให้แก่นักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยให้เหตุผลว่า “มีมูลน่าเชื่อว่าเป็นผู้กระทำความผิดตามที่กล่าวหา” จึงไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์²⁰⁹ ที่จะได้รับการสนับสนุนหลักทรัพย์เป็นหลักประกันในการขอลอยตัวชั่วคราว²¹⁰ (กรณีกลุ่มคนรักบ้านแหง) ซึ่งประเด็นนี้มีความสำคัญที่อาจขัดต่อหลักการที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุด (Presumption of innocence) และแม้ว่าต่อมา สมาชิกกลุ่มคนรักบ้านแหงจะสามารถเข้าถึงหลักทรัพย์เพื่อการประกันตัวชั่วคราวเมื่อมีการยื่นอุทธรณ์คำสั่ง²¹¹ การต้องเสียเวลากับกระบวนการอุทธรณ์คำสั่งก็แทบไม่แตกต่างจากการสร้างภาระขั้นตอนหรืออุปสรรคให้กับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่บางรายในกระบวนการฯ ยังมีความไม่เข้าใจในการทำงานของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ส่งผลให้เกิดการปฏิเสธไม่รับคำร้อง ไม่อธิบายคำร้อง รวมถึงอัตราเงินช่วยเหลือไม่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน²¹²

207 นักปกป้องสิทธิฯ พบตัวแทนกรมคุ้มครองฯ ขออนุมัติกองทุนยุติธรรม, สืบค้นได้ที่ <https://voicetv.co.th/read/7NXySxSdL>

208 ปราณม สมวงษ์, การเข้าถึงกองทุนยุติธรรม เรื่องที่ยังไม่ยุติและไม่เป็นธรรม, สืบค้นได้ที่ <https://prachatai.com/journal/2019/09/84309>

209 ตามระเบียบคณะกรรมการบริหารกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการสนับสนุนหลักทรัพย์เป็นหลักประกันในการปล่อยชั่วคราว พ.ศ. 2554 และฉบับปี พ.ศ. 2559

210 สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ หน้า 14

211 ระเบียบคณะกรรมการบริหารกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการสนับสนุนหลักทรัพย์เป็นหลักประกันในการปล่อยชั่วคราว พ.ศ. 2559 ข้อ 19

212 ปราณม สมวงษ์, อ้างแล้ว

5.2.4 กลไกระดับพื้นที่

นักปกป้องสิทธิมนุษยชนบางส่วนสะท้อนว่าเจ้าหน้าที่ระดับพื้นที่บางพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากจะปฏิบัติหน้าที่ภายใต้โครงสร้างราชการแล้ว ยังมีความใกล้ชิดกับภาคธุรกิจ ทำให้ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนต่อกลไกดังกล่าว

■ *กลไกของผู้นำท้องถิ่น (ถ้าเกี่ยวข้องกับกรณีที่กำลังเผชิญหน้า/ต่อสู้กันอยู่) กลไกเหล่านี้แทบจะฟังไม่ได้เลย... พูดยอะไรกับเขาไม่ได้ เขาเอาข้อมูลของเราไปบอกต่อ เจ้าหน้าที่ที่ขอมาเป็นเพื่อนทาง Facebook ขอเบอร์โทร สอบถามความเคลื่อนไหวประจำ มาพูดตืออย่างนั้นอย่างนี้ มีหลายรูปแบบ ไม่กล้าไว้ใจเลย²¹³* ■

5.2.5 กลไกจากคนนอกพื้นที่ (กรณียุติธรรมชุมชน)

ในส่วนของกลไกยุติธรรมชุมชน จากการสัมภาษณ์นักปกป้องสิทธิมนุษยชน มีข้อสังเกตและคำถามในหลายประเด็น ตั้งแต่คำถามใหญ่สุดที่ว่า “ประเด็นสาธารณะสามารถไกล่เกลี่ยได้จริงหรือไม่” คนกลางสามารถสร้างพื้นที่เจรจาต่อรองที่เท่าเทียมกันได้หรือไม่ “เพราะการเจรจาต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐาน กลุ่มเปราะบางต้นทุนต่างกัน”²¹⁴ นอกจากนี้ วิธีการ/กระบวนการ และคนที่มาชวนไกล่เกลี่ยมาชวนเจรจา หากได้ข้อสรุปแล้ว จะสามารถนำข้อสรุปไปปฏิบัติได้จริงหรือไม่

■ *คำว่า “ไกล่เกลี่ย” ไม่ได้เป็นการไกล่เกลี่ยเพื่อชาวบ้าน เขาก็พูดให้กับอีกฝั่งตรงข้ามมากกว่า ไปไกล่เกลี่ยอีกฝั่งหนึ่งดีกว่า... เรามีความไม่เชื่อมั่นว่าคนที่มาไกล่เกลี่ยจะมีความเป็นกลาง²¹⁵* ■

■ *ประเด็นสาธารณะสามารถไกล่เกลี่ยได้จริงหรือเปล่า ถ้าเป็นโครงการใหญ่ ๆ อย่างกรณีแผนอุตสาหกรรมจะนะ ก็ต้องไกล่เกลี่ยระดับคณะรัฐมนตรี* ■

■ *...เราจะดูอำนาจของคณะกรรมการหรือคนที่มาชวนคุยไกล่เกลี่ยว่ามีอำนาจตัดสินใจจริงหรือเปล่า คุยเสร็จ ต้องส่งเรื่องต่อไปที่ไหนอีกหรือเปล่า ถ้ายังต้องส่งเรื่องขอให้หน่วยงานอื่นตัดสินใจ ก็เสียเวลาเรา การอยู่ในวงที่ไม่มีอำนาจก็เหมือนกับการยื้อเรื่อง เหมือนกับเราไม่ต้องไปส่งไปรษณีย์ เราไปร้องเรียนกับหน่วยงานรัฐที่มีอำนาจหน้าที่ดูแลโดยตรงเลยดีกว่า²¹⁶* ■

5.3 บทบาทของหน่วยงานกำกับดูแลภาคธุรกิจ (Regulator)

คณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) เป็นอีกหนึ่งองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนในภาคธุรกิจ ในฐานะที่เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการกำกับดูแลและพัฒนาตลาดทุนไทย โดยมุ่งเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้ผู้มีส่วนร่วมทุกภาคส่วนในตลาดทุนเติบโตอย่างยั่งยืน และสนับสนุนให้ภาคธุรกิจสามารถระดมทุนและประกอบธุรกิจอย่างมีธรรมาภิบาล มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (“ESG”) ซึ่งครอบคลุมถึงเรื่องสิทธิมนุษยชน²¹⁷

ตามที่ระบุในแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (NAP) ก.ล.ต. เป็นหนึ่งในองค์กรภาครัฐที่ได้รับมอบหมายพันธกิจตามแผนดังกล่าว โดยมีภารกิจหลัก คือ การสร้างความรู้ ความเข้าใจ และส่งเสริมให้ภาคธุรกิจในตลาดทุนไทยคำนึงถึงเรื่องสิทธิมนุษยชนและสามารถนำหลักการ UNGPs มาปรับใช้ตามบริบทของแต่ละธุรกิจ²¹⁸

213 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (18) สัมภาษณ์โดยวรรณา แต้มทอง เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2564

214 ทนายความสิทธิมนุษยชน (1)

215 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (11)

216 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (2)

217 บทบาทของสถาบันการเงิน รวมถึงธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นอีกหนึ่งหน่วยงานกำกับดูแลที่สามารถมีบทบาทในการกำกับดูแลและให้คำแนะนำแก่ภาคธุรกิจ

218 กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565) น.103-106.

ก.ล.ต. ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นสิทธิมนุษยชน โดยมุ่งหวังให้บริษัทจดทะเบียนมีการดำเนินการ ตลอดจนมีการเปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถตรวจสอบได้อย่างแท้จริง โดยมีการปรับปรุงหลักเกณฑ์การเปิดเผยข้อมูลของบริษัทที่เสนอขายหลักทรัพย์ต่อประชาชน (แบบ filing) และบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย หรือแบบรายงาน 56-1 One Report เพื่อยกระดับการเปิดเผยข้อมูลการดำเนินงานธุรกิจอย่างมี ESG ที่ครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับการเคารพสิทธิมนุษยชน และการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ซึ่งมีผลบังคับใช้ในปี 2565 เป็นต้นไป

5.3.1 แบบแสดงรายการข้อมูลประจำปี/รายงานประจำปี (แบบรายงาน 56-1 One Report)

“แบบรายงาน (56-1 One Report) เป็นพันธสัญญาในรูปแบบหนึ่งต่อสาธารณะ”

การปรับปรุงหลักเกณฑ์ดังกล่าวได้อาศัยอำนาจตามมาตรา 56 แห่งพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ. 2535 ที่กำหนดให้บริษัทที่ออกหลักทรัพย์จัดทำและส่งงบการเงินและรายงานเกี่ยวกับฐานะการเงิน และผลการดำเนินงานของบริษัทต่อสำนักงาน ซึ่งการเปิดเผยข้อมูลตามแบบ filing และรายงาน 56-1 One Report นี้จะช่วยให้ผู้ลงทุนและผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder) สามารถใช้เป็นข้อมูลสำคัญเพื่อประกอบการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องได้

นอกจากนี้ ก.ล.ต. มีความร่วมมือกับคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดทำโครงการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน สำหรับภาคธุรกิจในตลาดทุนไทย เพื่อศึกษาวิจัยและจัดทำคู่มือแนวทาง ตลอดจนจัดอบรม/สัมมนาด้านธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน สำหรับภาคธุรกิจในตลาดทุนไทย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคธุรกิจดำเนินธุรกิจด้วยความเคารพสิทธิมนุษยชนสอดคล้องกับหลักการ UNGPs และ HRDD ได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้ง ก.ล.ต. ร่วมกับองค์กรพันธมิตรที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเรื่องสิทธิมนุษยชนที่สอดคล้องตามหลักการ UNGPs และแผน NAP

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้แทน ก.ล.ต. ให้ความเห็นเกี่ยวกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนไว้ว่า “นักปกป้องสิทธิมนุษยชน มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมการเคารพสิทธิมนุษยชนในภาคธุรกิจ ทั้งนี้ การมีกลไกมาตรการที่เหมาะสม ตลอดจนความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้นักปกป้องสิทธิมนุษยชนสามารถดำเนินการตามบทบาทของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ” ผู้แทนจาก ก.ล.ต. ยังระบุอีกว่า ภายใต้กลไกของ ก.ล.ต. หากนักปกป้องสิทธิมนุษยชนหรือบุคคลใดพบเห็นประเด็นที่ภาคธุรกิจภายใต้การกำกับดูแลของ ก.ล.ต. ดำเนินการละเมิดสิทธิมนุษยชน และการดำเนินการดังกล่าวเข้าข่ายการกระทำผิดตามข้อกฎหมายภายใต้การกำกับดูแลของ ก.ล.ต. สามารถแจ้งข้อร้องเรียนและให้เบาะแส เช่น เอกสาร หลักฐาน ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการที่ไม่เป็นธรรม การกระทำที่ไม่ถูกต้องของผู้ประกอบธุรกิจ หรือกิจการในตลาดทุน ผ่านช่องทางที่ ก.ล.ต. จัดเตรียมไว้ได้แก่ ศูนย์บริการประชาชน ก.ล.ต. รวมทั้งได้มีการเปิดเผยแนวทางในการรับและพิจารณาเรื่องร้องเรียนไว้อย่างชัดเจนที่เว็บไซต์ www.sec.or.th หรือโทร 1207 ได้

ผู้แทนจาก ก.ล.ต. ยังให้ความเห็นอีกว่า การขับเคลื่อนเรื่องธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน หากใช้การบังคับทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ จึงเน้นการผสมผสานหลัก 3 ประการ ได้แก่ (1) การใช้กฎหมาย (Regulatory discipline) (2) แรงผลักดันจากตลาด (Market force) และ (3) วินัยในตนเอง (Self-discipline) โดยมุ่งเน้นด้านวินัยในตนเองและแรงผลักดันจากตลาดเป็นพิเศษ อีกทั้งการทำงานร่วมกันจากทุกภาคส่วนจะเป็นกลไกสำคัญในการช่วยกันยกระดับการขับเคลื่อนและบริหารจัดการกลไกดังกล่าว

ในเบื้องต้น เราจึงอาจกล่าวได้ว่าแบบรายงาน 56-1 One Report นับเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สนับสนุนให้เกิดการเปิดเผยข้อมูลของบริษัทจดทะเบียนให้ปรากฏแก่ผู้มีส่วนได้เสีย และเป็นเครื่องมือในการติดตามการดำเนินการของภาคธุรกิจ และสนับสนุนสิทธิในการเข้าถึงข้อมูล (Access to information) อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสนใจว่าในอนาคตหลังจากมีการบังคับใช้แบบรายงานดังกล่าวทาง ก.ล.ต. จะพัฒนามาตรการเพิ่มเติมอย่างไรในด้านการตรวจสอบข้อมูลผลการรายงาน และกลไกร้องเรียนสำหรับผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้อง หากบริษัทจดทะเบียนมีการเปิดเผยข้อมูลอันเป็นเท็จภายใต้แบบรายงานดังกล่าว อีกทั้งการเพิ่มประเด็นการรายงานในหัวข้ออื่น ๆ ในอนาคต เช่น แนวทางการเยียวยาความเสียหายต่อผู้ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมทางธุรกิจของบริษัทจดทะเบียน รายงานผลการดำเนินการมีส่วนร่วมกับชุมชนที่ได้รับผลกระทบ เป็นต้น

5.4 กลไกของกระบวนการยุติธรรม (Judicial Mechanism): เมื่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนไปศาล

เมื่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนทำหน้าที่ในการปกป้องสิทธิมนุษยชนหรือบอกเล่าต่อให้สังคมรับรู้ถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชน ภาคเอกชนคู่กรณีมักมองว่านักปกป้องสิทธิมนุษยชนกำลัง “ใส่ความ ทำให้เสียชื่อเสียง (คู่กรณี) ภาคเอกชนเสียชื่อเสียง ถูกดูถูก ดูหมิ่น เกลียดชัง” นำไปสู่การฟ้องคดีต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ซึ่งหลายกรณีตรงกับนิยามของการฟ้องเพื่อปิดกั้นต่อต้านการมีส่วนร่วมสาธารณะ (Strategic Lawsuit Against Participations: SLAPPs) หรือการฟ้องปิดปาก ในความหมายที่ว่าโจทก์หรือผู้ฟ้องคดีไม่ได้ต้องการแสวงหาความยุติธรรม ไม่ได้คาดหวังถึงชัยชนะในเชิงคดี แต่มีเป้าหมายเพียงเพื่อข่มขู่ ปิดปาก หรือกลั่นแกล้งฝ่ายตรงข้าม และหวังผลที่จะตามมาคือฝ่ายถูกฟ้องจะอ่อนแรง หยุตวิพากษ์-วิจารณ์-คัดค้าน เกิดความหวาดกลัว ห่อใจที่จะทำกิจกรรมหรือการมีส่วนร่วมสาธารณะต่อ รวมถึงประสงค์ที่จะส่งข้อความแห่งการคุกคามนี้ต่อสังคมโดยรวมอีกด้วย²¹⁹ และเมื่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนตกเป็นจำเลย การปกป้องสิทธิและยืนหยัดในสิทธิของตัวเองก็เป็นเรื่องตามมา

/// ...สิ่งที่โจทก์ต้องการคือ “คำขอโทษ” แต่นักปกป้องสิทธิมนุษยชน ไม่ได้ทำอะไรผิด ...เกิดความไม่เข้าใจว่าสิ่งที่นักปกป้องสิทธิฯ ทำคือปกป้องสิทธิ (ของคนที่ถูกละเมิด) มันไม่ใช่เรื่องส่วนตัว²²⁰ ///

แม้การแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาที่มีเจตนารมณ์เพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งฟ้องหรือคดีปิดปากนักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยกฎหมายกำหนดให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจเพื่อมีคำสั่ง “ไม่รับฟ้อง”²²¹ หากพิจารณาแล้วเห็นว่า การฟ้องนั้นเป็นไปโดยไม่สุจริต หรือโดยบิดเบือนข้อเท็จจริง เพื่อกลั่นแกล้งหรือเอาเปรียบจำเลยหรือโดยมุ่งหวังผลอย่างอื่นยิ่งกว่าประโยชน์ที่พึงได้โดยชอบ ให้ศาลยกฟ้อง แต่ทางปฏิบัติแล้วการบังคับใช้บทบัญญัติดังกล่าวโดยศาลยังไม่ปรากฏให้เห็นมากนัก ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม ส่วนหนึ่งมีความเห็นว่าผู้พิพากษาอาจเกรงว่าการนำบทบัญญัติมาปรับใช้อาจเป็นการใช้ดุลพินิจที่กว้างขวางเกินไป ทั้งที่ยังไม่มีการไต่สวนข้อเท็จจริงก่อน จึงอาจส่งผลกระทบต่อ

อย่างไรก็ดี ในหัวข้อนี้จะไม่ถกเถียงถึงประเด็นปัญหาเรื่องการฟ้องปิดปาก แต่จะเป็นการศึกษาถึงสถานะและบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในสายตาของคนในกระบวนการยุติธรรม หลังจากถูกฟ้องเป็นคดีและเริ่มกระบวนการพิจารณาคดีในชั้นศาล ไปจนถึงคำพิพากษาของศาล

5.4.1 กรณีศึกษาที่หนึ่ง (พ.ศ. 2559):

ป้าย “หมู่บ้านนี้ไม่เอาเหมือง” ไม่เป็นการละเมิด

กรณีบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งฟ้องแกนนำหรือผู้นำชาวบ้านกลุ่มรักบ้านเกิดจำนวนหกคน ว่าได้ใช้รถบรรทุกป้ายที่มีข้อความเป็นการต่อต้านหรือใส่ร้ายโจทก์ไปติดตั้งยังสถานที่ต่าง ๆ และมีการก่อสร้างซุ้มประตูทางเข้าหมู่บ้านที่มีข้อความว่า “หมู่บ้านนี้ไม่เอาเหมือง” “ปิดเหมืองฟื้นฟู” เป็นการจงใจให้โจทก์ถูกต่อต้านจากประชาชนทั่วไป ไม่ได้ได้รับความเชื่อถือจากทางราชการ ทำให้โจทก์เสื่อมเสียและโจทก์เป็นบริษัทที่เข้าสู่ตลาดหลักทรัพย์จะทำให้ขาดความน่าเชื่อถือ โดยฟ้องเรียกค่าเสียหาย

219 ดูรายละเอียดเพิ่มเติม สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน “รายงานข้อเสนอแนะต่อการคุ้มครองผู้ใช้สิทธิและเสรีภาพ เพื่อการมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะจากการถูกฟ้องคดี”, จัดพิมพ์โดย สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชนและมูลนิธิสวนวัฒนธรรม, น.8-10, สืบค้นได้ที่ <https://naksit.net/wp-content/uploads/2019/10/20190811-thai.pdf>

220 นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (7)

221 มาตรา 161/1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตาม พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 34) พ.ศ. 2562 ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ หากความปรากฏต่อศาลเองหรือมีพยานหลักฐานที่ศาลเรียกว่าโจทก์ฟ้องคดีโดยไม่สุจริตหรือโดยบิดเบือนข้อเท็จจริง เพื่อกลั่นแกล้งหรือเอาเปรียบจำเลยหรือโดยมุ่งหวังผลอย่างอื่นยิ่งกว่าประโยชน์ที่พึงได้โดยชอบ ให้ศาลยกฟ้อง และห้ามมิให้โจทก์ยื่นฟ้องในเรื่องเดียวกันนั้นอีก การฟ้องโดยไม่สุจริตตามวรรคหนึ่งให้หมายความรวมถึงการที่โจทก์จงใจฝ่าฝืนคำสั่ง คำพิพากษาของศาลในคดีอาญาอื่นซึ่งที่สุดแล้ว โดยปราศจากเหตุผลอันสมควรด้วย

กรณีนี้ศาลชั้นต้นมีคำสั่งยกฟ้อง โดยให้เหตุผลว่าป้ายดังกล่าวและการเรียกร้องของชาวบ้านเป็นไปเพื่อแสดงความคิดเห็น และเป็นข้อเรียกร้องให้หน่วยงานรัฐลงมาแก้ปัญหา และเมื่อทางบริษัทเอกชนอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ได้พิพากษายืนตามศาลชั้นต้น

...การประกอบกิจการของโจทก์ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และมีผลกระทบต่อชาวบ้านในหมู่บ้านจริง ไม่ใช่เรื่องส่วนตัวทั่วไป เมื่อชาวบ้านไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง จึงต้องร้องเรียนและดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้หน่วยงานรับรู้ตามสิทธิของตน นับว่ามีเหตุอันสมควรและเพื่อประโยชน์ของชาวบ้าน ทั้งที่เป็นชาวบ้าน ผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง การกระทำของชาวบ้านดังกล่าวไม่มีกรณีปิดล้อมเหมือง ขัดขวางการดำเนินกิจการงานโดยชอบของโจทก์ แต่กลับเป็นเพียงข้อเรียกร้องการแก้ไขปัญหา จึงเป็นการแสดงความคิดเห็นและเสนอความคิดเห็นไปยังหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องที่มีอำนาจแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน นับได้ว่าเป็นการกระทำเพื่อความชอบธรรม ป้องกันตน หรือป้องกันส่วนได้เสียเกี่ยวกับตนตามคลองธรรม อันเป็นวิสัยของประชาชนย่อมกระทำ เป็นการแสดงความเห็นโดยสุจริต จึงไม่เป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริตและไม่เป็นการละเมิดโจทก์ (คำพิพากษาศาลจังหวัดเลย หน้า 13²²²)

...การปิดป้ายข้อความว่า หมู่บ้านนี้ไม่เอาเหมือง ของจำเลย ไม่มีข้อความใดที่ใส่ร้ายโจทก์อันเป็นการดูหมิ่นเพื่อให้ประชาชนเกลียดชังโจทก์ การปิดป้ายดังกล่าวเป็นการแสดงความเห็นโดยสุจริตและสงบ เพื่อต้องการสื่อสารถึงหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องให้ตระหนักรู้ว่า ชุมชนไม่มั่นใจในความปลอดภัยในชีวิต ไม่มั่นใจต่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขอนามัย คุณภาพชีวิต และต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของส่วนราชการที่มีความสำคัญต่อชุมชนเช่นกัน ซึ่งสิทธิในการแสดงความเห็นโดยสุจริตและสงบนั้น เป็นสิ่งที่ทำได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ไม่เป็นการละเมิดต่อโจทก์... (คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ หน้า 15-16²²³)

คณะผู้วิจัยพบว่าคำพิพากษาในกรณีศึกษาข้างต้นนี้มีความน่าสนใจดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง ศาลไม่ได้พิจารณาเพียงลำพังจากป้ายและข้อความในป้ายว่าครบองค์ประกอบความผิดฐานละเมิดหรือไม่²²⁴ แต่ศาลนำข้อเท็จจริงที่มีการเบิกความถึง “เบื้องหลังการเกิดขึ้นของป้าย” มาพิจารณาด้วย นั่นคือ การพิจารณาถึงการประกอบธุรกิจของเอกชนผู้เป็นโจทก์ที่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพให้แก่ชุมชน²²⁵

ประการที่สอง ในคำพิพากษาในส่วนของการพิเคราะห์โดยศาล ได้อ้างการนำสืบของจำเลยที่อาจตีความได้ว่า ศาลมองเห็นหรือรับรองถึงการรวมกลุ่มของชาวบ้านในการปกป้องสิทธิ ซึ่งเป็นบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ดังปรากฏในคำพิพากษาดังนี้

ชาวบ้านในชุมชนจึงรวมกลุ่มกันโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องคุ้มครองและอนุรักษ์ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เผื่อระวังผลกระทบและเรียกร้องต่อหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องให้ดำเนินการแก้ไขปัญหามาตลอด แต่หน่วยงานราชการไม่ได้แก้ไขปัญหามาโดยตรง²²⁶

จำเลยทั้งหกเป็นชาวบ้านในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมหลังจากโจทก์เข้าดำเนินกิจการแล้ว จึงเป็นการใช้สิทธิชุมชนยื่นหนังสือเรียกร้องต่อหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง...²²⁷

222 คำพิพากษา คดีหมายเลขดำที่ 574/2558 คดีหมายเลขแดงที่ 261/2559 วันที่ 30 มีนาคม 2559, หน้า 13

223 คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ คดีหมายเลขดำที่ 600/2559 คดีหมายเลขแดงที่ 401/2560 วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2560, หน้า 15-16

224 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ผู้ใดจงใจ หรือประมาทเลินเล่อทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น

225 คำพิพากษาศาลจังหวัดเลย, หน้า 9-14, คำพิพากษาศาลอุทธรณ์, หน้า 8-16

226 คำพิพากษา คดีหมายเลขดำที่ 574/2558 คดีหมายเลขแดงที่ 261/2559 วันที่ 30 มีนาคม 2559, หน้า 11

227 คำพิพากษา คดีหมายเลขดำที่ 574/2558 คดีหมายเลขแดงที่ 261/2559 วันที่ 30 มีนาคม 2559, หน้า 13

5.4.2 กรณีศึกษาที่สอง (พ.ศ. 2561):

...เป็นการใช้สิทธิทางศาลที่มีความมุ่งหมายหรือเจตนาให้บุคคลอื่นได้รับความเสียหาย โดยอาศัยศาลเป็นเครื่องกำบัง แกล้งกล่าวหาผู้อื่น...

สืบเนื่องจากกรณีศึกษาที่หนึ่ง หลังจากศาลชั้นต้นยกฟ้องบริษัทเอกชน โดยเห็นว่าการขึ้นป้าย “หมู่บ้านนี้ไม่เอาเหมือง” ไม่เป็นการละเมิดต่อบริษัทเอกชน และศาลอุทธรณ์ก็มีคำพิพากษายืนตามศาลชั้นต้นนั้น ต่อมา ชาวบ้านจึงฟ้องบริษัทเอกชนกลับ เป็นคดีแพ่งฐานละเมิดและเรียกค่าเสียหาย²²⁸ ซึ่งศาลได้มีคำพิพากษาให้ชาวบ้านชนะคดี โดยระบุว่า

/// ป้ายประกาศ ทำนองว่า “หมู่บ้านนี้ไม่เอาเหมือง” “ปิดเหมืองฟื้นฟู” โดยไม่มีข้อความใดที่ใส่ร้ายจำเลย อันเป็นการดูหมิ่น เพื่อให้ประชาชนเกลียดชังจำเลย การปิดป้ายดังกล่าวเป็นเพียงการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริต เพื่อต้องการให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องตระหนักถึงข้อเท็จจริงและชาวบ้านในพื้นที่ได้รับผลกระทบ... เป็นสิทธิในการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริตและสงบเรียบร้อยเป็นสิทธิโดยทั่วไปที่วิญญูชนพึงกระทำได้²²⁹ //

/// ...เมื่อป้ายดังกล่าวไม่มีข้อความที่มีลักษณะทำนองใส่ร้ายหรือหมิ่นประมาทจำเลย น่าเชื่อว่าจำเลยรู้ หรือควรรู้อยู่แล้วว่า การปิดป้ายประกาศดังกล่าวของโจทก์ทั้งหมดเป็นการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริต แต่จำเลยกลับนำคดีไปฟ้องโจทก์ เรียกค่าเสียหาย โดยอ้างว่าป้ายดังกล่าวก่อให้เกิดความเสียหายแก่จำเลย ทำให้จำเลยเสียชื่อเสียง กระทบต่อความน่าเชื่อถือของจำเลยในตลาดหลักทรัพย์ ซึ่งในคดีดังกล่าวปรากฏว่าจำเลยนำพยานเข้าเบิกความเพียงปากเดียว และไม่ปรากฏหลักฐานว่าจำเลยเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์มาแสดง จึงเป็นเพียงการกล่าวอ้างลอย ๆ...²³⁰ //

แม้การใช้สิทธิฟ้องคดีต่อศาลจะเป็นสิทธิที่กฎหมายให้อำนาจไว้ก็ตาม แต่หากเป็นการใช้สิทธิทางศาลที่มีความมุ่งหมายหรือเจตนาให้บุคคลอื่นได้รับความเสียหาย โดยอาศัยศาลเป็นเครื่องมือกำบังแกล้งกล่าวหาบุคคลอื่น อันเป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริตแล้ว ย่อมเป็นการกระทำละเมิดได้²³¹

...จำเลยได้ฟ้องโจทก์ทั้งหมดเป็นคดีแพ่ง ต่อมาศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง เป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริต เป็นการใช้สิทธิซึ่งมีแต่จะให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น อันเป็นการกระทำละเมิด²³² ต่อโจทก์ทั้งหมด...”²³³

คณะวิจัยมีความเห็นว่า การให้เหตุผลของศาลในคำพิพากษานี้มีความน่าสนใจหากจะนำมาพิจารณาเป็นแนวทางการพิจารณาว่าการฟ้องคดีหนึ่ง ๆ เป็นการ “แกล้งฟ้อง” หรือฟ้องปิดปากหรือไม่ อย่างไรก็ตาม อาจมีข้อโต้แย้งว่า คำพิพากษานี้วินิจฉัยขึ้นภายหลังกระบวนการพิจารณาคดีและสืบพยาน ซึ่งประเด็นนี้สามารถถกเถียงในทางวิชาการได้ต่อไป

5.4.3 กรณีศึกษาที่สาม (พ.ศ. 2561):

“นักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน” ในคำสั่งรับฟ้อง

ก่อนหน้าที่จะมีกฎหมายให้ศาลพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของการฟ้องปิดปาก โดยศาลมีอำนาจในการสั่งไม่รับฟ้องได้²³⁴ ในคดีหนึ่ง นักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ถูกฟ้องเป็นจำเลยโต้แย้งว่าคำฟ้องดังกล่าวอาจนับเป็นการฟ้องที่เข้าข่ายการแกล้งฟ้องหรือฟ้องปิดปาก แต่ศาลได้มีคำสั่งรับฟัง โดยให้เหตุผลว่า

228 คำพิพากษา คดีหมายเลขดำที่ 603/2559 คดีหมายเลขแดงที่ 1305/2561 วันที่ 25 ธันวาคม 2561

229 คำพิพากษา คดีหมายเลขดำที่ 603/2559 คดีหมายเลขแดงที่ 1305/2561 วันที่ 25 ธันวาคม 2561, หน้า 15

230 คำพิพากษา คดีหมายเลขดำที่ 603/2559 คดีหมายเลขแดงที่ 1305/2561 วันที่ 25 ธันวาคม 2561, หน้า 15

231 คำพิพากษา คดีหมายเลขดำที่ 603/2559 คดีหมายเลขแดงที่ 1305/2561 วันที่ 25 ธันวาคม 2561, หน้า 16

232 ประมวลแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 421 การใช้สิทธิซึ่งมีแต่จะให้เกิดเสียหายแก่บุคคลอื่นนั้น ท่านว่าเป็นการอันมิชอบด้วยกฎหมาย และมาตรา 420

233 คำพิพากษา คดีหมายเลขดำที่ 603/2559 คดีหมายเลขแดงที่ 1305/2561 วันที่ 25 ธันวาคม 2561, หน้า 16

234 มาตรา 161/1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขโดย พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 34) พ.ศ. 2562

...ควรกล่าวด้วยว่าการเป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน ไม่เป็นเหตุผลสมควรได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายเป็นพิเศษ แตกต่างจากประชาชนทั่วไป เช่นบุคคลสามัญที่บังเอิญพบเห็นความไม่เป็นธรรมแล้วใช้สิทธิในการแสดงความคิดเห็นหรือสิทธิในทางศาลแม้เพียงครั้งเดียว ตรงกันข้าม นักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนควรที่จะมีความรู้และมีมาตรฐานการใช้ความระมัดระวังในการทำงานที่จะตรวจสอบแยกแยะข้อกล่าวหาที่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่แท้จริงออกจากการกลั่นแกล้งกล่าวหาปรักปรำได้ อย่างน้อยในระดับหนึ่ง เพราะการเป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนย่อมต้องมีความรับผิดชอบสำคัญในผลของการกระทำของตนต่อสาธารณชนและปัจเจกชนที่เกี่ยวข้องให้สมแก่ฐานันั้น มิฉะนั้นอาจกลายเป็นผู้ละเมิดสิทธิมนุษยชนเสียเอง...

คดีนี้ โจทก์มิได้ฟ้องจำเลยตั้งแต่ต้นที่มีการริเริ่มตรวจสอบกิจการของโจทก์ แต่โจทก์เพิ่งมาฟ้อง ภายหลังจากที่มีการตรวจสอบเกี่ยวกับข้อกล่าวหา ซึ่งดำเนินการโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน และเจ้าพนักงานตรวจแรงงาน ซึ่งต่อมามีคำพิพากษาศาลแรงงานภาค 1 แล้ว นอกจากนี้ ยังมีการดำเนินคดีระหว่างโจทก์กับบรรดาลูกจ้างเสร็จสิ้นไปในศาลแขวงดอนเมืองแล้วด้วย การที่โจทก์ฟ้องร้องจำเลยเป็นคดีแบบนี้ ย่อมไม่มีผลเป็นการข่มขู่หรือระงับการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนของโจทก์ซึ่งดำเนินการจนจบลงไปแล้วทั้งไม่ปรากฏว่า โจทก์มีการพยายามทำให้จำเลยต้องรับภาระหนักขึ้นในการดำเนินคดี เช่น การกล่าวหาฟ้องร้องต่อศาลหลายศาลที่ตั้งอยู่ในจังหวัดห่างไกล หรือการพยายามประวิงคดีให้ยืดเยื้อล่าช้า หรือเรียกค่าเสียหายจำนวนมาก เป็นต้น ดังนี้ ลำพังการที่โจทก์ฟ้องจำเลยเพราะเหตุที่จำเลยอ้างว่ากระทำการเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเท่านั้น ยังไม่พอฟังว่าโจทก์ไม่สุจริต มิฉะนั้นย่อมเป็นการลิดรอนสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของโจทก์ คดีฟังได้ว่า โจทก์มีอำนาจฟ้อง²³⁵

อย่างไรก็ดี ในคำพิพากษา ไม่มีการกล่าวถึง “นักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน” มีเพียง “จำเลย”

สำหรับจำเลย ที่มีการโพสต์ข้อความบนโซเชียลมีเดีย... ย่อมเป็นปกติธรรมดาที่จำเลย ซึ่งเป็นผู้ติดตามเรื่องดังกล่าว มาแต่ต้นจะเปิดเผยข้อเท็จจริงที่ตนได้มาจากการสัมภาษณ์จำเลยที่ 1 ให้บุคคลภายนอกได้ทราบ นอกจากนั้น ข้อเท็จจริง (ดังกล่าว) ก็มีมูลความจริง มิใช่จำเลยสร้างขึ้นเอง หรือเจตนากระทำการเพื่อใส่ร้ายโจทก์ และข้อพิพาทดังกล่าว มิใช่มีเฉพาะจำเลย ที่ให้ความสนใจ แต่ยังมีคนนำเสนอมานำโดยสื่อมวลชนทั่วไปด้วย การกระทำของจำเลย จึงถือเป็นการกระทำไปโดยสุจริต ดิชม ด้วยความเป็นธรรมซึ่งบุคคลหรือสิ่งใดอันเป็นวิสัยของประชาชนย่อมกระทำ ไม่เป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 329 (3) พิพากษายกฟ้อง²³⁶

ในความเห็นของคณะวิจัย การบังคับใช้หรือการใช้ดุลพินิจของศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 161/1 ยังมีประเด็นที่สามารถถกเถียงในทางวิชาการต่อไป อย่างไรก็ตาม ประเด็นนี้ไม่อยู่ในขอบเขตของการศึกษานี้ ประเด็นที่คณะวิจัยอยากกล่าวถึง คือ ในการต่อสู้ทางคดี นักปกป้องสิทธิมนุษยชนและทนายความพยายามนำเสนอหลักการ แนวคิดเรื่องธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ซึ่งรัฐบาลไทยยอมรับและนำมาปฏิบัติจนนำมาสู่การเกิดขึ้นของแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565) และรับรองสถานะของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนไว้อย่างชัดเจน การที่คำพิพากษาไม่เอ่ยไม่อ้างอิงถึงหลักการเรื่องธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน หรือแม้แต่แผนปฏิบัติการระดับชาติฯ เป็นประเด็นข้อท้าทายของทุกภาคส่วนต่อไป เช่นเดียวกับหลักการสิทธิมนุษยชนประเด็นอื่นที่มักไม่ถูกอ้างอิงหรือกล่าวถึง (Recognized) แต่ด้วยท่าทีของเนื้อหาคำสั่งรับฟ้องในคดี ควรถูกนับเป็นข้อท้าทายในการผลักดันบทบาทสถานะของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนให้เป็นที่รู้จักและเข้าใจ และที่สำคัญคือเป็นที่ยอมรับในวงกว้างมากขึ้น ซึ่งประเด็นนี้เป็นข้อท้าทายสำคัญของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

235 คดีหมายเลขดำที่ อ.3054/2561 หน้า 14-16

236 คดีหมายเลขดำที่ อ.3054/2561 หน้า 19-21

ไม่หมิ่นประมาท อัยการสั่งไม่ฟ้อง

มีบางกรณีที่ไม่ไปถึงขั้นการพิจารณาของศาล ด้วยเพราะอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้อง โดยเห็นว่านักปกป้องสิทธิมนุษยชน ไม่ได้กระทำการหมิ่นประมาท

“ไม่มีข้อความใดที่ทำให้ผู้กล่าวหาได้รับความเสียหาย ถูกดูหมิ่น หรือถูกเกลียดชังแต่อย่างใด ข้อความดังกล่าวเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ ดิชม หรือแสดงความคิดเห็นของ ... (นักปกป้องสิทธิมนุษยชน) ที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของมูลนิธิที่ก่อตั้งขึ้นมา จึงเป็นการดิชม แสดงความคิดเห็นภายในขอบวัตถุประสงค์ของมูลนิธิ เป็นการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยความเป็นธรรม อันเป็นวิสัยของผู้ต้องหาที่สอง ในฐานะประชาชนย่อมทำได้ ไม่ใช่การใส่ความผู้กล่าวหา ให้เสียชื่อเสียง ได้รับความเสียหาย แม้บทความดังกล่าวจะมีการระบุถึงรายงานมูลค่าทรัพย์สินของผู้กล่าวหา แต่ก็เป็นรายละเอียดข้อเท็จจริงที่ปรากฏในการยื่นบัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน ที่กฎหมายได้กำหนดให้ต้องยื่นบัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน รวมถึงกำหนดให้มีการเผยแพร่ให้ประชาชนทราบเป็นการทั่วไป จึงเห็นว่าข้อเท็จจริงดังกล่าวเป็นข้อเท็จจริงที่ประชาชนทั่วไปสามารถค้นหาและตรวจสอบได้ปกติ ... การที่ผู้กล่าวหาว่าบทความดังกล่าวมีความเชื่อมโยงหรือมีนัยสัมพันธ์ในลักษณะกระทำทุจริตร่วมกัน หรือให้ความช่วยเหลือกันและกันในการทุจริต เป็นเพียงความรู้สึกของผู้กล่าวหาเท่านั้น คดีมีพยานหลักฐานไม่พอฟ้อง...”²³⁷

5.4.4 กรณีศึกษาที่สี่ (พ.ศ. 2563):

“ผู้บุกรุก” ในคำฟ้องของอัยการ กับ “ชาวบ้านผู้คัดค้าน” ในคำพิพากษา

“ผู้บุกรุก” ในคำฟ้องของอัยการ

15 มีนาคม 2563 เวลากลางวัน ชาวบ้านจำนวนประมาณ 300 คน จากชุมชนปากบาราซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกปากบารา อำเภอลงจู จังหวัดสตูล ได้พยายามเข้าไปในโรงเรียนแห่งหนึ่งซึ่งหน่วยงานรัฐแห่งหนึ่งได้ขออนุญาตใช้เป็นสถานที่สำหรับจัดประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียเพื่อกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพต่อโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา โดยในการเข้าไบนั้น ชาวบ้านได้ทุบทำลายกุญแจที่ล็อคประตูทางเข้า (คิดเป็นค่าความเสียหาย 300 บาท) มีการจัดลวดหนามเพื่อให้สามารถเข้าไปด้านในได้ (คิดเป็นค่าความเสียหาย 1,000 บาท) และได้ร่วมกัน “บุกยึด” สถานที่จัดประชุม จนกระทั่งเช้าวันต่อมา โดยมีชาวบ้านอีกจำนวนหนึ่งมาสมทบ ได้ขัดขวางเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานรัฐดังกล่าวและประชาชนที่ประสงค์จะเข้าร่วมการประชุม

ข้อเท็จจริงข้างต้นปรากฏในคำพิพากษาที่สรุปคำฟ้องของอัยการฟ้องชาวบ้านและเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน รวม 9 คน ในฐานะรบกวนการครอบครองสิ่งทรมทรัพย์ของผู้เสียหายและประชาชนโดยปกติสุข มีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาฐานบุกรุก^{238 239} โดยระบุว่านอกจากกุญแจล็อคประตูและลวดหนามแล้ว ยังมีโต๊ะของโรงเรียนอีก 25 ตัวที่ได้รับความเสียหาย

การฟ้องคดีนี้เกิดก่อนที่จะมีการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 161/1 ศาลได้มีคำสั่งรับฟ้องซึ่งก็เท่ากับว่าในเบื้องต้นศาลเห็นว่าการกระทำดังกล่าวของชาวบ้าน “มีมูล”

237 คำสั่ง อ.ส.00098/0302 ในคดีภาคเอกชนฟ้องนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเป็นคดีอาญา ในความผิดฐานหมิ่นประมาทโดยการโฆษณา ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 83 มาตรา 326 และมาตรา 328 โดยอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้อง

238 ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 83 มาตรา 362 และมาตรา 365

239 คำพิพากษาศาลจังหวัดสตูล คดีหมายเลขคำที่ อ 686/2592 คดีหมายเลขแดงที่ อ 887/2563 วันที่ 25 ธันวาคม 2563

5.4.5 ในห้องพิจารณาคดี

ฝ่ายโจทก์ (อัยการ) ได้นำสืบถึงความจำเป็นที่จะต้องจัดให้มีเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา เนื่องจากเป็นโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ ซึ่งจะต้องจัดทำรายงานวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) ตามประกาศสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเวทีรับฟังความคิดเห็นครั้งนี้เป็นครั้งแรกโดยมีระยะเวลา 5 วัน

ฝ่ายจำเลยทั้งเก้า ได้นำสืบว่า จำเลยที่ 1 และที่ 6 พร้อมด้วยชาวบ้านผู้คัดค้านเป็นบุคคลในชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมของจังหวัดสตูล และอาศัยอยู่บริเวณรอบอ่าวปากบารา จำเลยทั้งเก้าและราษฎรผู้ครอบครองที่ดินได้รับผลกระทบจากโครงการก่อสร้างทำเรื่อน้ำลึกลงปากบาราใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญในฐานะบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีตามรัฐธรรมนูญ²⁴⁰ เพื่อให้ได้ความยุติธรรม ไม่ได้ข่มขู่รัฐบาล เห็นว่า “หากผู้เสียหายเสนอรายงานวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ณ พื้นที่ปากอ่าวบาราไม่ตรงต่อความจริง จะมีผลถึงการอนุมัติการก่อสร้างโครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา บริเวณอ่าวปากบารา และบริเวณใกล้เคียงมีสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม โบราณวัตถุ จำเลยทั้งเก้ากับชาวบ้านผู้คัดค้านเข้าไปในโรงเรียน เพราะต้องการต่อร้องให้เลื่อนการประชุมรับฟังความคิดเห็นออกไปก่อน หากจัดประชุมไปแล้วย่อมยากแก่การแก้ไขได้ จำเลยและชาวบ้านผู้คัดค้านไม่ได้เข้ายึดพื้นที่ ไม่มีเจตนาบุกรุก และเสนอว่าก่อนที่จะมีการจัดประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นเพื่อการจัดทำรายงานวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ควรจะจัดทำรายงานวิเคราะห์ผลกระทบภาพรวมของภาคใต้ (SEA) ก่อน”

พยาน ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจระบุว่า มีผู้คัดค้านประมาณ 100 คน นั่งปิดประตูโรงเรียนทั้งด้านนอกและด้านในไม่ให้คนเข้าไป มีการใช้โทรโข่ง ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจพยายามเจรจาขอให้มีการประชุม แต่กลุ่มผู้คัดค้านยืนยันให้ยกเลิกการประชุม มีการตั้งเป็นกำแพงชาวบ้าน แต่ไม่มีการกระทบกระทั่งกัน รถแท็กซี่สามล้อของมีคมแท่งยางรถยนต์จนรั้ว ป้ายแห่งถูกพันสีข้อความเอกสารประชาสัมพันธ์และไมโครโฟนหายไป มีวัยรุ่นประมาณ 4-5 คน เข้ามากระชาก นาย น. จนล้มลง และถูกรถบีบ มีเจ้าหน้าที่ตำรวจมาห้ามและมีคนพานาย น. ออกไป และนาย น. ได้ไปแจ้งความ นอกจากนี้ กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านยังมีการผลิตเทียนกันปราศรัยให้ความรู้แก่ประชาชนถึงผลกระทบเกี่ยวกับการก่อสร้างทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา ข้อดีข้อเสีย และชักชวนให้ชาวบ้านคัดค้านการประชุมรับฟังความคิดเห็นฯ ท้ายที่สุดการประชุมต้องยุติลง โดยคำสั่งของผู้ว่าราชการจังหวัดที่ลงไปในพื้นที่เกิดเหตุ

5.4.6 “ชาวบ้านผู้คัดค้าน” ในคำพิพากษา

“เห็นว่า ผู้เสียหายเป็นผู้ครอบครองหอประชุมโรงเรียนบริเวณที่เกิดเหตุเพื่อจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชน โดยปิดประตูหอประชุมไว้ มีเจ้าหน้าที่ทหารยืนเฝ้ารักษาความปลอดภัยชัดเจน ดังปรากฏตามภาพถ่าย จำเลยทั้งเก้ากับพวกประมาณ 300 คนถึง 500 คน ไม่ได้ฝ่าแนวตั้งรับของเจ้าหน้าที่ทหารเข้าไปในหอประชุมโรงเรียนดังกล่าวแล้วยึดพื้นที่ไว้แต่อย่างใด ดังปรากฏตามภาพถ่ายว่ากลุ่มผู้คัดค้านอยู่ในเต็นท์และบริเวณสนามโรงเรียนและไม่ได้ละเมิดต่อสิทธิในการครอบครองพื้นที่ของผู้เสียหาย อ่าวปากบาราเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ประชาชนจำนวนมากได้ใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยวและประมงพื้นบ้านมาเป็นเวลาช้านาน และยังคงเป็นสิทธิโดยชอบธรรมของประชาชนในพื้นที่ที่จะใช้สอยและหาประโยชน์จากอ่าวปากบาราเพื่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีพเท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมายบ้านเมืองสืบต่อไปได้ มิใช่เป็นสิทธิของบุคคลหนึ่งบุคคลใด หรือหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใดโดยเฉพาะ การที่ผู้เสียหายจะเข้าไปดำเนินการก่อสร้างทำเรื่อน้ำลึกลงปากบาราตามโครงการก่อสร้างทำเรื่อน้ำลึกลงปากบาราซึ่งต้องมีการปิดกั้นทางเดินเรือบริเวณดังกล่าวและระเบิดหินเพื่อนำมาถมทะเล อันทำให้ธรรมชาติต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมายนั้น ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่และตลอดชายฝั่งอ่าวปากบาราในหลาย ๆ ด้านอย่างมากด้วยเช่นกัน จึงควรที่ต้องมีการศึกษาผลเสียอย่างละเอียดรอบคอบก่อนตัดสินใจดำเนินการ มิใช่มุ่งประโยชน์ด้านการคมนาคมและการขนส่งของประเทศเพียงด้านเดียว โดยไม่นำพาต่อความเดือดร้อนของประชาชนที่ต้องได้รับผลกระทบดังกล่าว แต่จากทางนำสืบของโจทก์ ไม่ปรากฏว่าผู้เสียหายได้ศึกษาความเป็นมาอย่างดีแล้วว่าการสร้างทำเรื่อน้ำลึกลงปากบาราจะไม่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนแต่ประการใด

240 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 43 บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ (1) อนุรักษ์ฟื้นฟูหรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ (2) จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

โดยการเคลื่อนไหวของจำเลยทั้งเก้ากับพวกดังกล่าวเกิดขึ้นก่อนหน้าวันเกิดเหตุเป็นเวลานานแล้ว โดยพยาน (เจ้าหน้าที่ตำรวจ) รายงานและเฝ้าติดตามความเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้คัดค้านตั้งแต่วันที่ 16 มีนาคม 2560 ที่มีการรวมกลุ่มกันที่ลานสลับแปดล้าน พยานสืบสวนหาข่าวทำให้พยานทราบว่ากลุ่มผู้คัดค้านมีเจตนาหลักเรื่องขอให้เลื่อนการประชุมออกไปก่อน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเพราะผู้มีอำนาจตัดสินใจไม่ลงไปเจรจากับกลุ่มผู้คัดค้านเสียแต่ต้น การชุมนุมในครั้งนี้เป็นการเรียกร้องให้รัฐบาลและผู้เสียหายลงไปแก้ปัญหาความเดือดร้อนของกลุ่มผู้คัดค้าน หลังจากกลุ่มผู้คัดค้านเข้าไปในโรงเรียน (ได้ความจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ) ว่า เขาเจรจากับผู้คัดค้าน ก็ยังคงเป็นผู้ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจต่อข้อเรียกร้องของกลุ่มผู้คัดค้าน ความเดือดร้อนตามข้อเรียกร้องจึงยังไม่ได้รับการแก้ไข จำเลยทั้งเก้ากับพวกซึ่งรวมกลุ่มคัดค้านด้วยความสงบโดยปราศจากอาวุธและมีได้ใช้กำลังประทุษร้ายใด ๆ

การกระทำของจำเลยทั้งเก้าและพวก แม้จะรวมกลุ่มกันแต่ก็มิได้เข้ายึดพื้นที่ที่มีการจัดประชุม จึงยังไม่เป็นการละเมิดต่อสิทธิในการครอบครองพื้นที่ของผู้เสียหาย และการกระทำของจำเลยทั้งเก้าและพวกปราศจากอาวุธและมีได้ใช้ความรุนแรงใด ๆ จึงไม่เป็นการประสงค์ต่อผลและเล็งเห็นผลเป็นการรบกวนการครอบครองอสังหาริมทรัพย์ของผู้เสียหายโดยปกติสุข หลังจากผู้ว่าราชการจังหวัดสตูลดำเนินการเจรจากับกลุ่มผู้คัดค้าน และสั่งยกเลิกการประชุม กลุ่มผู้คัดค้านต่างก็สลายตัวไป การกระทำของจำเลยทั้งเก้าดังกล่าวจึงเป็นการกระทำไปโดยไม่มีเจตนาบุกรุกแต่อย่างใด จำเลยทั้งเก้าจึงไม่มีความผิดตามโจทก์ฟ้อง”²⁴¹

อาจกล่าวโดยสรุป **คณะวิจัยมีความเห็นว่า** ในสายตาของศาลแล้ว จำเลยทั้งเก้าและชาวบ้านประมาณ 300 คน หรือ “ชาวบ้านผู้คัดค้าน” นั้น มีองค์ประกอบหรือคำสำคัญ (Keywords) คือ

ประการที่หนึ่ง - ชาวบ้านรวมกลุ่มกันชุมนุมเพื่อเรียกร้องประโยชน์สาธารณะ กล่าวคือ อ่าวปากบาราเป็นสาธารณสมบัติ ไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง ดังนั้น โครงการขนาดใหญ่ที่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ควรจะต้องดำเนินการศึกษาอย่างละเอียดรอบคอบ รวมถึงรับฟังความเห็นของชาวบ้าน แม้แต่ฝ่ายโจทก์เอง ก็ไม่สามารถนำสืบให้เห็นว่า “ผู้เสียหายได้ศึกษา มาเป็นอย่างดีแล้วว่าการสร้างท่าเรือน้ำลึกจะไม่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตประชาชนแต่ประการใด” และที่ผ่านมา “ชาวบ้านผู้คัดค้าน” ได้พยายามเรียกร้องให้รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมารับฟังปัญหาและแก้ไขแล้ว แต่ไม่เคยได้ผล

ประการที่สอง - การชุมนุม การปราศรัยของชาวบ้านเป็นการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ

ประการที่สาม - ชาวบ้านประสงค์เพียงให้ยกเลิกการประชุม เพราะหากการประชุมดำเนินยอมยากจะแก้ไขได้ ไม่ได้มีเจตนาบุกรุก

นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกตที่สำคัญว่า แม้ว่าในคำพิพากษาจะไม่ได้ปรากฏการรับรองถึงบทบาทสถานะของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน แต่คำพิพากษาก็ยอมรับว่า “จำเลยทั้งเก้าและชาวบ้านผู้คัดค้าน” เป็นบุคคล กลุ่มบุคคลที่ต่อสู้ ปกป้องสิทธิในสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดี สิทธิในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่อการเกิดขึ้นของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่

ข้อสังเกตต่อมุมมองของคนในกระบวนการยุติธรรมต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

คณะวิจัยมีความเห็นว่า ประเด็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชนยังเป็นประเด็นที่ใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย แม้จะมีคดีที่ศาลเอ่ยถึง “นักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน” ในคำสั่งรับฟ้อง (คดีหมายเลขดำที่ อ.3054/2561) การพิจารณาและให้เหตุผลของศาลสะท้อนถึงท่าทีและมุมมองของผู้พิพากษต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในกรณีดังกล่าวอย่างน่าสนใจ กล่าวคือ คำพิพากษา กำลังสะท้อนถึงข้อท้าทายต่อการใช้ดุลพินิจ หรือการปรับใช้มาตรา 161/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในกรณีที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนถูกฟ้องร้องด้วยความผิดฐานหมิ่นประมาท ซึ่งควรเป็นประเด็นที่ถูกหยิบยกพิจารณาต่อในเชิงวิชาการต่อไป

แม้กรณีตัวอย่างที่ยกมาในงานศึกษานี้ คำพิพากษาส่วนใหญ่ส่งผลลัพธ์ที่เป็นคุณแก่นักปกป้องสิทธิมนุษยชน ในนามของ “ชาวบ้านกลุ่มผู้คัดค้าน” หรือ “จำเลย” แต่ยังมีอีกหลายกรณี/คดีที่คำพิพากษาส่งผลในทางตรงกันข้าม คณะวิจัยเห็นว่า การสร้างพื้นที่พูดคุย เพื่อทำความเข้าใจต่อบทบาทนักปกป้องสิทธิมนุษยชน การคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน รวมถึงหลักการสิทธิมนุษยชน เป็นภารกิจที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

241 คำพิพากษาศาลจังหวัดสตูล คดีหมายเลขดำที่ อ 686/2592 คดีหมายเลขแดงที่ อ 887/2563 วันที่ 25 ธันวาคม 2563 หน้า 31-36

บุคคลในกระบวนการยุติธรรมที่ต้องกล่าวถึงด้วยก็คือ ทนายความ มีข้อสังเกตว่าการสู้คดีในกรณีตัวอย่างต่าง ๆ ที่ยกขึ้นมาในบทนี้ ทนายความและนักปกป้องสิทธิมนุษยชนพยายามอ้างอิง และนำหลักการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน รวมถึงหลักการสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้ในชั้นพิจารณาคดี แต่ต้องกล่าวด้วยว่า มิใช่ทนายความทุกคนจะเข้าใจมาตรฐานระหว่างประเทศเหล่านี้ และนี่อาจเป็นอีกภารกิจของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กสม. และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องที่อาจทำงานประสานกับองค์กรวิชาชีพอย่างสภาทนายความ ในการเพิ่มขีดความสามารถในการปรับใช้กลไกระหว่างประเทศในฐานะเครื่องมือหนึ่งในการต่อสู้คดีเพื่อสิทธิของลูกความ²⁴²

5.5 การบังคับใช้กฎหมายโดยหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง

จากการเก็บข้อมูลในงานวิจัยนี้ พบว่าปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ชาวบ้าน ชุมชนรวมกลุ่มกัน หรือการปรากฏตัวของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในหลากหลายพื้นที่ คือ ประสิทธิภาพของการบังคับใช้กฎหมาย รวมถึงการลงไปถึงพื้นที่เกิดเหตุล่าช้า การแก้ปัญหาล่าช้า ทำให้นักปกป้องสิทธิมนุษยชน หรือชาวบ้าน ชุมชนต่าง ๆ ต้องลงมือติดตาม ตรวจสอบ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง อันเป็นการผลักดันให้นักปกป้องสิทธิมนุษยชน รวมถึงชาวบ้านให้ต้องเผชิญหน้ากับโครงการพัฒนาต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ในกรณีของกรณีศึกษาที่หนึ่งและที่สอง ที่คำพิพากษาเองก็ระบุถึงความล่าช้าในการลงมือแก้ปัญหาของหน่วยงานรัฐหน่วยงานต่าง ๆ ท้ายที่สุดเมื่อเกิดการเผชิญหน้าใน “ที่เกิดเหตุ” หรือเรื่องยืดเยื้อกลายเป็นคดีความ หน่วยงานรัฐต้นทางก็หลุดลอยไปจากสมการความขัดแย้ง เหลือเพียงบริษัทเอกชนและนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ผลัดกันเป็นโจทก์และจำเลยในคดีความ

ประการสำคัญ แม้ในสถานการณ์ที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนและชาวบ้านจะชนะคดี แต่ก็มีต้นทุนที่ต้องจ่าย ไม่ว่าจะเป็นเวลา การขาดงาน การขาดรายได้ สุขภาพจิต ฯลฯ ยกตัวอย่างกรณีศึกษาที่หนึ่งและที่สอง ที่มีคดีความเกิดขึ้นก่อนหน้านั้น และตามมาเพียงกรณีเดียวพบว่า มีคดีความระหว่างบริษัทเอกชนฟ้องชาวบ้านและนักปกป้องสิทธิมนุษยชน นับตั้งแต่ปี 2558 จนถึงปัจจุบันมากกว่า 10 คดี ทั้งกรณีที่บริษัทเอกชนฟ้องชาวบ้านและนักปกป้องสิทธิมนุษยชน²⁴³ กรณีที่บริษัทเอกชนฟ้องสื่อมวลชน²⁴⁴ และมีคดีที่ชาวบ้านฟ้องบริษัทกลับอีก²⁴⁵

ประเด็นสำคัญจึงมีอยู่ว่า หากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของตนเอง ย่อมส่งผลต่อการลดลงของความขัดแย้งภายใต้หลักการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน และลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

5.6 การพินิจถอยนวล

ประเด็นสุดท้ายนี้เชื่อมโยงกับประเด็นก่อนหน้า การที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าหรือละเลยการปฏิบัติหน้าที่ย่อมเป็นปัจจัยผลักดันให้นักปกป้องสิทธิมนุษยชนและชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากการดำเนินธุรกิจต้องเผชิญหน้ากับอีกฝ่าย ไปจนถึงเกิดการดำเนินโครงการที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน สิ่งแวดล้อม สุขภาพ วิถีชีวิตฯ ของชุมชน โดยที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น ยิ่งส่งผลให้เกิดความเสียหายมากขึ้นแก่นักปกป้องสิทธิมนุษยชน

242 ทนายความสิทธิมนุษยชน (1)

243 ข้อมูลเบื้องต้น: คำพิพากษาศาลชั้นต้น เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2558, 30 มีนาคม 2559, 29 พฤศจิกายน 2559, 14 กุมภาพันธ์ 2560, 9 มีนาคม 2561, 19 เมษายน 2561, 24 กรกฎาคม 2561, 9 สิงหาคม 2561, 30 กรกฎาคม 2562

คำพิพากษาศาลชั้นอุทธรณ์ วันที่ 4 มีนาคม 2559, 30 ตุลาคม 2560, 13 มีนาคม 2562

244 ข้อมูลเบื้องต้น: คำพิพากษาศาลชั้นต้น พฤศจิกายน 2559, คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ มกราคม 2561

245 ข้อมูลเบื้องต้น: คำพิพากษาเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2559, 13 ธันวาคม 2561, 25 ธันวาคม 2561

บทที่ 6
บทวิเคราะห์

จากผลการศึกษาและข้อถกเถียงข้างต้น คณะวิจัยมีข้อวิเคราะห์และความเห็นดังต่อไปนี้

- 6.1 แม้ความหมาย รวมถึงสถานะบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน จะมีความชัดเจนในทางระหว่างประเทศ รวมถึงหน่วยงานในประเทศไทยอย่าง กสม. ก็ได้กำหนดนิยามความหมายไว้ แต่ความหมาย รวมถึงบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ยังไม่เป็นที่รู้จักเข้าใจในวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางปฏิบัติของหน่วยงานรัฐ หรือแม้แต่กลไกการร้องทุกข์ของรัฐที่ไม่ใช่ กระบวนการยุติธรรม (State Non-Judicial Mechanism) ความเข้าใจและความยอมรับต่อบทบาทนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ยังขาดความสม่ำเสมอและทั่วถึง ประเด็นนี้ส่งผลอย่างสำคัญต่อความเสี่ยงของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนจากการถูกคุกคามทุกรูปแบบ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และ กสม. ควรเป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนามาตรการต่าง ๆ เพื่อการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนต่อไป
- 6.2 กลไกหรือมาตรการด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่เพื่อคุ้มครอง เยียวยาสำหรับชุมชน รวมถึงนักปกป้องสิทธิมนุษยชน อาทิจุติธรรมชุมชน การคุ้มครองพยาน การให้ความช่วยเหลือต่อจำเลย หรือผู้เสียหายในคดี ฯลฯ ที่อยู่ระหว่างการพัฒนาปรับปรุงเป็นเรื่องที่น่าชื่นชม แต่การพัฒนามาตรการอื่น ๆ หรือที่อยู่ระหว่างการพัฒนา อาทิ การคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแส (Whistle blower) ควรเปิดกว้างให้กับกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ โดยศึกษาทบทวนแนวปฏิบัติของต่างประเทศประกอบ²⁴⁶
- 6.3 การมีกฎหมายเฉพาะเพื่อการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน แม้จะมีกฎหมายต้นแบบ (Model Law for the Recognition and Protection of Human Rights Defender) ที่สังคมไทยสามารถนำมาปรับใช้หรือต่อยอด ดังที่ประเทศต่าง ๆ (อาทิ โคลอมเบีย ฟิลิปปินส์) นำไปปรับใช้เป็นกฎหมายเฉพาะของตนเอง แต่เป้าหมายและกระบวนการในเรื่องนี้ควรเป็นไปอย่างมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน
- 6.4 การบังคับใช้กฎหมายของหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่กำกับดูแลการดำเนินการของโครงการพัฒนาต่าง ๆ การกำกับดูแลกระบวนการจัดทำ EIA CHIA SEA การติดตามตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมก่อนและระหว่างการดำเนินโครงการต่าง ๆ รวมถึงเมื่อสิ้นสุดโครงการ ฯลฯ ขาดการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วน เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเกิดขึ้นของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน เปรียบได้กับต้นทางของการลดหรือเพิ่มความขัดแย้ง การเผชิญหน้าระหว่างชุมชนและผู้ประกอบการหรือเจ้าของโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายไม่เข้าใจถึงบทบาทสถานะของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน การเผชิญหน้าย่อมขยายไปสู่การคุกคามนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ นักปกป้องสิทธิมนุษยชนควรถูกนับรวมเข้าเป็นหนึ่งในผู้มีส่วนได้เสียในการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder Analysis)
- 6.5 แม้ว่าจะมีการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่มุ่งป้องกันการฟ้องคดีปิดปากนักปกป้องสิทธิมนุษยชน แต่ในทางปฏิบัติ การ “สั่งฟ้อง” หรือ “การรับฟ้อง” ยังคงเกิดขึ้นต่อไปด้วยเหตุผลที่เห็นว่าเกรงว่าจะเป็นการปิดโอกาสการปกป้องสิทธิของโจทก์ รวมถึงความพยายามไกล่เกลี่ย การโน้มน้าวให้นักปกป้องสิทธิมนุษยชน “ขอโทษ” การตัดหรือละเลยความเชื่อมโยงระหว่างเหตุและผลของการปกป้องสิทธิของบุคคล ชุมชนนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ฯลฯ ในหลายกรณี นำไปสู่ข้อขัดแย้ง คำถามต่อความเข้าใจ ความเท่าทันต่อมาตรฐานระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน พันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ความเชื่อมโยงต่อสิทธิในการปกป้องสิทธิ สิทธิในการมีคุณภาพชีวิตที่ดี สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี การมีส่วนร่วมในการพัฒนาในระดับพื้นที่ของผู้อื่น รวมถึงบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีผลต่อการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการยุติหรือลดบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนของกลไกกระบวนการยุติธรรมและมีใช้ กระบวนการยุติธรรม (Judicial mechanism and non-judicial mechanism)
- 6.6 ผู้กำกับดูแลภาคธุรกิจ อย่าง ก.ล.ต. ที่พยายามพัฒนาเครื่องมือใหม่ ๆ เพื่อเชิญชวนภาคธุรกิจในตลาดหลักทรัพย์ให้ ความสนใจต่อหลักการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน เป็นจุดเริ่มต้นที่น่าชื่นชมเช่นกัน และการผสมผสานหลักการใช้กฎหมาย (Regulatory discipline) แรงผลักดันจากตลาด (Market force) และวินัยในตนเอง (Self-discipline) นับเป็นพันธกิจที่ท้าทายสำหรับ ก.ล.ต. อย่างไรก็ตาม ก.ล.ต. จำเป็นต้องพิจารณาการพัฒนา การปรับใช้เครื่องมือหรือกลไกทั้งในเชิงบังคับและสมัครใจ โดยพิจารณาถึงการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน (Human Rights Due Diligence: HRDD) มาตรการกลไก รับข้อร้องเรียน (Operational Grievance Mechanism: OGM) การส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศและวัฒนธรรม ความหลากหลาย (Diversity and inclusion) การไม่ทนต่อการตอบโต้ที่เป็นการละเมิด (Zero Tolerance on Reprisal) รวมถึงหลักการอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับหลักการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนสากล เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องต้องพิจารณาและปรับใช้ต่อไปในอนาคต

246 อาทิ Guidelines for protection programs ซึ่งมีกรกล่าวถึงไว้ใน A/HRC/13/22, para.113 and 111, Accessed 20 May 2021, <https://www2.ohchr.org/english/issues/defenders/docs/a.hrc.13.22.pdf>

บทที่ 7

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาและประเมินสถานการณ์ความเสี่ยงที่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนกำลังเผชิญในบทที่ผ่านมา งานวิจัยฉบับนี้มีข้อเสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนดำเนินการดังต่อไปนี้

เป้าหมาย	แนวทาง	ตัวชี้วัด
1. สร้างความรู้ความเข้าใจ การยอมรับต่อสถานะและบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน	1.1. รับรองสถานะและบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ผ่านมาตรการ “บันทึกความเข้าใจร่วม” ระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจและภาคประชาสังคม รวมถึงนักปกป้องสิทธิมนุษยชน	<ul style="list-style-type: none"> • เกิดบันทึกความเข้าใจระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจกับภาคประชาสังคม
	1.2. ขับเคลื่อนความรู้และตระหนักต่อบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ทุกภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ และสาธารณะ มีความเข้าใจที่สอดคล้องตรงกัน	<ul style="list-style-type: none"> • หน่วยงานรัฐและภาคธุรกิจร่วมกันพัฒนาแนวทางการทำความเข้าใจต่อบทบาท สถานะของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนขึ้น • จำนวนคดีการฟ้องปิดปากลดลง
	1.3. สร้างความเข้าใจต่อสถานะ บทบาท และวิธีการดำเนินงานของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ภายใต้มาตรฐานระหว่างประเทศ กับบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ ตำรวจ อัยการ และผู้พิพากษา ทั้งในระดับส่วนกลางและระดับภูมิภาค	<ul style="list-style-type: none"> • เกิดแนวปฏิบัติต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในสำนักงานตำรวจแห่งชาติ • สร้างพื้นที่สนทนา โดยอาจเริ่มจากการพัฒนาหลักสูตรการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจต่อมาตรฐานในทางระหว่างประเทศด้านการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน รวมถึงหลักการสิทธิมนุษยชน และเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนระหว่างอัยการ ผู้พิพากษา และนักปกป้องสิทธิมนุษยชน รวมถึงเอกสารเผยแพร่ • เกิดแนวปฏิบัติในการใช้ดุลพินิจ มาตรา 161/1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา • จำนวนคดีฟ้องปิดปากที่ลดจำนวนลง • จัดทำแผนงาน (Action Plan) สำหรับหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ในการส่งเสริมการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน
	1.4. การพัฒนากฎหมายเพื่อการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนอย่างมีส่วนร่วม แม้ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายจะเป็นประเด็นปัญหาสำคัญของสังคมไทย แต่การคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองโดยกฎหมายก็ยังเป็นสิ่งจำเป็น โดยกระบวนการร่างกฎหมายจะต้องเป็นไปโดยมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยอาจพิจารณา/ปรับใช้/ต่อยอดจาก Model Law for the Recognition and Protection of Human Rights Defender ²⁴⁷	<ul style="list-style-type: none"> • เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการร่างกฎหมาย • เกิดร่างกฎหมาย • เกิดกฎหมาย
2. เสริมสร้างขีดความสามารถ ความเข้มแข็งให้กับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน	2.1. จัดอบรม เผยแพร่ความรู้ในประเด็นต่าง ๆ โดยคำนึงว่าให้ชุมชนที่มีความเสี่ยงหรือได้รับผลกระทบจากกิจการของภาคธุรกิจเป็นศูนย์กลาง อาทิ การอบรมเรื่องความปลอดภัย ระบบความปลอดภัยในโลกดิจิทัล	<ul style="list-style-type: none"> • จำนวนประเด็นความรู้/กิจกรรมในแต่ละภาคของประเทศ

247 ดูเพิ่มเติมหัวข้อการศึกษาที่ 4.3.4 หรือ <https://shr.ch/defenders-toolbox/model-law/#:~:text=A%20Model%20Law%20was%20developed,experts%20and%20jurists%20in%202016.>

เป้าหมาย	แนวทาง	ตัวชี้วัด
3. พัฒนากลไกการคุ้มครองและให้ความช่วยเหลือแก่นักปกป้องสิทธิมนุษยชน	<p>3.1. ปรับปรุงกลไกและมาตรการต่าง ๆ เพื่อการให้ความช่วยเหลือแก่นักปกป้องสิทธิมนุษยชน อาทิ กองทุนยุติธรรม ควรต้องมีการพัฒนาปรับปรุงเพื่อลดเงื่อนไข และเพิ่มขีดความสามารถลดภาระทางการเงิน/ค่าใช้จ่ายได้จริง เพื่อให้การสนับสนุนแก่นักปกป้องสิทธิมนุษยชน รวมถึงบุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างถ้วนหน้า ปรับปรุงกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ย โดยคำนึงถึงความเท่าเทียมของผู้เจรจา</p> <p>3.2. พัฒนาแนวคิดของการคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแส (Whistle blower) (อาจนำแนวคิด White list มาทบทวน) โดยสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจากภาคประชาสังคม²⁴⁸</p>	<ul style="list-style-type: none"> • กองทุนยุติธรรม มีการพิจารณาปรับปรุงหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือ รวมถึงเปิดโอกาสให้นักปกป้องสิทธิมนุษยชนสามารถเข้าถึงการช่วยเหลือโดยไม่เลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งสัญชาติ สถานะการเข้าเมือง • เกิดงานศึกษาทบทวนและข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงกลไก มาตรการต่าง ๆ ทั้งระบบ โดยกระบวนการมีส่วนร่วม • กลไกใหม่ในการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน อย่างมีส่วนร่วม
4. มาตรการเพื่อลด/ป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน	<p>4.1. หน่วยงานรัฐต้องบังคับใช้กฎหมายเพื่อการกำกับดูแลการดำเนินงานของโครงการต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนของบุคคลหรือชุมชนโดยโครงการ ไม่ว่าจะในด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตฯ จะต้องมาแก้ไขเยียวยาอย่างทันตสถานการณ์ปัญหา</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ปัญหาการเผชิญหน้าระหว่างนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ชุมชน กับโครงการต่าง ๆ ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นและได้รับการแก้ไขปัญหา • เกิดพื้นที่ต้นแบบการปรึกษาหารือตั้งแต่เริ่มต้นโครงการระหว่างชุมชนกับเจ้าของโครงการภาครัฐกิจหรือรัฐ
5. ขับเคลื่อนกับภาคธุรกิจภายใต้หลักการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน	<p>5.1. เผยแพร่ความรู้ ภูมิศึกษาของการปรับตัวให้เท่าทันต่อมาตรฐานในทางระหว่างประเทศ โดยคำนึงถึงการสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคธุรกิจกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน</p> <p>5.2. พัฒนาเครื่องมือหรือกลไกทั้งในเชิงบังคับและสมัครใจ โดยพิจารณาถึงการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน (Human Rights Due Diligence: HRDD) มาตรการกลไกรับข้อร้องเรียน (Operational Grievance Mechanism: OGM) รวมถึงหลักการธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน รวมถึงหลักการส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศและวัฒนธรรมความหลากหลาย (Diversity and inclusion)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • หลักสูตรการอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสนับสนุนให้ภาคธุรกิจมีความเข้าใจต่อมาตรฐานในทางระหว่างประเทศ และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน • เกิดแนวปฏิบัติ คู่มือเพื่อทำความเข้าใจสถานะและบทบาทของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน รวมถึงแนวปฏิบัติของภาคธุรกิจ²⁴⁹, LGBTi Business Standards • การประกาศนโยบายการไม่ทนต่อการตอบโต้ที่เป็นการละเมิด (Zero Tolerance on Reprisal) • เกิดกลไกการร้องเรียนขึ้นในภาคธุรกิจ • เกิดมาตรการ/เครื่องมือในเชิงบังคับ • เกิดมาตรการ/เครื่องมือในเชิงสมัครใจ

248 พิจารณาแนวปฏิบัติของต่างประเทศประกอบ อาทิ Guidelines for protection programs ซึ่งมีการกล่าวถึงไว้ใน A/HRC/13/22, para.113 and 111

249 ดูหัวข้อการศึกษาที่ 4.3.3 อาทิ กำหนดให้มั่นนโยบายด้านสิทธิมนุษยชน (Human rights policies), มาตรการในเชิงป้องกัน เยียวยา ที่สอดคล้องกันโดยสอดคล้องกับหลักการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน (Human Rights Due Diligence), จัดทำกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชน (Human Rights Impact Assessments: HRIA), มาตรการที่สร้างความมั่นใจได้ว่านักปกป้องสิทธิมนุษยชนจะสามารถเข้าถึงการเยียวยา ในข้อมูลของบริษัท (Company Portfolio and Company Profile)

ภาคผนวก ก. แนวคำถามในการเก็บข้อมูล

แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เก็บข้อมูล งานวิจัยเรื่อง การคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

ชื่อ

ตำแหน่ง

หน่วยงาน/องค์กร

แนวคำถามสำหรับทุกองค์กร

1. นิยามและลักษณะของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ท่านมีความเห็นอย่างไรต่อนิยามที่เป็นไปตามหลักการขององค์การสหประชาชาติ²⁵⁰
 - 1.1 นิยาม: “ปัจเจกบุคคล กลุ่ม/องค์กร หรือหน่วยงานในสังคม ที่กระทำการเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานอันเป็นที่ยอมรับในระดับสากล”
 - 1.2 ลักษณะของ HRDs:
 - (1) ต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิของบุคคลอื่น ๆ (เพื่อประโยชน์สาธารณะ)
 - (2) เป็นการกระทำปกป้องสิทธิตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี แนวปฏิบัติที่เป็นที่ยอมรับของประชาคมโลก กฎหมายระหว่างประเทศ
 - (3) เป็นการกระทำ หรือการต่อสู้แบบสันติวิธี
2. ท่านคิดว่ากฎหมาย นโยบายที่มีอยู่ในปัจจุบัน (Positive law and policy) มีประสิทธิภาพ ครอบคลุมการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนมากน้อยเพียงใด เพราะอะไร
3. กรุณาเล่าถึงการดำเนินงานที่ผ่านมาของหน่วยงานท่าน และข้อจำกัดในการดำเนินงานเพื่อปกป้องและคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน
4. ท่านมีข้อเสนอแนะต่อการพัฒนามาตรการและแนวทางการปกป้องและคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนอย่างไร

แนวคำถามสำหรับภาคธุรกิจ

1. เมื่อมีสถานการณ์ที่หน่วยงานธุรกิจต้องเผชิญหน้ากับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ท่านในฐานะภาคธุรกิจมีข้อกังวลในเรื่องใดหรือไม่ อย่างไร
2. เมื่อเกิดความขัดแย้ง กลไกการจัดการที่มีอยู่ อาทิ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กระบวนการยุติธรรม (ตำรวจ อัยการ ผู้พิพากษา) ท่านเห็นว่ากลไกดังกล่าวมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับลักษณะปัญหาหรือไม่ อย่างไร
3. เพื่อให้บรรลุถึงหลักการการเคารพหลักธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ในฐานะภาคธุรกิจ ท่านมีข้อเสนอแนะต่อการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนอย่างไร

ภาคผนวก ข. เอกสารอ้างอิง

- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2565)
- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, รายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนใน พ.ศ. 2544-2546
- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, รายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนใน พ.ศ. 2547-2550
- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, รายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชน ประจำปีงบประมาณ 2560
- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, รายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชน ประจำปีงบประมาณ 2562
- สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, เอกสารประกอบการพิจารณา ร่าง พ.ร.บ. คุ้มครองพยานในคดีอาญา (ฉบับที่...) พ.ศ. ... อ.พ.20/2564 (สมัยการประชุมสามัญประจำปีครั้งที่ 2)
- สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, “แนวทางปฏิบัติและมาตรฐานระหว่างประเทศ : ผู้พิทักษ์สิทธิมนุษยชน”, 2546
- สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, คู่มือจัดทำแบบแสดงรายการข้อมูลประจำปี/รายงานประจำปี แบบ 56-1 One Report แบบ 69-1, สืบค้นได้ที่ <https://www.sec.or.th/TH/Documents/LawsandRegulations/OneReport-Manual.pdf>
- รายงานสรุปผลการประชุม คณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณา ร่าง พ.ร.บ. คุ้มครองพยานในคดีอาญา (ฉบับที่...) พ.ศ. ... สภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 5 วันที่ 14 กันยายน 2564
- แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 4

เอกสารออนไลน์

- Act on Corporate Due Diligence Obligations in Supply Chains , BGB1 | 2021, Available at <https://www.bmas.de/EN/Services/Press/recent-publications/2021/act-on-corporate-due-diligence-in-supply-chains.html>
- Amnesty International, นักปกป้องสิทธิมนุษยชนภายใต้การคุกคาม, 2560, สืบค้นได้ที่ <https://www.amnesty.or.th/files/8115/5444/4292/-Thai.pdf>
- Amnesty International, ประเทศไทย: การวิเคราะห์สถานการณ์และกลไกการส่งเสริมและคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชน, 2558, สืบค้นได้ที่ https://www.amnesty.or.th/files/2815/5444/3012/-_Final.pdf
- BUENO, N., & KAUFMANN, C. (2021). The Swiss Human Rights Due Diligence Legislation: Between Law and Politics. *Business and Human Rights Journal*, 6(3), 542-549. doi:10.1017/bhj.2021.42, Available at <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/A05D9400EB89436F1D00EE24121D7E05/S2057019821000420a.pdf/the-swiss-human-rights-due-diligence-legislation-between-law-and-politics.pdf>
- Business and Human Rights Resource Center, UK: Businesses and investors call for new human rights due diligence law, Available at <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/uk-businesses-and-investors-call-for-new-human-rights-due-diligence-law/>
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General comment No. 24 (2017) on State obligations under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights in the context of business activities, 10 August 2017, E/C.12/GC/24, Available at <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/237/17/PDF/G1723717.pdf?OpenElement>

- Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms (UN Declaration on Human Rights Defenders), Accessed 15 March 2021 <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-human-rights-defenders/declaration-human-rights-defenders#:~:text=The%20Declaration%20on%20human%20rights,Declaration%20on%20human%20rights%20defenders>).
- European Union Guidelines on Human Rights Defenders, 2004. Accessed 15 March 2021 https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_guidelines_hrd_en.pdf
- European Convention of Human Rights. Accessed 15 March 2021, https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
- Human Right Committee, General Comment No.37 (2020) on the rights of peaceful assembly (article 21), Accessed 15 March 2021. <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsrd-B0H1l5979OVGGB%2BWPAXj3%2Bho0P51AAHSqSubYW2%2FRxcFiagfuwxycuvi40wJfdPLI9%2FceceDWBX-%2Fij2tgqDXgdjqx8wTKKblojSyDptsMO>
- KRAJEWSKI, M., TONSTAD, K., & WOHLTMANN, F. (2021). Mandatory Human Rights Due Diligence in Germany and Norway: Stepping, or Striding, in the Same Direction? *Business and Human Rights Journal*, 6(3), 550-558. doi:10.1017/bhj.2021.43, Available at <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/85815FE5F1D1F64208B0068B7FBBECF8/S2057019821000432a.pdf/mandatory-human-rights-due-diligence-in-germany-and-norway-stepping-or-striding-in-the-same-direction.pdf>
- Mandates of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association; the Special Rapporteur on the promotion and protection of the rights to freedom of opinion and expression; and the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders, 26 March, 2021, Available at <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gId=26320>
- Protection International, คู่มือการปกป้องและความปลอดภัยสำหรับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนระดับชุมชน, 2556, สืบค้นได้ที่ <https://www.protectioninternational.org/wp-content/uploads/2013/09/Thai-Handbook.pdf>
- International Service for Human Rights, Model Law for the Recognition and Protection of Human Rights Defender. Accessed 20 May 2021, <https://ishr.ch/defenders-toolbox/resources/model-law/>
- International Service for Human Rights, Laws and decrees regulating two protection mechanisms: Law 199 of 1995 and Law 418 of 1997, accessed 15 May 2021. <https://ishr.ch/defenders-toolbox/national-protection/colombia/>
- International Service for Human Rights, Philippines : Human rights defender protection law passes three readings in the House of Representatives, accessed 15 May 2021. <https://ishr.ch/latest-updates/philippines-l-human-rights-defender-protection-law-passes-three-readings-house-representatives/>
- The Danish Institute for Human Rights, Human Rights Impact Assessments: HRIA. Accessed 20 May 2021. https://www.humanrights.dk/sites/humanrights.dk/files/media/document/DIHR%20HRIA%20Toolbox_Welcome_and_Introduction_ENG_2020.pdf
- United Nations Human Rights Office of the High commissioner, Fact sheet No.29 (April 2004). Accessed 15 March 2021 <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet29en.pdf>
- United Nation Human Rights Office of the High Commissioner, Protection of Victims, Witness and Other Cooperating Persons. Accessed 15 March 2021 <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Chapter14-56pp.pdf>

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ประเทศไทย

ชั้น 14 อาคารสหประชาชาติ ถนนราชดำเนินนอก กรุงเทพมหานคร 10200 ประเทศไทย
อีเมลล์: undp.thailand@undp.org | โทรศัพท์: +66 2 288 3350

 [UNDPThailand](#)

 [UNDPThailand](#)

 [UNDP Thailand](#)

 [undpthailand](#)

 [undp-thailand](#)

 [undpthailand](#)

 [UNDPthailand](#)

